

**ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН САЛБАРЫН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГЫН АСУУДАЛ:
МОНГОЛ УЛСЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ БА ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ
ТУРШЛАГА**

(Дүн шинжилгээ)

*Ш.Батцэнгэл, Д.Халиун,
И.Жаргалзаяабямба, Р.Нургүл*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

1. Онол, арга зүй
 - 1.1. Эдийн засгийн салбаруудын ангилал, тэдгээрийн онцлог
 - 1.2. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын онцлог
 - 1.3. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын хөгжилд нөлөөлөгч хүчин зүйлс
- 2.Эмпирик судалгааны хэсэг/Монгол Улс/
 - 2.1. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг бүрдүүлэгч салбарын үйлдвэрлэлийн өнөөгийн байдал, онцлог
 - 2.2. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал
 - 2.3. Хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр Засгийн газраас авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ
3. Гадаад орнуудын туршлага
 - 3.1. Итали Улс
 - 3.1.1. Итали Улсын ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог
 - 3.1.2. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал
 - 3.1.3. Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого, авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ
 - 3.2 Америкийн Нэгдсэн Улс
 - 3.2.1. Америкийн Нэгдсэн Улсын ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог
 - 3.2.2. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал
 - 3.2.3. Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого
 - 3.2.4. Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ
 - 3.3. БНХАУ
 - 3.3.1. Хятад Улсын ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог
 - 3.3.2. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал
 - 3.3.3. Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого
 - 3.3.4. Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

3.4. Их Британи

3.4.1. Их Британи Улсын ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог

3.4.2. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал

3.4.3. Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого

3.4.4. Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

3.5. Энэтхэг Улс

3.5.1. ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог

3.5.2. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал

3.5.3. Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого

3.5.4 Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

УДИРТГАЛ

Судалгаанд Монгол Улсын болон гадаадын зарим улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний бүтэц, аж үйлдвэрийн салбарын тойм, түүний бүрэлдэхүүн хэсэг болох хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарыг хөгжүүлэх чиглэлд төрөөс баримталж буй бодлого, авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ зэргийг дэлгэрэнгүй судаллаа.

Судалгааны явцад хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын хөгжил, авсан арга хэмжээний үр дүн Монгол Улсад ямар байгаа, мөн гадаадын улс орнууд үйлдвэрлэлийн салбараа хөгжүүлэхдээ ямар бодлого баримталж, ямар арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлж ямар үр дүнд хүрсэн болохыг онолын судалгаагаар гаргаж авсан хүчин зүйлсийн хүрээнд системтэй тодорхойллоо. Уг судалгаагаар аж үйлдвэрлэлийн салбар, тэр дундаа хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарыг тэргүүлэх чиглэл болгон хөгжүүлэх онолын болон практик үндэслэлийг тодорхойлж, бусад орнуудын сайн туршлага, хөгжлийн бодлого, стратегийг дэлгэрүүлэн авч үзсэн тул цаашид Монгол Улсад хөнгөн үйлдвэрлэлийн талаар баримтлах бодлого, эрх зүйн орчныг тодорхойлоход мэдээллийн эх сурвалж болгон ашиглах боломжтой.

Судалгааны хамрах хүрээ: Сэдвийн хүрээнд Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, ДНБ-д эзлэх үндсэн салбаруудын хувийн жин, аж үйлдвэрийн салбарын тойм, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын бүтээгдэхүүний ангилал бүрийн хувьд тооцож гаргасан статистик мэдээлэл зэргийг холбогдох эх сурвалжуудаас боловсруулалт хийх замаар цуглуулж дүгнэлтэндээ тусгалаа. Монгол Улсын хөнгөн үйлдвэрлэлийн хөгжилтэй холбоотой чанарын мэдээлэлд шинжилгээ хийснээс гадна судалгаанд авагдсан Хятад, АНУ, Энэтхэг, Их Британи, Итали зэрэг орнуудын үйлдвэрлэлийн хөгжилтэй холбоотой чанарын болон тоон мэдээллийг онолын чиг баримжаатай түүвэрлэн авч боловсруулалт хийлээ.

Түлхүүр үг: Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, аж үйлдвэрийн салбар, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар, аж үйлдвэрийн хөгжлийн бодлого, хөтөлбөр

Keywords: Gross domestic product, industrial sector, light industry, development policy for the industrial sector, program

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Судалгааны эхний бүлэгт онол, арга зүйн судалгаа хийсэн болно. Онол арга зүйн судалгааны хүрээнд эдийн засгийн салбаруудын ангилал, тэдгээрийн онцлог, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын онцлог, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын хөгжилд нөлөөлөгч хүчин зүйлс зэргийг тодорхойлсон бөгөөд эдгээр нь хөнгөн үйлдвэрлэлийн чиглэлээр цэгцтэй мэдээлэл авах, гүнзгийрүүлсэн судалгаа хийх зэрэгт хэрэг болох юм. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн хөгжилд нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг олон төрлийн эх сурвалж ашиглан тодорхойлсон бөгөөд давхцаагүй байдлаар дараах хүчин зүйлс нөлөөтэй байдаг болохыг гаргаж авсан. Эдгээр нь өрсөлдөөн, байршил, технологи, засгийн газрын бодлого, хүний нөөц, байгалийн хүчин зүйлс, санхүүжилт, зах зээл, менежерийн ур чадвар, түүхий эд, макро эдийн засаг, дэд бүтэц зэрэг болно.

Онолын хувьд аж үйлдвэрийн салбарт боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбар ордог, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар багтдаг тул улс орнууд хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарыг хөгжүүлэх бодлого, хөтөлбөрийг аж үйлдвэрийн салбарын хүрээнд авч хэрэгжүүлж байна. Манай улсын хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт дараах бүтээгдэхүүнүүд орж байна. Эдгээр нь:

- ✓ Нэхмэл
- ✓ Химийн бүтээгдэхүүн
- ✓ Хувцас үйлдвэрлэл
- ✓ Нийтлэх, хэвлэх, дуу бичлэг хийх үйл ажиллагаа
- ✓ Резин болон хуванцар бүтээгдэхүүн
- ✓ Арьс ширэн эдлэл
- ✓ Мод, модон эдлэл
- ✓ Тавилга, цахилгаан хэрэгсэл зэрэг болно.

Судалгааны II бүлэгт Монгол Улсын хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын хөгжлийн түүхэн болон өнөөгийн нөхцөл байдалтай холбоотой тоон болон чанарын шинжилгээ хийв. Тоон шинжилгээний хүрээнд ДНБ-ний үндсэн бүрэлдэхүүнийг эдийн засгийн секторын бүтцээр нь задлан авч үзсэн бөгөөд шинжилгээний үр дүнд аж үйлдвэрийн салбарын дийлэнх хэсгийг буюу 68 хувийг уул уурхайн олборлолт, 27 орчим хувийг боловсруулах үйлдвэрлэл, үлдсэн хэсгийг цахилгаан, усан хангамжийн үйлдвэрлэл эзэлж байгааг тодорхойлсон нь манай улсын аж үйлдвэрийн салбарт боловсруулах үйлдвэрлэлээсээ илүүтэй уул уурхайн салбар томоохон байр суурь эзэлж байгаа болохыг харуулж байна.

Боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбар ДНБ-ний 9.4 хувийг эзэлж байна. Энэ нь дэлхийн дундаж үзүүлэлт болох 12.6¹²⁷ хувиас даруй 3.2 хувиар доогуур үзүүлэлт байгаа тул боловсруулах үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх нь манай улсын хувьд чухал ач холбогдолтой юм. Нөгөө талаас боловсруулах үйлдвэрлэл, цахилгаан усан хангамж зэрэг үйлдвэрлэлийн салбарууд нь ДНБ-тэй хамгийн өндөр эерэг хамааралтай байгаа болох нь корреляцийн шинжилгээнээс харагдаж байна. Энэ нь манай улс боловсруулах салбарынхаа үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх замаар ДНБ-ний өсөлтийг хангах боломж байгаа болохыг харуулж байна.

Сүүлийн 4 жилийн байдлаар хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын дундаж өсөлт нь аж үйлдвэрийн салбарын дундаж өсөлтөөс арай доогуур буюу 18.4 хувь байгаа бөгөөд энэ нь боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарын дундаж өсөлт болох 16.7 хувиас 1.7 хувиар өндөр байна. Ноос, ноолуурын салбарын үйлдвэрлэл хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын үнэмлэхүй их хувийг буюу 69.6 хувийг эзэлж байгаагаас манай улсын хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний түүхий эд болох ноос, ноолуураас өндөр хамааралтай байна гэж дүгнэж болно.

Мөн судалгааны II бүлэгт Монгол Улс хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр ямар арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж байгаа болохыг тодорхойлох зорилгоор онолын судалгаагаар гаргаж авсан үйлдвэрлэлийн салбарт нөлөөлөх хүчин зүйлсийг ашиглан чанарын судалгааг хийсэн болно.

Санхүүжилтийн хүрээнд хөнгөн үйлдвэрийн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүд арилжаанаас банкнаас зээл авах, олон улсын төсөл хөтөлбөрүүд болон Хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээлийн санхүүжилтэд хамрагдаж хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийг олж авч байна. Сүүлийн 4 жилд ноос, ноолуур, арьс шир, сав баглаа боодол, дахин боловсруулах үйлдвэрлэлд төрөөс нийт 595.3 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт олгожээ. Энэ нь засгийн газраас “Ноолуур” /2018-2021/, “Сав, баглаа боодол” /2017-2021/, “Үйлдвэржилт 21:100” зэрэг хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж байгаагаар холбоотой. Харин модон эдлэл, оёдол, нэхмэлийн бүтээгдэхүүнүүдийн хувьд төрөөс дэмжсэн санхүүжилт хараахан алга байна.

¹²⁷Manufacturing, value added (% of GDP) | Data (worldbank.org)

Төрөөс олгож байгаа санхүүжилтийн дийлэнх хэсгийг “Хөгжлийн банк”-аар дамжуулан зээл хэлбэрээр олгосон бөгөөд ноос, ноолуурын чиглэлийн томоохон үйлдвэрүүдийн эргэлтийн хөрөнгийг санхүүжүүлэх, түүхий эдийн ханган нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэхэд зориулжээ. Гэхдээ цөөн тооны томоохон аж ахуйн нэгжүүд “санхүүжилт хүссэн дүн нь 20.0 тэрбум төгрөг эсхүл түүнтэй тэнцэх гадаад валютын дүнгээс дээш байх” гэсэн хөгжлийн банкны төсөл хөтөлбөрт тавигдах шаардлагыг хангаж байна. Тухайлбал 2021 онд Засгийн газраас ажлын байрыг дэмжих хөнгөлөлттэй зээлийн хөтөлбөрийн хүрээнд ноос, ноолуурын чиглэлийн 83 компаниас 5 нь 20 тэрбум-аас доошгүй төгрөгийн санхүүжилт хэрэгтэй гэсэн хүсэлтийг Хүнс хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яаманд гаргажээ.

Нөгөө талаас хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй цөөнгүй тооны үйлдвэр, аж ахуйн газрууд жилийн 2.5 тэрбум төгрөгөөс дээш орлоготой байгаа нь тэдгээр аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд жижиг дунд үйлдвэрийн хүрээнд төрөөс олгож буй бага хүүтэй зээлийн санхүүжилтэд хамрагдах боломжийг хязгаарлаж байгаа юм. Учир нь манай улсын жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай хуульд “жилийн 2.5 тэрбум төгрөг хүртэлх орлоготой аж ахуйн нэгжийг жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгч гэнэ” хэмээн заасан байдаг.

Эндээс хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй үйлдвэр аж ахуйн газруудад санхүүжилтийн боловсронгуй өөр арга хэлбэрүүд шаардлагатай байна гэсэн дүгнэлтийг хийж болохоор байна.

Татварын зохицуулалтын хүрээнд ашигт малтмал, согтууруулах ундаа, газрын тосны бүтээгдэхүүнээс бусад салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй 1.5 тэрбум төгрөг хүртэлх жилийн орлоготой бизнес эрхлэгчдэд аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын 90 хувийн хөнгөлөлт үзүүлэх зохицуулалт одоо мөрдөгдөж буй аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын хуулийн хүрээнд үйлчилж байна. Түүнчлэн инновацийн төслөөр дотоод, гадаадын зах зээлд шинэ бараа, бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл явуулахад шаардлагатай, дотоодод үйлдвэрлэдэггүй түүхий эд, материал, урвалж бодис НӨАТ болон гаалийн татвараас, импортоор оруулж байгаа бөөрөнхий мод, гуалин, зүсмэл материал, банз, модон бэлдэц, хагас боловсруулсан модон материал, экспортод гаргасан арьс шир НӨАТ-ын татвараас тус тус чөлөөлөгдөж байхаар холбогдох хуулиудын зохицуулалтуудад тусгажээ.

Хүнс хөдөө аж ахуй хөнгөн үйлдвэрийн яамнаас холбогдох төрийн бус байгууллагатай хамтарч ажилладаг, хүний нөөцийн чадавхыг хөгжүүлэхэд чиглэгдсэн болон бусад сургалтуудыг зохион байгуулж байгаагаас гадна зах зээлийг өргөжүүлэх чиглэлээр дотоод, гадаадын үзэсгэлэн худалдааг зохион байгуулж байна.

Монгол Улсын хөнгөн үйлдвэрлэлийн хүрээнд хэрэгжүүлж буй бодлогуудаас **санхүүжилт, инновацитай холбоотой бодлогын** зорилтуудын хэрэгжилт бага байгаа нь чанарын судалгаагаар тогтоогдсон. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын гол төлөөлөл болсон ноос, ноолуурын салбар нийт түүхий эдийнхээ 20 хүрэхгүй хувийг эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд зориулан ашиглаж байгаа нь ноос ноолуурын салбарт нэмүү өртөг шингэсэн эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл харьцангуй сул хөгжсөн болохыг харуулж байна. Ерөнхийдөө бусад салбарын хувьд ч түүхий эдийн нөөцийн хэмжээ хүрэлцээтэй байх боломжтой ч үйлдвэрлэлийнх нь хэмжээ харьцангуй бага байгаа юм.

Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар бүс нутгийн хэмжээнд жигд хөгжөөгүй, үйлдвэржилт хөтөлбөрийн хүрээнд “Шинэ ховд” үйлдвэрлэл, “Дархан арьс ширний цогцолбор” баригдаж байгаа бөгөөд ихэнх үйлдвэрүүд нь Улаанбаатарт үйл ажиллагаа явуулж байна.

Иймд хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт инновацийг нэвтрүүлэх, өрсөлдөх чадвартай эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, санхүүжилтийг нь хүртээмжтэй болгох, өсгөх, гадаад, дотоод зах зээлийг нэмэгдүүлэх, бүс нутгийн хэмжээнд жигд хөгжлийг нь хангах, түүхий эдийн ханган нийлүүлэлтийн кластерийн зохион байгуулалтад оруулах ажлыг хэвшүүлэхэд чиглэгдсэн цэгцтэй, далайцтай арга хэмжээнүүдийг төрөөс авах хэрэгтэй байна.

Судалгааны III хэсэгт АНУ, Их Британи, Хятад, Энэтхэг, Итали улсуудын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, аж үйлдвэр болон үйлдвэрлэлийн салбарын ерөнхий байдлыг харуулах тоон мэдээллийг боловсруулж гаргаснаас гадна эдгээр орнуудын үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлсэн бодлого, хөтөлбөрийн агуулга, авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ зэргийг дэлгэрэнгүй судаллаа.

Судалгаанд авагдсан эдгээр орнуудын боловсруулах үйлдвэрлэлийн ДНБ-д эзлэх хувь манай улсынхаас хавьгүй өндөр байгаа нь манай улсын хувьд боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбараа цаашид хөгжүүлэх шаардлага байгаа болохыг харуулж байна.

Улс орнууд үйлдвэрлэлийн урт хугацаатай бодлогыг тууштай авч хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд хэрэгжүүлж буй үйлдвэрлэлийн бодлого, хөнгөн үйлдвэрлэлийн тэргүүлэх чиглэлийг улс орон бүрээр харуулвал дараах байдалтай байна.

Агуулга	Итали	АНУ	БНХАУ	Британи	Энэтхэг
Хөтөлбөр	Industria 4	Make it in America	Made in chine 2025	Аж үйлдвэрийн стратеги	“Тогтвортой аж үйлдвэрийн хөгжлийн 2018 - 2022 оны хөтөлбөр” “Үндэсний Үйлдвэрлэлийн Бодлого Make in India” болон Start up India хөтөлбөр
	Нэхмэлийн үйлдвэрлэл	Химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	Химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	Химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	Хими, химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл
Тэргүүлэх чиглэл	Химийн үйлдвэрлэл	Резин болон хуванцар бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	Хувцас үйлдвэрлэл	Резин болон хуванцар бүтээгдэхүүн	Эмийн бүтээгдэхүүн, эмнэлгийн бүтээгдэхүүн
		Нийтлэх, хэвлэх, дуу бичлэг хийх үйл ажиллагаа	Нэхмэл	Цахилгаан хэрэгсэл үйлдвэрлэл	Нэхмэлийн үйлдвэрлэл

Ерөнхийдөө манай улсын хувьд засгийн газраас авч хэрэгжүүлж буй хөтөлбөр, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд харьцангуй бага харгалзаж үздэг хөнгөн үйлдвэрлэлд нөлөөлөгч хүчин зүйлс үйлдвэрлэл өндөр хөгжсөн орнуудад нэн чухалд тооцогдож, төр засгийн газар нь тэдгээрийг бодлого үйл ажиллагаандаа тусгаж, тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлдэг байна. Чухалд тооцогдож байгаа хүчин зүйлсэд санхүүжилт болон инноваци гэсэн хоёр үзүүлэлт орж байгаа юм. Бизнесийн хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийг улс орнууд хувийн хөрөнгө оруулалтын болон төр, хувийн хэвшлийн хамтын оролцоонд тулгуурласан хамтын сан байгуулах замаар бизнес эрхлэгчдэд ногдол ашгаа хойшлуулж, төлбөрийн чадварын эрсдэлээс зайлсхийх боломжийг олгосон өмчийн санхүүжилтийг бүтээлчээр ашиглах замаар бий болгож байна.

Түүнээс гадна инноваци нь үйлдвэрлэлийн хөгжилд хамгийн чухал үзүүлэлт мөн гэдгийн хүлээн зөвшөөрч шинэ технологийг хөгжүүлэхтэй холбоотой төрөл бүрийн дэмжлэг үзүүлж байгаа нь харагдаж байна. Тухайлбал, инновацийн сан байгуулагдаж, мэдлэгт суурилсан өндөр технологийг гаргаж авах, гаргаж авсан технологио нутагшуулах чиглэлээр төр болон хувийн хэвшил, судалгааны хүрээлэнгүүд хоорондоо нягт хамтран ажиллаж байна.

Ерөнхийдөө улс орнууд өөрийн онцлогт тохирсон эдийн засаг, аж үйлдвэрийн бодлогыг хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд шинэ технологи, үйлдвэрлэл явуулах таатай орчинд суурилсан үйлдвэрлэлийн хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхийг нийтлэг байдлаар эрмэлзэж байна. Жишээ нь Хятад улс хатуу тогтоосон валютын ханшны бодлого, макро эдийн засгийн тогтвортой байдал, хямд ажиллах хүчний нөөц, өндөр технологи болон сэлбэг хэрэгслийн импорт, хурдны галт тэрэг, дэд бүтцийн хөгжил, үлэмж хэмжээний зах зээл, их хэмжээний үйлдвэрлэл¹²⁸, кластерийн оновчтой сүлжээ зэргээр дамжуулан үйлдвэрлэлийн орцууд, нэгж бүтээгдэхүүний өртгийг бууруулах нөхцлийг бүрдүүлж байгаагийн зэрэгцээ харьцангуй бага зардлаар бүтээгдсэн, өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүн нь дэлхийн улс орнуудын хэрэглэгчдийн анхаарал, сонирхлыг татаж, их хэмжээний борлуулалт хийх боломжийг олгож байна.

Түүнээс гадна үйлдвэрлэл өндөр хөгжсөн орнууд хүний нөөцийн мэдлэг мэргэжлийг дээшлүүлэх, шинжлэх ухааныг хөгжүүлэх, санхүүжилтийн сонирхолтой арга хэлбэрүүдийг ашиглах, макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах, төрийн худалдан авалтын аж үйлдвэрийн салбарыг дэмжихэд чиглэгдсэн стратегийг хэрэгжүүлэх, төрийн бодлогуудын уялдаа холбоог сайжруулах, дэд бүтцийг таатай болгох зэрэг олон төрлийн нэгдмэл арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж байна.

Улс орнуудын зүгээс үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлсэн олон сонирхолтой арга хэмжээг судалгаанд оруулсан тул судалгааны дэлгэрэнгүйгээс эдгээрийн талаар дэлгэрэнгүй уншиж танилцах боломжтой.

¹²⁸ Их хэмжээний үйлдвэрлэл нь тогтмол зардлын нөлөөгөөр нэгж бүтээгдэхүүний өөрийн өртгийг бууруулдаг.

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

1. Онол, арга зүй

1.1 Эдийн засгийн салбаруудын ангилал, тэдгээрийн онцлог

Хөнгөн үйлдвэрлэл нь manufacturing буюу боловсруулах үйлдвэрлэлд хамаарах бөгөөд боловсруулах үйлдвэрлэл нь аж үйлдвэрийн (Industrial) салбарын нэгэн гол төлөөлөл юм. Орчин үед улс орнууд өөрсдийн ДНБ-ийг ижил нэг стандартаар тооцож байна. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэлийн аргаар тооцохдоо эдийн засгийн салбар нэгжүүдийн үйлдвэрлэлийн хэмжээг нэгтгэж ерөнхий үр дүнг тодорхойлдог. Түүнээс гадна хамгийн тойм байдлаар ДНБ-ийг хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэр, үйлчилгээний салбаруудаас бүрдэнэ гэж үздэг.

Хөдөө аж ахуйн салбарт мал аж ахуй, газар тариалан ойн аж ахуй, ан агнуур, загас агнуур зэрэг ордог бөгөөд энэхүү салбарын үйл ажиллагаа нь технологи, хүнд метал үйлдвэрлэлийн хүчин зүйлсэд нь бага оролцдог онцлогтой байдаг.

Аж үйлдвэрийн салбарт боловсруулах үйлдвэрлэл, уул уурхай, цахилгаан хий, усан хангамж гэх зэрэг салбарууд орно. Тэгвэл эндээс Industry буюу аж үйлдвэрийн салбар нь ДНБ-ний томоохон хэсэг бөгөөд энэ ангилалд боловсруулах үйлдвэрлэл, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар тус тус харьяалагдана гэж эхэнд хэлсэн ангиллыг урвуугаар нь тодорхойлж болно. Аж үйлдвэрийн салбарын нэлээд хэсэг нь (industrial sector) хүнд машин механизм, нүсэр технологийг ашиглаж байгалийн нөөц баялгийг байгаа чигээр нь олборлож гаргах, үйлдвэрлэлийн гол орцууд, дэд бүтцийг бий болгоход чиглэгддэг бөгөөд гаргаж авсан байгалийн нөөц баялаг, бий болгосон бүтээн байгуулалт нь боловсруулах салбарын үйлдвэрлэлийн гол түүхий эд, өсөлт хөгжлийнх нь үндэс болж байдаг. Харин боловсруулах салбарын бий болгосон бүтээгдэхүүнийг үйлчилгээний салбараар дамжуулан эцсийн хэрэглэгчдэд хүргэдэг.

Үйлчилгээний салбарын ангилалаас тооцоход сонирхол татдаг гэж хэлж болох хоёр төрөл байдгийн нэг нь санхүүгийн салбар, нөгөөх нь төрийн удирдлагын салбар юм. Санхүүгийн салбарын хувьд санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлсний цэвэр орлого ДНБ-д тооцогдож байдаг онцлогтой. Тухайлбал, банкны зээлийн болон хадгаламжийн хүүний зөрүү, даатгалын хураамжийн орлого болон нөхөн төлбөрийн ялгавар, санхүүгийн зөвлөгөө үйлчилгээ үзүүлсний шимтгэл хураамж зэргийг ДНБ-д тооцож оруулж байдаг.

Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлсэний төлбөр, хураамжийн хэмжээ нь үндэсний тооцооны систем дэх санхүүгийн салбарын оролцоог харуулах бөгөөд эдийн засаг дахь нийт мөнгөн орлогын нэгээхэн хэсэг болж байдаг. Нөгөө талаас санхүүгийн үйлчилгээ авсан бизнесүүд шимтгэл хураамжийг өөрсдийн орлогоос төлөх бөгөөд шимтгэл хураамж төлсний дараа үлдэх мөнгөн орлого нь бизнесийн мөнгөн орлогын бие даасан бүрэлдэхүүн болж үндэсний тооцооны системд бүртгэгдэж байдаг.

ДНБ-ийг салбарын үйлдвэрлэлээр тооцоход сонирхол татдаг нэгэн бүрэлдэхүүн хэсэг бол “төрийн удирдлага, батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал” гэсэн ангилал юм. Үүнд боловсрол, соёл урлагийн үйлчилгээ, гадаад харилцаа, батлан хамгаалах, нийгмийн хэв журам, аюулгүй

байдал зэрэг үйлчилгээнүүдийг хамруулдаг. Эдгээрийг засгийн газрын худалдан авалтын зардалтай харьцуулахад хавьгүй бага байх бөгөөд энэ нь нэг талаас эдийн засгийн мөнгөн орлогын хуваарилалтын бүрэлдэхүүн, нөгөө талаас төрөөс үзүүлж буй нийгмийн бараа бүтээгдэхүүнийг харуулдагтай холбоотой гэж хэлж болно.

Засгийн газрын зардал нь ДНБ-ний 30 орчим хувийг эзэлдэг байхад, төрийн удирдлага, батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал гэсэн ДНБ-ний ангилалд хамаарах бүрэлдэхүүн хэсгийн ДНБ-д эзлэх хэмжээ дунджаар 4 хувь байгаа нь ДНБ-ийг салбаруудын гүйцэтгэх үүргээр тодорхойлох үед засгийн газрын зардал бүхэн тухайн жилд нийгмийн бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ болдоггүй, бүтээгдэхүүн үйлчилгээг бий болгоход чиглэгдэж төр, захиргааны байгууллагуудын материаллаг агуулгыг нь хангаж байдаг болохыг харуулж байгаа юм. Үйлчилгээний салбарыг манай улс хэрхэн ангилж байгаа болохыг дор харуулав.

- ✓ Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар, үйлчилгээ
- ✓ Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа
- ✓ Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ
- ✓ Мэдээлэл, холбоо
- ✓ Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа
- ✓ Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа
- ✓ Мэргэжлийн, шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа
- ✓ Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа
- ✓ Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал
- ✓ Боловсрол
- ✓ Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн үйл ажиллагаа
- ✓ Урлаг, үзвэр, тоглоом, наадам
- ✓ Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа
- ✓ Бүтээгдэхүүний цэвэр татвар

1.2 Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын онцлог

Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын бусад салбараас ямар ялгаатай болохыг системтэйгээр тайлбарлахын тулд боловсруулах салбарын онцлогийг товч авч үзэх нь зүйтэй юм. Боловсруулах салбар нь түүхий эд материалыг тодорхой арга хэрэгсэл, хөдөлмөр, машин тоног төхөөрөмж, химийн урвал зэргийг ашиглан эцсийн бүтээгдэхүүн болгож хувиргах үйл явцыг удирдан зохион байгуулах цогц үйл ажиллагааг эрхэлдэг.

Томоохон боловсруулах салбарын үйлдвэрүүд нь угсрах, бүтээх зориулалтын үйл явц, дэвшилтэт технологийг ашиглаж бараа, бүтээгдэхүүнийг их хэмжээгээр үйлдвэрлэх боломжтой байдгаараа давуу талтай байна. Үр өгөөжтэй боловсруулах үйлдвэрлэлийн арга техник нь тоо хэмжээний давуу талыг ашиглан үлэмж хэмжээний бүтээгдэхүүнийг харьцангуй бага зардлаар үйлдвэрлэх боломжийг үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд олгодог. Нөгөө талаас цахилгаан, дулаан, түрээс зэрэг тогтмол зардлуудын нөлөөгөөр бүтээгдэхүүний тоо хэмжээний өсөлт нэгж бүтээгдэхүүний нийт өртгийг бууруулах боломжтой болгоно.

Ерөнхийдөө боловсруулах үйлдвэрлэл нь өртөг нэмэх үйл явц бөгөөд энэ нь эцсийн нэгж бүтээгдэхүүнд ашигласан түүхий эд материал, гаргасан бусад зардлуудаасаа илүү өндөр үнээр бүтээгдэхүүнээ борлуулах боломжийг олгодог чухал салбар тул олон нийтийн мэдээ, мэдээллийн хэрэгслүүд боловсруулах үйлдвэрлэлийн талаар байнга мэдээлж, эдийн засагч, судлаачид энэ төрлийн үйлдвэрлэлийн талаар тогтмол судалж, үнэлэлт, дүгнэлт өгч байдаг.

Хөнгөн үйлдвэрлэл нь үндсэн хөрөнгө буюу харьцангуй бага капитал ашигладаг онцлогтой. Энэ салбарын үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн нь завсрын үйлдвэрлэгчдийн түүхий эдийг гэхээсээ илүү эцсийн хэрэглэгчдэд чиглэгдсэн байдаг. Үндсэн хөрөнгө, тоног төхөөрөмжийг түлхүү хэрэглэдэг онцлогтой салбарын үйлдвэрлэлтэй харьцуулахад хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөө нь харьцангуй бага байх тул хүн ам оршин сууж байгаа хот, суурин газраас холгүй үйлдвэрлэл явуулахыг нь зөвшөөрдөг.

Хүнд үйлдвэрлэлтэй харьцуулахад хөнгөн үйлдвэрлэл нь мөн нэлээд тохиолдолд харьцангуй бага хэмжээний түүхий эд материал, эрчим хүчийг хэрэглэдэг, үйлдвэрийн барилга байрлах талбай нь ч харьцангуй бага байх боломжтой байдаг.

Ийм жишээнд компьютер, гар утас, электроникийн болон түүний эд ангиудыг угсрах үйлдвэрүүдийг оруулж болно. Ерөнхийдөө хөнгөн үйлдвэрүүд нь автозам болон төмөр замын замын ойролцоо, нэг дор төрөлжсөн байдлаар, бизнесийн парк, аж үйлдвэрийн бүс нутаг, хөрөнгө оруулалт, шинжлэх ухааны паркуудад байрладаг. Түүнээс гадна хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар нь хүнсний бүтээгдэхүүн, цаас, хуванцар бүтээгдэхүүн, арьс шир, нэхмэл эдлэл, гэр ахуйн цахилгаан хэрэгсэл зэрэг бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг өргөнөөр агуулдаг. Гэхдээ хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын зарим үйлдвэр их хэмжээний агаарын бохирдол үүсгэх сөрөг нөлөөтэй байдаг бөгөөд үүнийг нь төрөөс байнга хянаж байх учиртай юм.

Хүнд үйлдвэрлэлийн салбартай харьцуулахад улирлын онцлогоос шалтгаалж үйлдвэрлэл нь зогсох, өөрчлөгдөх шалтгаан бараг байхгүй. Тухайлбал, уул уурхайн үйлдвэрлэл урин улиралд ихэнхдээ явагдаж байдаг. Түүнээс гадна хөнгөн үйлдвэрлэлийн үйлдвэрээс гарсан хог хаягдал нь харьцангуй авсаархан, тээвэрлэхэд бүсчлэлийн болон бусад хязгаарлалтад ордоггүй, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн нь ч овор, жин багатай байдаг. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар нь эцсийн хэрэглэгч бүрт бүтээгдэхүүнээ хүргэдэг онцлогтойгоос шалтгаалан түүхий эд материалд ихээр анхаардаг байхад хүнд үйлдвэрлэлийн салбарын үйлдвэрүүд үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн нь бусад бизнесийн, ялангуяа боловсруулах салбарын үйлдвэрүүдийн хэрэгцээнд нийцсэн байхыг чухалд үздэг. Тийм ч учраас хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын үйлдвэрүүдийн хувьд түүхий эд материалаасаа ойр байх нь нэн ач холбогдолтой байдаг бол хүнд үйлдвэрлэлийн салбар нь түүхий эд материалаасаа ойр байх нь өөрөөс нь хамаарахуйц, хэрэгжүүлэх боломжтой зүйл биш юм.

Ер нь хүнд үйлдвэрлэлийн салбар томоохон хэмжээний үндсэн хөрөнгийн хөрөнгө оруулалт хийж байдаг, бүтээгдэхүүн нь нэг стандарттай байх тул өрсөлдөөний орчин султай, нэгэнт үндсэн хөрөнгийн шингээлт ихтэй байдаг учраас ихэнхдээ урт хугацаат эх үүсвэрийг дайчилж, санхүүжилтийнхээ асуудлыг шийддэг онцлогтой байна. Харин хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар нь харьцангуй бага хөрөнгө оруулалт хийдэг, бүтээгдэхүүн нь технологийн өөрчлөлт, хөгжлөөс шалтгаалж өөрчлөгдөж, хөгжиж байдаг болохоор өрсөлдөөний орчин өндөртэй,

харьцангуй өндөр хэмжээний эргэлтийн хөрөнгө, богино хугацаат санхүүжилт нь хөрөнгө, эх үүсвэрийн онцлогийг тодорхойлж байдаг.

Манай улсын хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам нь хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт дараах бүтээгдэхүүн үйлчилгээг хамруулан бодлого, үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлж байна. Үүнд:

- ✓ Ноос ноолууран бүтээгдэхүүн
- ✓ Арьс ширэн бүтээгдэхүүн
- ✓ Оёмол бүтээгдэхүүн
- ✓ Мод, модон эдлэл
- ✓ Хэвлэлийн үйлдвэрлэл
- ✓ Сав баглаа боодлын үйлдвэрлэл
- ✓ Барилгын материал
- ✓ Дахин боловсруулах үйлдвэр
- ✓ Гоо сайхны бүтээгдэхүүн зэрэг орж байна.

1.3 Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын хөгжилд нөлөөлөгч хүчин зүйлс

Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын хөгжилд нөлөөлөгч хүчин зүйлс нь боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарын хөгжилд нөлөөлөгч хүчин зүйлстэй олон талаараа төстэй юм. Учир нь мөн чанарын дурдсан хоёр салбар ижил бөгөөд боловсруулах салбарын үйлдвэрлэлийн нэгээхэн гол төлөөлөгч нь хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар гэж тооцогддог. Иймд аж үйлдвэрийн болон боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарын хөгжилд ямар хүчин зүйлс нөлөөлдөг болохыг олон төрлийн эх сурвалж ашиглаж тодорхойлсныг юуны өмнө товч авч үзье.

Зураг 25. Үйлдвэрлэлийн хөгжилд нөлөөлөгч хүчин зүйлс

	Өрсөлдөөн	Байршил	
Технологи	Үйлдвэрлэлийн хөгжил Байгалийн хүчин зүйлс		Засгийн газрын бодлого
Хүний нөөц			
Санхүүжилт			Зах зээл
Менежерийн ур чадвар	Түүхий эд	Макро эдийн засаг	Дэд бүтэц

✓ Технологи

Технологийн хөгжил нь үйлдвэрлэлийн гарцад нөлөөлөх чухал хүчин зүйл юм. Бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх үйл явцад сэдэл өгч, механик сайжруулалт хийх нь үйлдвэржилтийг ахисан шатанд хүргэн хурдасгаж, шинжлэх ухаан технологийн хэрэглээг идэвхжүүлэн урьд нь судлагдаагүй, төсөөлөө ч үгүй байсан, олон зүйлсийг шинээр бий болгож, хүмүүсийн сэтгэл ханамжийг үлэмж дээшлүүлдэг. Технологийн хүчин зүйлүүдэд механикжуулалт, Ноу хау, бүтээгдэхүүний дизайн зэрэг ордог бөгөөд эдгээр нь үйлдвэрлэлийн бүтээмжийг сайжруулах нөлөөг үзүүлдэг. Тухайлбал технологийн шинэ нээлт, хагас болон бүрэн автомат машинууд, үйлдвэрлэлийн процесст хийгдсэн өөрчлөлтүүд зэрэг нь бүтээгдэхүүний шинж чанарыг өөрчлөхийн зэрэгцээ гарцыг ч өсгөн нэмэгдүүлдэг.

✓ **Хүний нөөц**

Ямар ч үйлдвэрийн газарт хүний хүчин зүйл маш чухал үүрэгтэй. Хэрэв хүний хүчин зүйл буюу хөдөлмөрийн нөөц гүйцэд бэлтгэгдээгүй, ур чадвар нь хангалттай бус, мөн хөдөлмөрийн нөөцийг дэмжигч хүчин зүйлс зохих түвшинд бүрдээгүй байвал үйлдвэрлэлийн бүтээмжийг дээшлүүлэхтэй холбоотой хийгдсэн бүхий л алхам, үйл явц үр дүнгүй болно. Ажилчдын гүйцэтгэл, хандлага үйлдвэрлэлийн бүхий л салбарын үйл ажиллагаанд чухал нөлөөтэй. Хүний нөөцийн чанарын хүрээнд ажилчдын ур чадвар, ажилчдын бэлэн байдал, ажилчдын ажиллах орчин гэсэн гурван үзүүлэлтийг чухалд үзэх учиртай байдаг.

✓ **Санхүүжилтийн боломж**

Технологийн сайжруулалт хийх, ажилчдын мэргэжлийн ур чадварыг хөгжүүлэхэд хүрэлцэхүйц хэмжээний санхүүгийн нөөц байхгүй бол үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, үйлдвэрлэлийн бүтээмжийг өсгөх томоохон төлөвлөгөө үйлдвэрийн ямар ч газрын хувьд мөрөөдөл төдий зүйл байх болно. Механикжуулалтын түвшин хэдий чинээ их байх ёстой болно, тэр хэмжээгээр үндсэн хөрөнгө, тоног төхөөрөмж, санхүүжилтийн хэрэгцээ өндөр байна. Санхүүжилт, ялангуяа урт хугацаат санхүүжилт, өмчийн санхүүжилт нь судалгаа хөгжил, сурталчилгааны компанит ажил, ажилчдын орчин нөхцлийн таатай байдал, машин, тоног төхөөрөмжийн сайжруулалт зэрэгт нөлөөгөө шууд үзүүлж байдаг гэж хэлж болно.

✓ **Менежерийн ур чадвар**

Менежерийн ур чадварын ач холбогдол технологийн дэвшлийг дагаад өсөн нэмэгдэж байна. Мэргэжлийн менежерүүд технологийн хөгжил, дэвшлийг илүүтэй ашиглах шаардлагатай болж байна. Орчин үеийн бизнесүүд харьцангуй их хэмжээний бүтээгдэхүүн үйлчилгээг үйлдвэрлэж байгаа бөгөөд төсөөлөл, нэгдсэн шинжилгээ, дүгнэлт, бэлэн байдал зэрэг чадваруудад өндөр ач холбогдлыг өгч бүтээгдэхүүн үйлчилгээг нэг ижил стандарттай болгоход анхаарал тавих ёстой болж байна. Менежерүүд өөрсдийн мэргэжлийг ур чадварын өндөр түвшинд эзэмшсэн байхаас гадна бизнесийн эзэд, ажилчид, хэрэглэгч, нийлүүлэгч, засгийн газар, нийгэмд чиглэгдсэн нийтийн хариуцлагыг ойлгож, ухамсарлах ёстой болж байна. Хэрэв менежерүүд байгууллагаа үр ашигтай удирдахыг хүсч л байгаа бол удирдах ур чадвар туйлаас чухал. Менежерүүд үзэл баримтлалтай, хүний харилцааны олон талт чадварыг эзэмшсэн, техникийн тодорхой ур чадваруудыг эзэмшсэн байж гэмээнэ үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны чанар, бүтээмжийг дээшлүүлж чадах юм.

✓ Засгийн газрын бодлого

Засгийн газрын аж үйлдвэрлэлийн чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх бодлого үйлдвэрлэлийн хөгжилд маш чухал нөлөөтэй. Засгийн газар нь хадгаламж, хөрөнгө оруулалт, үйлдвэрлэлийн нэг сектороос өөр нэг сектор уруу мөнгө, хөрөнгийн урсгал шилжих үйл явц, байгалийн нөөц баялгийг сахин хамгаалалт зэрэгт чиглэгдсэн бодлогыг боловсруулж, хэрэгжүүлэх ёстой. Зарим нэг үйлдвэрүүдэд дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх, үндэсний сонирхолд нийцсэн идэвхжүүлэх,

хязгаарлах бодлогыг хэрэгжүүлэх шаардлага хөгжлийн хувьд чухлаар тавигддаг. Засгийн газар бизнесийн өсөлт хөгжилд чөдөр тушаа болж байгаа татварын бодлогыг эргэн харж, өөрчлөх, сайжруулалт хийх, монополь буюу давамгайл байдлаар аж ахуйн нэгжүүд, үйлдвэрийн газрын өсөлт, тэлэлтэд хяналт тавих, хэрэглэгч болон ажилчдыг эрсдэлд оруулах аюулаас урьдчилан зэрэг арга хэмжээг авч байх учиртай юм. Түүнээс гадна төр, засгийн газар нийгмийн бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, нийлүүлэлтээр дамжуулан хүний нөөцийн боловсрол, эрүүл мэнд, шинжлэх ухааны хөгжил, стандартын шаардлага, цаг үеэ олсон хууль эрх зүйн орчны шинэчлэлт, тогтвортой байдал, дэд бүтцийн орчин зэрэг үйлдвэрлэлийн гол орцуудын үйлдвэрлэлд шууд болон шууд бусаар дэмжлэг үзүүлэхүйц үйл ажиллагааг явуулж байх ёстой байдаг.

✓ Байгалийн хүчин зүйлс

Биет нөлөөлөл, газар зүй, цаг агаарын нөхцөл байдал үйлдвэрлэлийн хөгжилд томоохон нөлөөг үзүүлж байдаг. Эдгээр хүчин зүйлсийг ямар түвшинд авч үзэх нь тухайн үйлдвэрлэлийн онцлог, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний мөн чанар, биет нөхцөл байдлын нөлөөллийг хянах боломж зэргээс шалтгаалдаг.

Геологийн болон физикийн хүчин зүйлүүд нь нүүрсний уурхай зэрэг олборлох үйлдвэрлэлийн салбарын бүтээмжийг тодорхойлоход нэн чухал үүрэгтэй. Тухайлбал нүүрсний уурхайн үйлдвэрлэл, бүтээмж нь уурхайн гүн, нүүрсний давхаргын нягтаршил, тухайн газар нутгийн өндөрлөг, нөөц оршиж байгаа газрын хэлбэр, овойлт зэргээс ихээхэн хамаарч байдаг. Харин оёдол, үр тарианы тээрмийн үйлдвэрлэл, нэхмэл бүтээгдэхүүнүүд, саван, чихэр, нарийн, бүдүүн ширхэгтэй хөвөн, даавуу зэрэг үйлдвэрүүдийн хувьд газар зүй, геологи, физикийн буюу биет хүчин зүйлүүд нь харьцангуй бага нөлөөтэй.

✓ Зах зээл

Зах зээлийн багтаамж ямар байгаагаас бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн тоо хэмжээ шууд шалтгаалдаг. Хэрэв зах зээл багтаамж өндөртэй, хэрэглэгчдийн худалдан авалт харьцангуй эрчимтэй байвал бүтээгдэхүүний борлуулалт, үйлдвэрлэл өсөх, ашиг орлого нэмэгдэх боломж илүүтэй бүрдэж байдаг. Зах зээлийн багтаамж бага, үйлдвэрлэсэн

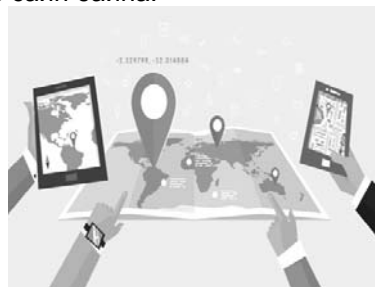
бүтээгдэхүүн нь шинж чанарын хувьд амьдралын мөчлөгийнхөө дээд юм уу аль эсвэл уруудах түвшинд хүрсэн бол борлуулалтын хэмжээ буурч, тогтмол зардлын нөлөөгөөр цэвэр ашиг нь багасч байдаг. Нөгөө талаас хэрэглэгчдийн ангилал, тухайлбал байршил, орлого, нас, хүйс, сонирхол, соёл зэрэг хүчин зүйлүүд нь худалдан авалтын хандлага буюу зах зээлийн ерөнхий багтаамж, төлвийг тодорхойлдог.

✓ **Дэд бүтэц**

Дэд бүтцийн хувьд эрчим хүч, дулаан, усан хангамж, агаарын болон хуурай зам, гүүр, усан замын тээвэр, холбоо, тээвэр ложистик зэрэг бүтээн байгуулалтын салбарын нөхцөл байдал, чанарын үзүүлэлт нь үйлдвэрлэлийн хөгжилд нөлөөгөө шууд үзүүлж байдаг гэж хэлж болно. Эдгээр салбаруудын үйлдвэрлэлийн хэмжээ, өртөг ямар байхаас эцсийн бүтээгдэхүүний ялангуяа үйлдвэрлэлийн салбарын бүтээгдэхүүний зах зээлийн үнэ шалтгаалдаг. Учир нь дэд бүтцийн салбарын оролцоогүй бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, нийлүүлэлтийн үйл явц бараг байдаггүй. Харьцангуй дэд бүтцийн салбар нь сайтар хөгжсөн улс орны бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний үйлдвэрлэл, борлуулалтын өртөг хямд, өрсөлдөх чадвар нь сайн байна.

✓ **Байршил**

Үйлдвэрлэлийн байршил бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, борлуулалтад мөн л чухал нөлөөг үзүүлдэг. Үйлдвэрлэл явуулж буй газар ашиглаж буй түүхий эдээсээ, суурин хүн амаас буюу хэрэглэгчдээсээ хэр зэрэг зайтай байх нь тээврийн зардалд шууд нөлөөлдөг. Мөн эрчим хүчний хангалтын хүчин чадал тухайн бүс нутаг, суурин газрын байрлалаас шалтгаалж харилцан адилгүй байж болно. Зарим үед томоохон үйлдвэрийн газрууд цахилгааны бие даасан үйлдвэрийг үйл ажиллагаандаа зориулан барьж байгуулах ч тохиолдол байдаг. Мөн үүрэн болон суурин холбооны тоног төхөөрөмжийг ямар бүс, нутагт орших, хэдэн тооны хэрэглэгчдэд зориулж, ямар хүчин чадалтайгаар суурилуулснаас шалтгаалж тухайн үйлдвэрийн газрын харилцаа холбооны зардал тодорхойлогдох боломжтой.

Төрөөс явуулж буй бүс нутгийн хөгжлийн бодлого, үзүүлж буй төрөл бүрийн дэмжлэг зэрэг нь үйлдвэрлэлийн хөгжилд нөлөөлөх нь дамжиггүй юм. Мөн тухайн бүс нутагт хөдөлмөрийн ямар нөөц байгаа, ажиллах хүчний ур чадвар, бэлтгэлжилтийн түвшин ямар байгаагаас үйлдвэрлэлийн бүтээмж, хөгжил шалтгаалж байдаг.

✓ **Түүхий эд материалын нөөц**

Түүхий эд материалын нөөцийн олдоц, нийлүүлэлт нь зах зээлд ямар байгаа, хэдэн төгрөг, доллар зарцуулсны үр дүнд бий болдог, ямар үнээр үйлдвэрлэгчдэд нийлүүлэгдэж байгаа, хэдэн км-ийн зайд орших үйлдвэр, аж ахуйн газраас түүхий эдийн татан авалтыг хийж байгаа зэрэг нь бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, өртөг үнэд шууд нөлөөлж байдаг.

Олдоц сайтай, хямд үнэтэй, ойроос хангалт, татан авалтыг хийж байгаа бол үйлдвэрлэлийн өртөг, зардал харьцангуй бага байна. Бүтээгдэхүүн,

үйлчилгээний шууд зардлын дөрвөн үндсэн бүрэлдэхүүн болох үндсэн материал, хөдөлмөр, элэгдэл хорогдлын шимтгэлийн нийлбэрт үндсэн материалын зардал бие даасан, томоохон хэсгийг эзэлдэг.

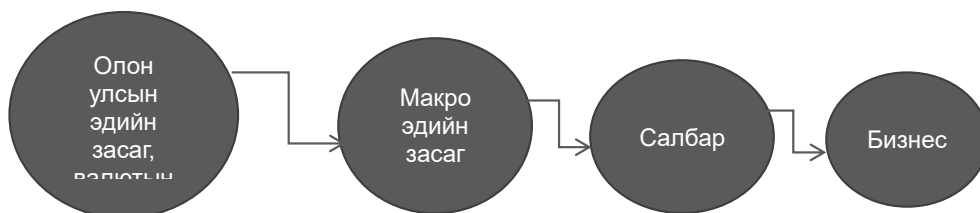
✓ **Өрсөлдөөний орчин**

Ижил төстэй бизнес эрхлэгчдийн тоо, бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийн хэмжээ, хэрэглэгчдийн хэрэглээний давтамж, бүтээгдэхүүний шинж чанар, үнэ, өртөг зэрэг нь өрсөлдөөний орчныг ерөнхийд нь тодорхойлдог. Төсөөтэй үйл ажиллагаа эрхэлдэг бизнес эрхлэгчдийн тоо олон, бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт их хэмжээтэй байх тутам тухайн бизнесийг өрсөлдөөн харьцангуй өндөртэй орчинд ажиллаж байна гэж үздэг. Өрсөлдөөний орчныг өрсөлдөөний зэрэг буюу өрсөлдөөний хүч, орлох бүтээгдэхүүний бэлэн байдал, худалдан авагчдын хэлэлцээр буюу тогтвортой харилцаа, нийлүүлэгчдийн хэлэлцээр, гэрээ, үнийн санал, шинэ өрсөлдөгчдийн аюул зэрэг хүчин зүйлүүдийн хувьд тодорхойлж болно. Эдгээр хүчин зүйлсийг Портерийн таван хүч гэж нэрлэдэг.

Макро эдийн засаг, салбарын нөхцөл байдал

Макро эдийн засаг, салбарын нөхцөл байдал нь тухайн үйлдвэрийн газар, бизнесийн үйл ажиллагаа явагдах эдийн засгийн ерөнхий орчинг тодорхойлж өгдөг гэж хэлж болно. Макро эдийн засаг болон салбарын нөхцөл байдлын хүрээнд нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг дараах зурагт харуулав.

Зураг 26. Гадаад эдийн засгийн орчин

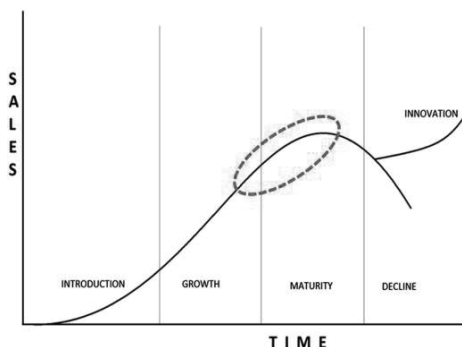
Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

Зурагт харуулсан схемийг дэлгэрүүлж авч үзвэл доорх байдалтай байна. Тухайлбал,

- ✓ Гадаад эдийн засгийн нөхцөл, экспорт, импорт, валютын ханш
- ✓ ДНБ-ний өсөлт
- ✓ Ажилгүйдэл
- ✓ Төсвийн алдагдал
- ✓ Орлого хуваарилалт
- ✓ Инфляц
- ✓ Олон нийтийн хүлээлт, сэтгэл хөдлөл
- ✓ Мөнгөний болон сангийн бодлого
- ✓ Нийт эрэлт, нийт нийлүүлэлтэд гарсан өөрчлөлт, шок
- ✓ Бизнесийн мөчлөг буюу ДНБ-ний өсөлт, бууралт
- ✓ Салбарын шинжилгээ

Зураг 27. Салбарын амьдралын мөчлөг

Гадаад эдийн засгийн өөрчлөлт, нөлөөлөлд зохистой хариу үйлдэл үзүүлдэг, макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүд үйлдвэрлэл, бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлэхэд тааламжтай, өөрчлөлт нь тогтвортой, мөнгө, санхүүгийн бодлого нь оновчтой буюу үр дүнтэй, эрэлт, нийлүүлэлт үндэсний хэмжээнд тогтвортой өсөн нэмэгдсэн, бизнесийн мөчлөгийг дагасан болон сөрсөн онцлогтой байх хэдий

Эх сурвалж: Bodie Kane Marcus

ч үйл ажиллагаагаа жигд явуулж чаддаг сайн удирдлагатай, салбарын амьдралын мөчлөг нь өндөр өсөлтийн шатандаа байгаа бизнесийн орлого, ашиг өндөр байсаар байх боломжтой байдаг.

Онолын хувьд ерөнхийдөө дараах хүчин зүйлс үйлдвэрлэлийн салбарт нөлөөлдөг байна:

- ✓ Санхүүжилтийн боломжит төрлүүд
- ✓ Түүхий эдийн нөөцөд түшиглэсэн бүс нутгийн cluster-ын хөгжил, хамтын ажиллагаа
- ✓ Дэд бүтцийн орчин, ложистик
- ✓ Тодорхой үйлдвэрлэлд төрөөс олгож буй зээл, санхүүжилтийн төрлүүд (ОУ-н байгууллага)
- ✓ Гадаадын хөрөнгө оруулалт
- ✓ Татвар, татаасын хөнгөлөлт
- ✓ Шинжлэх ухаан технологи, инновацийн хүрээнд үзүүлж буй дэмжлэг, хамтын ажиллагаа
- ✓ Өрсөлдөөний бодлого, импорт болон орлох бүтээгдэхүүнээс хамгаалсан..
- ✓ Хүний нөөцийг хөгжүүлэх, жишээ нь мэргэжлийн сургалтууд
- ✓ Дотоод, гадаадын зах зээлийн өргөжилт

2. Эмпирик судалгааны хэсэг/Монгол улс/

2.1 Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг бүрдүүлэгч салбарын үйлдвэрлэлийн өнөөгийн байдал, онцлог

Юуны өмнө ДНБ-ний 2015-2019 оны хооронд ямар байсан болохыг тойм байдлаар авч үзье.

Хүснэгт 18. Монгол Улсын ДНБ, ДНБ-ийг бүрдүүлэгч үйлдвэрлэлийн салбарын үндсэн бүрэлдэхүүний динамик

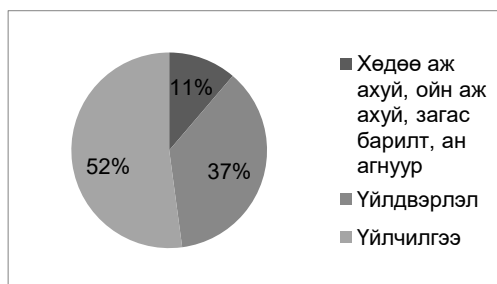
Үзүүлэлт	2015	2016	2017	2018	2019
Хөдөө аж ахуй	3,091,999	2,798,773	2,865,391	3,495,733	4,026,563
Аж үйлдвэр	6,208,007	7,163,041	9,662,572	11,466,960	12,924,680
Барилга	977,999	949,053	1,029,777	1,191,064	1,411,043
Үйлчилгээ	12,872,380	13,032,000	14,318,557	16,257,467	18,918,555
ДНБ	23,150,386	23,942,866	27,876,297	32,411,224	37,280,841

Эх сурвалж: 1212.mn, CEF

Дээрх зургаас Монгол Улсын ДНБ, түүнийг бүрдүүлэгч салбарууд 2019 оныг хүртэл жил бүр өсөлттэй байсан болохыг харж болно.

Зураг 28. ДНБ-ний бүтэц, дундаж утгаар

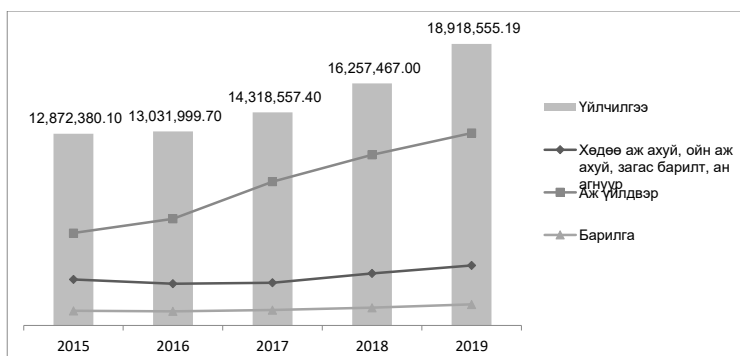
Монгол Улсын ДНБ-ний бүтцээс нийт үйлдвэрлэлийн дунджаар 52 хувийг үйлчилгээ, 37 хувийг үйлдвэрлэл, үлдсэн 11 хувийг хөдөө аж ахуйн салбар тус тус эзэлж байна. Дэлхийн дунджаар ДНБ-ний 6 орчих хувийг хөдөө аж ахуйн салбар эзэлж байгаагаас манай улсын эдийн засаг хөдөө аж ахуйн салбараар харьцангуй өндөр хамааралтай болох нь харагдаж байна.

Эх сурвалж: 1212.mn, CEF

Industry буюу нийт үйлдвэрлэлээс барилгын салбарыг салгаж эдийн засгийн секторуудыг үйлчилгээ, хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэр, барилга гэсэн бүтэцтэйгээр харвал 2015-аас 209 оны хооронд нэрлэсэн динамик үзүүлэлт нь дараах байдалтай байна.

Зураг 29. Үндсэн салбаруудын үйлдвэрлэлийн динамик

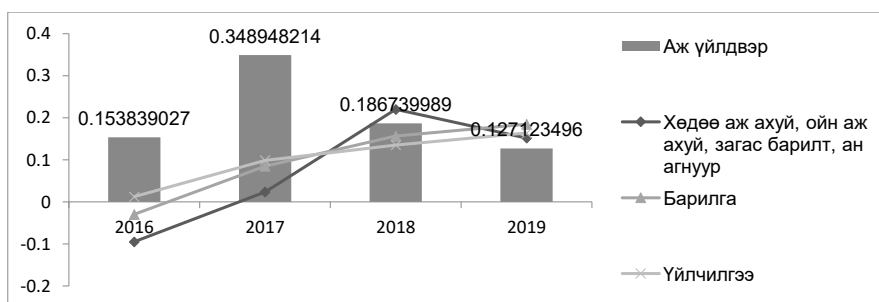

Эх сурвалж: 1212.mn, CEF

Дээрх зургаас эдийн барилга, ХАА-н салбарын үйлдвэрлэл тогтвортой, харин аж үйлдвэрлэл болон үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэл өсч байгаа нь эдгээр салбарт, ялангуяа үйлчилгээний салбарт цаашид өсөлтийн боломж байгаа болох нь харагдаж байна. Үйлчилгээний салбарын ДНБ-д эзлэх хувь дэлхийн дунджаар 63¹²⁹ хувь байгаа.

Эдийн засгийн салбаруудын өсөлтийн динамикаас үйлчилгээ болон барилгын салбарын өсөлт жигд байхад хөдөө аж ахуй болон аж үйлдвэрийн салбарын өсөлт харьцангуй жигд бус зарим жилүүдэд өсөлттэй, зарим жилүүдэд бууралттай байна. Энэ нь үйлчилгээний салбар суурь салбаруудын үйлдвэрлэлийг дагаад өсдөг, барилгын салбарыг төрөөс жигд дэмжиж байгаатай холбоотой.

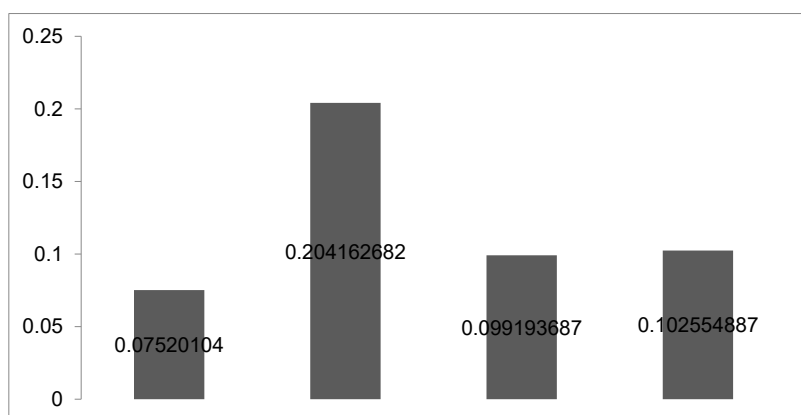
Зураг 30. Салбаруудын өсөлтийн динамик

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Эдийн засгийн салбаруудын дундаж өсөлт аж үйлдвэрийн салбарын хувьд 20.4 хувь буюу хамгийн өндөр, хөдөө аж ахуйн салбарын хувьд 7.5 хувь буюу хамгийн бага байна. Аж үйлдвэрийн салбарын өсөлт нь жигд биш байгаа, зарим жилүүдэд энэ үзүүлэлт бууралттай байсан хэдий ч утга нь харьцангуй өндөр байсан тул салбарын дундаж өсөлт хамгийн өндөр утгыг авчээ.

Зураг 31. Салбаруудын дундаж өсөлт

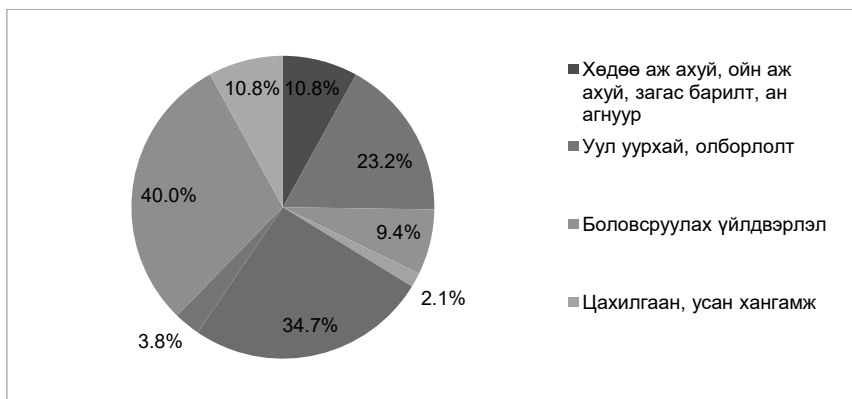

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

¹²⁹Share of economic sectors in the global gross domestic product (GDP) from 2008 to 2018 | Statista

2019 оны байдлаар үйлчилгээний салбарыг задалж ДНБ-ийг эдийн засгийн секторын бүтцээр нь үзвэл аж үйлдвэрийн дийлэнх хэсгийг буюу 68 хувийг уул уурхайн олборлолт, 27 орчим хувийг боловсруулах үйлдвэрлэл, үлдсэн хэсгийг цахилгаан, усан хангамжийн үйлдвэрлэл эрхэлж байгаагаас манай улсын аж үйлдвэрийн салбарт уул уурхайн салбар томоохон байр суурь эзэлж байгаа болохыг харуулна. Үүнийг уул уурхайн үйлдвэрлэл нийт ДНБ-ний 23.2 хувийг дангаараа эзэлж байгаагаар мөн нотолж болно.

Зураг 32. ДНБ-д эзлэх салбарын үйлдвэрлэл /хувиар/

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Дээрх зургаас боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбар ДНБ-ний 9.4 хувийг эзэлж байна. Энэ нь дэлхийн дундаж үзүүлэлт болох 12.6¹³⁰ хувиас даруй 3.2 хувиар доогуур үзүүлэлт байгаа тул боловсруулах үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх нь манай улсын хувьд чухал ач холбогдолтой юм.

Мөн ДНБ-ийг бүрдүүлэгч салбаруудын үйлдвэрлэлүүдийн корреляцын шинжилгээ хийж үзэхэд үр дүн дараах байдалтай байна.

	GDP	CONS	EDU	EWS	FAI	HEALTH	MAN	MI	PASS	OTHER	TRADE	ART
GDP	1.00	0.61	0.81	0.93	0.78	0.81	0.94	0.90	0.79	0.95	0.89	0.71
CONS	0.61	1.00	0.47	0.48	0.53	0.53	0.53	0.48	0.49	0.63	0.72	0.52
EDU	0.81	0.47	1.00	0.71	0.90	0.97	0.75	0.65	0.96	0.76	0.63	0.84
EWS	0.93	0.48	0.71	1.00	0.69	0.73	0.88	0.84	0.70	0.86	0.78	0.72
FAI	0.78	0.53	0.90	0.69	1.00	0.89	0.69	0.62	0.83	0.75	0.60	0.86
HEALTH	0.81	0.53	0.97	0.73	0.89	1.00	0.74	0.66	0.95	0.75	0.64	0.88
MAN	0.94	0.53	0.75	0.88	0.69	0.74	1.00	0.86	0.72	0.84	0.79	0.62
MI	0.90	0.48	0.65	0.84	0.62	0.66	0.86	1.00	0.66	0.79	0.74	0.56
PASS	0.79	0.49	0.96	0.70	0.83	0.95	0.72	0.66	1.00	0.74	0.65	0.79
OTHER	0.95	0.63	0.76	0.86	0.75	0.75	0.84	0.79	0.74	1.00	0.94	0.70
TRADE	0.89	0.72	0.63	0.78	0.60	0.64	0.79	0.74	0.65	0.94	1.00	0.56
ART	0.71	0.52	0.84	0.72	0.86	0.88	0.62	0.56	0.79	0.70	0.56	1.00

¹³⁰Manufacturing, value added (% of GDP) | Data (worldbank.org)

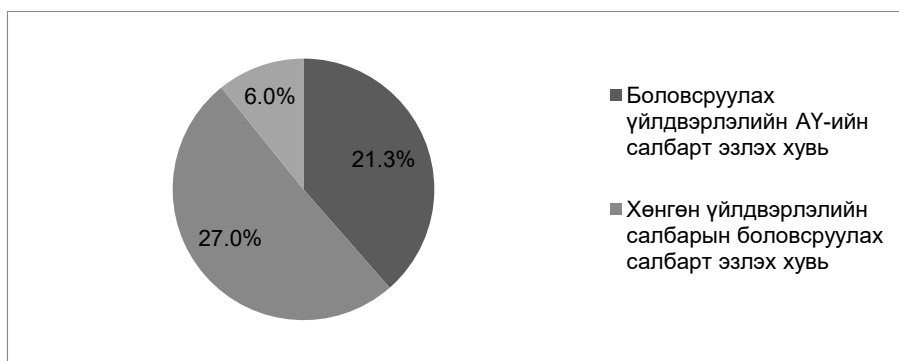
Корреляцын дээрх шинжилгээний үр дүнгээс бусад үйлчилгээ, боловсруулах үйлдвэрлэл, цахилгаан усан хангамж зэрэг үйлдвэрлэлийн салбарууд нь ДНБ-тай хамгийн өндөр эерэг хамааралтай байгаа болох нь харагдаж байна. Бусад үйлчилгээний хувьд харьцангуй өндөр дүнтэй байсан, цахилгаан усан хангамж нь бүх төрлийн үйлдвэрлэлийн орцод ордог тул ДНБ-тэй шууд бөгөөд эерэг өндөр хамааралтай гарсан гэж дүгнэх боломжтой. Харин боловсруулах үйлдвэрлэлийн ДНБ-тэй хамаарах хамаарал бусад салбарын үйлдвэрлэлийнхээс харьцангуй өндөр буюу 0.94 байгаа нь манай улс боловсруулах салбарынхаа үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх замаар ДНБ-ний өсөлтийг илүүтэй хангах боломж байгаа болохыг харуулж байна.

GDP	ДНБ
CONS	Барилга
EDU	Боловсрол
EWS	Цахилгаан хий, усан хангамж
FAI	Санхүү, даатгалын үйл ажиллагаа
HEALTH	Эрүүл мэнд
MAN	Боловсруулах үйлдвэрлэл
MI	Уул уурхайн олборлолт
PASS	Төрийн удирдлага
OTHER	Бусад үйлчилгээ
TRADE	Худалдаа
ART	Урлаг соёлын үйлчилгээ

2.2 Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал

Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар аж үйлдвэрийн салбарын дунджаар 6 хувь, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарын 27 хувийг эзэлж байна. Үүнийг дараах зургаас харж болно.

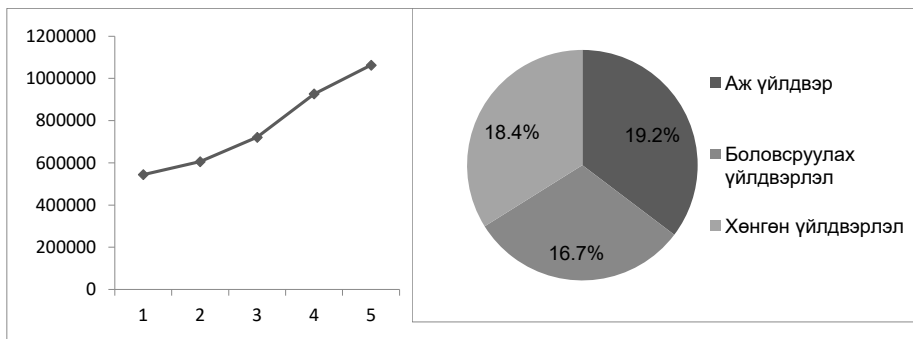
Зураг 33. Боловсруулах үйлдвэрлэл, хөнгөн үйлдвэрлэлийн үйлдвэрлэлийн хувийн жин

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Аж үйлдвэрийн салбарт хамаарах боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт эзлэх хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын дундаж өсөлт нь аж үйлдвэрийн салбарын дундаж өсөлтөөс арай доогуур буюу 18.4 хувь байгаа бөгөөд энэ нь боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарын дундаж өсөлт болох 16.7 хувиас 1.7 хувиар өндөр байна.

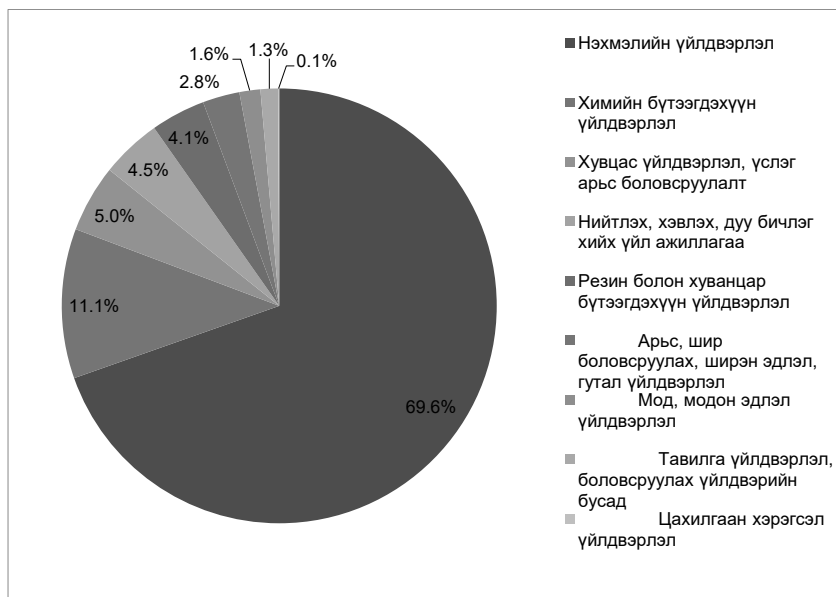
Зураг 34. Үйлдвэрлэлийн салбаруудын өсөлт

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын нэрлэсэн хэмжээ 2015-2019 оны хооронд буюу сүүлийн жилүүдэд өссөөр байгаа болохыг дээрх зургаас харж болно. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарыг бүтцийнх нь хувьд авч үзвэл дараах зурагт харуулсан байдалтай байна.

Зураг 35. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын бүтэц

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Дээрх зургаас нэхмэл буюу ноос, ноолуурын салбарын үйлдвэрлэл хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын үнэмлэхүй их хувийг буюу 69.6 хувийг эзэлж байгаа болох нь харагдаж байна. Харин хамгийн бага хувийг цахилгаан хэрэгслийн үйлдвэрлэл эзэлж байна. Эндээс манай улсын хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний түүхий эд болох ноос, ноолуураас өндөр хамааралтай байна гэж дүгнэж болно.

Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдлыг үйлдвэрийн тоо, ажиллах хүчин, үйлдвэрлэл, борлуулалт, экспорт, импорт зэрэг тухайн салбарын хөгжлийг илэрхийлэх үндсэн үзүүлэлтүүдтэй холбож дэлгэрэнгүй авч үзвэл дараах хүснэгтүүдэд үзүүлсэн байдалтай байна.

Хүснэгт 19. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын үндсэн мэдээлэл

Салбар	Үйлдвэр	Ажиллах хүчин	Үйлдвэрлэл /Тэрбум төг/	Борлуулалт /Тэрбум төг/
Ноос, ноолуур	327	10,000	381.8	293.8
Арьс шир	150	4,225	31.7	29.4
Оёдол	300	2,506	68.8	62.4
Модон эдлэл, тавилга	450	6,000	21.7	23.7
Хэвлэл	300	4,000	46.0	44.1
Сав баглаа боодол	50	2,000	42.0	41.1
Дахин боловсруулах	27	2,000	14.1	15.5
Гоо сайхан, ахуйн хими	30	200	8.0	4.0
Нийт	1,634	30,931	614.1	514.0

Эх сурвалж: ХХААХҮ-ийн яам

Дээрх хүснэгтээс ноос, ноолуур, оёдол, хэвлэлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл манай улсын хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт хамгийн өндөр хувийг эзэлдэг, хамгийн олон ажиллах хүчнийг ажиллуулдаг болох нь тодорхой харагдаж байна. Өнөөдрийн байдлаар Монголын ноолуур боловсруулах салбарын жилд бэлтгэгдэх нийт ноолууран түүхий эдийн 87 шахам хувийг “Угаасан”, “Самнасан” байдлаар экспортолж нэмүү өртөг шингээсэн эцсийн бэлэн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг эрчимтэй хөгжүүлж чадахгүй байна.¹³¹

Хүснэгт 20. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын үндсэн мэдээлэл

Барааны нэр	Экспорт			Импорт		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Ноос, ноолуур, нэхмэл бүтээгдэхүүн	409.8	434.6	477.3	90.2	85.0	85.8
Арьс ширэн түүхий эд болон боловсруулсан арьс, шир, ангийн үс, эдгээрээр хийсэн эдлэл	17.0	14.1	7.4	8.3	7.1	3.9
Мод, модон эдлэл	0.3	0.6	0.3	34.0	43.5	45.4
Цаас болон картон, тэдгээрээр хийсэн бүтээгдэхүүн	0.04	0.05	0.4	61.6	56.4	53.1
Хуванцар болон түүгээр хийсэн зүйлс	1.6	1.2	0.6	226.8	260.3	223.1
Бусад	6.3	7.1	6.1	68.3	62.5	57.5
Нийт	435.04	457.65	492.1	489.2	514.8	468.8

Эх сурвалж ХХААХҮ-ийн яам:

¹³¹Монгол улсын валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх, дэлхийн зах зээл дээр монгол брэндийг бий болгох бизнес төсөл (2014-2020) (mofa.gov.mn)

Дээрх хүснэгтээс ноос, ноолуур, нэхмэлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл хамгийн их экспортыг эзэлдэг, импортын дүнгээр хамгийн өндөр хувийг хуванцар эдлэл эзэлдэг болох нь тус тус харагдаж байна. Харин арьс ширэн түүхий эд болон боловсруулсан арьс, шир, ангийн үс, эдгээрээр хийсэн эдлэл хамгийн бага импортыг, цаас болон картон, тэдгээрээр хийсэн бүтээгдэхүүн хамгийн бага экспортыг тус тус эзэлж байна.

2.3 Хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр Засгийн газраас авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр Төр, засгийн газраас хийж хэрэгжүүлсэн арга хэмжээг онолын судалгаагаар тодорхойлсон хүчин зүйлсийн хувьд ангилан хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын бүтээгдэхүүний ангилал бүрийн хувьд системтэй тодорхойллоо. Мэдээллийг дараах эх сурвалжуудаас авсан болно. Эдгээр нь:

- ✓ Засгийн газрын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр 2016-2020
- ✓ Жил бүрийн Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн үндсэн чиглэл
- ✓ Тухайн жилийн Яамны үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, тайлан
- ✓ Хяналт шинжилгээ, үнэлгээний тайлан
- ✓ Хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй хөтөлбөрүүд, тэдгээрийн хэрэгжилт: Ноолуур хөтөлбөр, үйлдвэржилт хөтөлбөр, сав баглаа боодол үндэсний хөтөлбөр зэрэг болно.

Хүснэгт 21. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарыг хөгжүүлэх чиглэлээр авсан арга хэмжээ

Төрөл	Чанар	Санхүүжилт /тэрбум төгрөг/	Түүхий эдийн нөөц	Cluster-ийн зохион байгуулалт, бүсчлэл, логистик
Ноос, ноолуур	Олон улсад бүтээгдэхүүнээ гаргах “Хаан ширхэгт тохирлын тэмдэг”	569.216	Эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд хүрэлцээтэй	5 компани кластерын зарчмаар ажиллаж байна.
Арьсан эдлэл	Дархан -Уул аймгийн арьс ширний үйлдвэрт Франчайзинг нэвтрүүлэх, технологи нутагшуулах шинжилгээний 2 лаборатори	17.8	Эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд хүрэлцээтэй	Эмээлт орчимд ХАА-н биржийн ложистикийн төв байгуулж ажиллаж байна. “Шинэ ховд” үйлдвэрлэл технологийн парк, “Дархан арьс ширний цогцолбор” баригдаж байгаа.

Мод, модон эдлэл	Стандартчлал хэмжил зүйн газар	-	Бусад улс оронтой харьцуулахад хүрэлцээ бага	Хөнгөн болон хүнсний үйлдвэрийн хүний нөөцийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн мэргэжилтэй ажилтны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх арга хэмжээг БСШУСЯ, Х Н Х Я а м д т а й хамтран хэрэгжүүлэх, Япон зэрэг оронд дадлагажигч явуулж сургах чиглэлээр санал солилцож, судалгааг эхлүүлж байна.
Сав баглаа боодол	Стандартчлал хэмжил зүйн газар	1.06	Цаас, ноос, арьс ширний хэмжээ хүрэлцээтэй гэж үзнэ.	
Дахин боловсруулах	13 төрлийн хог хаягдал дахин боловсруулах 20 үйлдвэрийн барилга байгууламжийн эскиз зураг	7.3	Хог хаягдал их тул нөөц хүрэлцээтэй	
Нэхмэл	Хувцас судлалын төвийн инновацийн лаборатори-ийн нээлт	-	Ноос, ноолуур дээр тулгуурлах тул хүрэлцээтэй	
Оёдол	Стандартчлал хэмжил зүйн газар	-	Цаас, модны нөөцөөр тодорхойлогдоно.	

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Дээрх хүснэгтээс бүтээгдэхүүний чанарыг дотоодод Стандартчлал хэмжил зүйн үндэсний газраас тогтоож стандартын баталгаа өгдөг, ноос ноолууран бүтээгдэхүүн нь олон улсын стандартыг хангасан байгаа болох нь харагдаж байна. Төрөөс олгож байгаа санхүүжилтийн дийлэнх хэсгийг “Хөгжлийн банк”-аар дамжуулан зээл хэлбэрээр олгосон бөгөөд ноос, ноолуурын чиглэлийн томоохон үйлдвэрүүдийн эргэлтийн хөрөнгийг санхүүжүүлэх, түүхий эдийн ханган нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэхэд зориулжээ. Гэхдээ цөөн тооны аж ахуйн нэгжүүд “санхүүжилт хүссэн дүн нь 20.0 тэрбум төгрөг эсхүл түүнтэй тэнцэх гадаад валютын дүнгээс дээш байх” гэсэн хөгжлийн банкны төсөл хөтөлбөрт тавигдах шаардлагыг хангаж байна. Тухайлбал 2021 онд Засгийн газраас ажлын байрыг дэмжих хөнгөлөлттэй зээлийн хөтөлбөрийн хүрээнд ноос, ноолуурын чиглэлийн үйлдвэрүүдийн 10 хүрэхгүй хувь нь 20 тэрбумаас доошгүй төгрөгийн санхүүжилт хэрэгтэй гэсэн хүсэлтийг Хүнс хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яаманд гаргажээ.

Нөгөө талаас хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй цөөнгүй тооны үйлдвэр, аж ахуйн газрууд жилийн 2.5 тэрбум төгрөгөөс дээш орлоготой байгаа нь тэдгээр аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд жижиг дунд үйлдвэрийн хүрээнд төрөөс олгож буй бага хүүтэй зээлийн санхүүжилтэд хамрагдах боломжийг хязгаарлаж байгаа юм. Учир нь манай улсын жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай хуульд “жилийн 2.5 тэрбум төгрөг хүртэлх орлоготой аж ахуйн нэгжийг жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгч гэнэ” хэмээн заасан байдаг.

Эндээс хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй үйлдвэр аж ахуйн газруудад санхүүжилтийн боловсронгуй өөр арга хэлбэрүүд шаардлагатай байна гэсэн дүгнэлтийг хийж болохоор байна.¹³² Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын эцсийн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэхэд түүхий эдийн нөөц ерөнхийдөө хүрэлцээтэй байна. Үүнийг нөөцийн боловсруулалтын түвшин өндөр биш байгаатай холбон тайлбарлаж бас болно.

Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар бүс нутгийн хэмжээнд жигд хөгжөөгүй, үйлдвэржилт хөтөлбөрийн хүрээнд “Шинэ ховд” үйлдвэрлэл, “Дархан арьс ширний цогцолбор” баригдаж байгаа бөгөөд үйлдвэрлэлийн эдгээр байгууламжууд байгуулагдсаны дараа түүхий эдийг нэгдсэн зохион байгуулалттайгаар бэлтгэх боломж илүүтэй нэмэгдэнэ гэж үзэж байгаа. Томоохон зургаар нь харахад бүс нутгийн хэмжээнд хөнгөн үйлдвэрлэл жигд хөгжсөн, үүнтэй холбоотойгоор cluster-ийн зохион байгуулалтад орсон дүр зураг харагдахгүй байгаа юм.

Хүснэгт 22. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарыг хөгжүүлэх чиглэлээр авсан арга хэмжээ

Салбарын ангилал	Татвар, татаасын дэмжлэг, импортын хамгаалалт	Дэд бүтэц, Технологи, инноваци	ТББ-тай хамтын Ажиллагаа, сургалт, хүний нөөц	Зах зээлийн өргөжилт
Ноос, ноолуур	ААНОАТ-ын хөнгөлөлт НӨАТ-ын чөлөөлөлт: Экспортод гаргасан түүхий болон угаасан, самнасан ноолуур, арьс шир; Хонь, тэмээний ноос бэлтгэж, үндэсний үйлдвэрт тушаасан малчин, мал бүхий этгээдэд мөнгөн урамшуулал олгох журам	Шинэ ховд" үйлдвэр технологийн паркийг байгуулж байгаа бөгөөд дэд бүтцийн ажлын гүйцэтгэл 90 хувь Дархан арьс ширний цогцолбор 14 барилга, байгууламжаас 6 барилгын ажил эхэлж, гүйцэтгэл 22.9%-тай.	Хөнгөн үйлдвэрийн судалгаа хөгжлийн хүрээлэн Сургалт: 11	“Улаанбаатар түншлэл” “Монгол экспорт экспо” үзэсгэлэн худалдаа ХААБ-ний хураамжийг 0.2 хувь болгосон. Ноосны түүхий эдийн хэлцэл хийсэн.
Арьсан эдлэл	ААНОАТ-ын хөнгөлөлт НӨАТ-ын чөлөөлөлт: Экспортод гаргасан арьс шир;		Эрдэм шинжилгээний 2 хүрээлэнтэй технологийн чиглэлээр хамтран ажиллаж байна. Сургалт: 10	“Улаанбаатар түншлэл” “Монгол экспорт экспо” үзэсгэлэн худалдаа

¹³² ХХААХҮЯ-ны хөнгөн үйлдвэрлэл хариуцсан ахлах мэргэжилтнээс ярилцлагын аргаар судалгаа авав.

Мод, модон эдлэл	ААНОАТ-ын хөнгөлөлт НӨАТ-ын чөлөөлөлт: Импорттоор оруулж байгаа бөөрөнхий мод, гуалин, зүсмэл материал, банз, модон бэлдэц, хагас боловсруулсан модон материал;	-	Монголын ойчид, модны үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн холбоо Сургалт: 5	Улаанбаатар түншлэл-2020” Олон улсын үзэсгэлэн худалдаа, “Монгол экспорт экспо-2020
Сав баглаа боодол	Гааль, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар Инновацийн төслөөр дотоод, гадаадын зах зээлд шинэ бараа, бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл явуулахад шаардлагатай, дотоодод үйлдвэрлэдэггүй түүхий эд, материал, урвалж бодис;	-	Сав, баглаа боодлын холбоо Сургалт: 3	Каталоги 1000 ш, 2 анимейшн, 5 цуврал зурагт материал
Дахин боловсруулах	ААНОАТ-ын хөнгөлөлт Гааль, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар Инновацийн төслөөр дотоод, гадаадын зах зээлд шинэ бараа, бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл явуулахад шаардлагатай, дотоодод үйлдвэрлэдэггүй түүхий эд, материал, урвалж бодис;	-	Монголын Хог Хаягдлыг Дахин Боловсруулах Үндэсний Холбоо Сургалт: 2	Улаанбаатар түншлэл-2020” Олон улсын үзэсгэлэн худалдаа, “Монгол экспорт экспо-2020
Оёдол	ААНОАТ-ын хөнгөлөлт	-	ХҮСХХүрээлэнгийн харьяа “Нэхмэлийн гүйцэтгэн боловсруулалтын сургалтын материаллаг бааз тоног төхөөрөмж бүхий төв Сургалт: 4	БНХАУ-ын Alibaba Taobao, Wechat зэрэг сүлжээнд, БНСУ-ын Emart сүлжээнд Goё жүүс албан ёсоор худалдаанд гарч байна. Экспорт Олон улсын танилцуулах үзэсгэлэнг Вашингтон, Оттава, Торонто хотноо зохион байгуулав
Хэвлэл	ААНОАТ-ын хөнгөлөлт	-	Мэргэжилтэй боловсролтой ажилчид-хүний хөгжил” сургалт Сургалт:1	Улаанбаатар түншлэл-2020” Олон улсын үзэсгэлэн худалдаа, “Монгол экспорт экспо-2020

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт, ялангуяа энэ салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийг аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвараас чөлөөлж байна. 2019 онд батлагдсан Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад “татвар ногдох орлогыг 1.5 тэрбум төгрөгөөс ихгүй байхаар жилийн эцсийн татварын тайланд тусгасан, доор дурдсанаас бусад салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг, албан татвар төлөгчийн ногдуулсан албан татварыг 90 хувиар хөнгөлнө гэж заасан байдаг. Түүнчлэн аймаг, сумын төв нь нийслэл Улаанбаатар хотоос 500 км-ээс хол алслагдсан аймаг, суманд байнгын үйл ажиллагаа явуулдаг, хуулийн этгээдийн ерөнхий захиргаа нь тухайн орон нутагт бүртгэлтэй, орон нутгийн татварын албатай харьцдаг, ажлын байр бий болгож /нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлтөөр баталгаажсан/ байгаа энэ хуулийн 5.3.1-д заасан албан татвар төлөгчийн тухайн аймаг, сумын нутаг дэвсгэр дээр явуулсан үйл ажиллагаанаас олсон энэ хуулийн 7.4.1-д заасан албан татвар ногдох орлогод ногдох албан татварыг аймаг, сумын төв нь нийслэл Улаанбаатар хотоос 500 км-ээс хол алслагдсан аймаг, суманд 50 хувиар, 1000 км-ээс хол алслагдсан аймаг, суманд 90 хувиар хөнгөлнө гэж заасан байдаг.

Инновацийн төслөөр дотоод, гадаадын зах зээлд шинэ бараа, бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл явуулахад шаардлагатай, дотоодод үйлдвэрлэдэггүй түүхий эд, материал, урвалж бодис НӨАТ болон гаалийн татвараас, импортоор оруулж байгаа бөөрөнхий мод, гуалин, зүсмэл материал, банз, модон бэлдэц, хагас боловсруулсан модон материал, экспортод гаргасан арьс шир НӨАТ-ын татвараас тус тус чөлөөлөгдөж байхаар холбогдох хуулиудын зохицуулалтуудад тусгажээ.

“Шинэ ховд” үйлдвэр технологийн парк, Дархан арьс ширний цогцолборыг эс тооцвол хөнгөн үйлдвэрлэлийн хөгжилд чиглэгдсэн тусгайлсан дэд бүтцийн орчныг хөгжүүлэх ажил хийгдээгүй байна. Ерөнхийдөө шинэ дэвшилтэт технологи, инновацийг нэвтрүүлэх, хөгжүүлэх чиглэлээр хийгдсэн үйл ажиллагаа хараахан байхгүй байна хэмээн дүгнэж болохоор байна.

Хүнс хөдөө аж ахуй хөнгөн үйлдвэрийн яамнаас холбогдох төрийн бус байгууллагатай хамтарч ажилладаг, хүний нөөцийн чадавхыг хөгжүүлэх болон сургалтууд зохион байгуулдаг болох нь харагдаж байна. Зах зээлийг өргөжүүлэх чиглэлээр дотоод, гадаадын үзэсгэлэн худалдааг зохион байгуулж байна.

Салбарт хэрэгжиж буй хөтөлбөр

“Сав, баглаа боодол” үндэсний хөтөлбөр 2016 оны 287 дугаар тогтоол

Улаанбаатар хотын хэмжээнд хүүхдийн хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчид хүнсний зориулалтын бус хуванцар сав, хэрэглэлийг ашиглах зөрчлийг бүрэн таслан зогсоож, ЕБС-ийн 90 хувь хүнсний зориулалтын сав хэрэглэж байна.

Үйлдвэржилт 21:100” үндэсний хөтөлбөр, ЗГ-ын 2018 оны 36 дугаар тогтоол

2017-2020 онуудад нийт 81 үйлдвэр байгуулагдсан байна. Үүнээс нийслэлд 5, орон нутагт 76 үйлдвэр байна. Нийтдээ 4100 орчим ажлын байр бий болсон байна.

“Ноолуур” хөтөлбөр, ЗГ-ын 2018 оны 47 дугаар тогтоол

Хөтөлбөрийн үр дүнд ноолуураа угааж, самнах үйлдвэрлэлийн хүчин чадал бүрэн суурилагдаж, ээрэх, нэхэх, сүлжих үйлдвэрлэлийн хүчин чадал 30-60

хувиар нэмэгдэж, ноос, ноолуурын салбарын нийт экспорт 2019 онд 434.7 сая ам.долларт хүрч, 2018 онтой харьцуулахад 6.0 хувиар, 2017 онтой харьцуулахад 29 хувиар өссөн байна. Харин өнгөрсөн онд Ковидтой холбоотойгоор экспорт өмнөх онтой харьцуулахад буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хууль

- Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга, 2019 он
- Үйлдвэрлэл, технологийн паркийн эрхзүйн байдлын тухай хууль, 2009 он
- Технологи дамжуулах тухай хууль, 1998 он
- Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хууль, 2015 он /Энэ хуулийн 14.1.4 дэх заалтад 2019 оны 03 дугаар сарын 22-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./
- Зарим бараанд ногдуулах экспортын гаалийн татварын хэмжээ тогтоох тухай, 1996 он
- Ойн тухай хууль, 2012 он
- Зээлийн батлан даалтын сангийн тухай, 2012 он
- Хог, хаягдлын тухай хууль, 2017 он
- Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай /шинэчилсэн найруулга/, 2019 он
- Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай, 1995

УИХ-ын тогтоол

- Үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулж, хөгжүүлэх үндсэн чиглэл батлах тухай, 2003 оны 54 дүгээр тогтоол
- Жижиг, дунд үйлдвэрийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай, 2007 оны 52 дугаар тогтоол
- Стратегийн нөөцийн бараа, материалын нэр, төрөл батлах тухай, 2008 оны 30 дугаар тогтоол
- Малчид, үндэсний үйлдвэрлэгчдийг дэмжих зарим арга хэмжээний тухай, 2012 оны 74 дүгээр тогтоол

Засгийн газрын тогтоол

- Аж үйлдвэрийг сэргээх, хөгжүүлэх бодлогыг батлах тухай, 1998 оны 157 дугаар тогтоол
- 2001 оныг “Үндэсний үйлдвэрлэлийг дэмжих, хөгжүүлэх жил” болгох тухай, 2000 он
- Оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх хөтөлбөр, 2003 оны 207 дугаар тогтоол
- Сүлжмэл эдлэл, оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн тогтвортой ажиллагааг хангах зарим арга хэмжээний тухай, 2004 оны 237 дугаар тогтоол

- Сүлжмэл эдлэл, оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн тогтвортой ажиллагааг хангах зарим арга хэмжээний тухай, 2005 оны 32 дугаар тогтоол
- Жагсаалт батлах тухай /үйлдвэрийн тоног төхөөрөмжийн нэр төрөл/, 2005 оны 193
- Барилгын материалын үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөөний тухай, 2007 оны 222 дугаар тогтоол
- Хөтөлбөр батлах тухай (Хэвлэлийн үйлдвэрлэл), 2008 оны 53 дугаар тогтоол
- Үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн зөвлөгөөн зохион байгуулах тухай, 2008 оны 4 дүгээр сарын 123 дугаар тогтоол
- Үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн анхдугаар зөвлөгөөний шийдвэрийг хэрэгжүүлэх талаар авах арга хэмжээний тухай, 2008 оны 5 дугаар сарын 191 дүгээр тогтоол
- 2009 оныг “Үйлдвэржүүлэлтийг дэмжих жил” болгох тухай, 2008 оны 12 сар
- Хөтөлбөр батлах тухай (МУ-ыг үйлдвэржүүлэх), 2009 оны 299 дүгээр тогтоол
- Орон нутагт үйлдвэрлэл хөгжүүлэх чиглэл батлах тухай, 2009 оны 178 дугаар тогтоол
- Журам, чиглэл батлах тухай (Үйлдвэрлэл, технологийн паркийн үйл ажиллагаа эрхлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, хяналт тавих тухай), 2011 оны 104 дүгээр тогтоол
- Үндэсний үйлдвэрлэлийг дэмжих талаар авах зарим арга хэмжээний тухай, 2011 оны 103 дугаар тогтоол
- Журам батлах тухай (Ноолууран утас, ноос боловсруулах үйлдвэрийг дэмжих, урамшил олгох), 2011 оны 221 дүгээр тогтоол
- “Үйлдвэржилтийн шинэ эрин үе” зарласныг дэмжих тухай, 2012 оны 118 дугаар тогтоол
- Барилгын материалын үйлдвэрлэлийг дэмжих хөтөлбөр батлах тухай, 2012 оны 171 дүгээр тогтоол
- Үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай, 2013 оны 141 дүгээр тогтоол
- Арьс, ширний үйлдвэрлэлийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай, 2013 оны 249 дүгээр тогтоол
- Сурагчийн дүрэмт хувцасны үндэсний үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай, 2013 оны 7 дугаар сарын 6-ны өдрийн 250 дугаар тогтоол
- Арьс, ширний үйлдвэрлэл, худалдаанд мөрдөх техникийн зохицуулалт батлах тухай, 2013 оны 8 дугаар сарын 300 дугаар тогтоол
- Дотоодын үйлдвэрлэгчдийг дэмжих зарим арга хэмжээний тухай, 2014 оны 1 дүгээр сарын 18 дугаар тогтоол
- Ноолуурын үйлдвэрлэлийг дэмжих, экспортыг нэмэгдүүлэх зарим арга хэмжээний тухай, 2014 оны 3 дугаар сарын 87 дугаар тогтоол
- Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэх зарим арга хэмжээний тухай, 2014 оны 176 дугаар тогтоол
- Арьс, ширний үйлдвэрлэлийн төсөл дэмжих тухай, 2014 оны 198 дугаар тогтоол

- Үйлдвэрлэл, технологийн паркийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл олгох тухай, 2014 оны 352 дугаар тогтоол
- Арьс, ширний үйлдвэрлэлийн цогцолборын байршлын тухай, 2014 оны 356 дугаар тогтоол
- Жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих зарим арга хэмжээний тухай, 2015 оны 66 дугаар тогтоол
- Экспортыг дэмжих, импортыг орлох үйлдвэрийн төслүүдийг санхүүжүүлэх тухай, 2015 оны 312 дугаар тогтоол
- Жагсаалт батлах тухай, 2015 оны 336 дугаар тогтоол
- Журам батлах тухай, 2016 оны 4 дүгээр сарын 193 дугаар тогтоол
- Түр журам батлах тухай, 2016 оны 138 дугаар тогтоол
- Шинжлэх ухаан, технологи, үйлдвэрлэлийн нэгдэл байгуулах тухай, 2017 оны 19 дүгээр тогтоол
- “Үйлдвэржилт 21:100” үндэсний хөтөлбөр батлах тухай, 2018 оны 36 дугаар тогтоол
- “Ноолуур” хөтөлбөр батлах тухай, 2018 оны 47 дугаар тогтоол
- Жагсаалт батлах тухай” 2018 оны 234 дүгээр тогтоол
- Үндэсний хөтөлбөр батлах тухай” 2019 оны 156 дугаар тогтоол

Одоогийн байдлаар хөнгөн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааг дэмжих, зохицуулахтай холбоотой нийт 11 хууль, УИХ-ын 6 тогтоол, Засгийн газрын 38 тогтоол хэрэгжиж байна.

Цаашид хэрэгжүүлэх бодлого, хөтөлбөр

Хүснэгт 23. Цаашид авч хэрэгжүүлэх бодлого, хөтөлбөрүүд, зорилтууд

1	2020-2050 АЛСЫН ХАРАА-2050 /Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоол	Аж үйлдвэрийг дэвшилтэт техник, технологи, инновацид суурилан хөгжүүлж, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх.
2	Монгол улсын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр	Хөдөө аж ахуйн гаралтай түүхий эд боловсруулах үйлдвэрийг бүсчилсэн байдлаар байгуулан нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэн экспортолж, малчид, иргэдийн орлогыг нэмэгдүүлнэ. Мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүнийг боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжих замаар мах, ноос, ноолуур, арьс шир боловсруулах үйлдвэрийн бүтээмжийг нэмэгдүүлнэ. Мал, малын гаралтай түүхий эдийг боловсруулах байгальд ээлтэй цогцолбор байгуулж, хөдөө аж ахуйн гаралтай бараа, бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлнэ.

		Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, үндэсний үйлдвэрт бүтээгдэхүүнээ нийлүүлсэн малчид, тариаланчдад төрөөс урамшуулал олгоно. Хөдөө аж ахуйн тээвэр, борлуулалтын логиستيкийн сүлжээг байгуулж, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний бэлтгэн нийлүүлэлтийн чанарын хяналт, баталгаажуулалтын оновчтой тогтолцоог бүрдүүлнэ.
3	2015-2025 Төрөөс хүнс хөдөө аж ахуйн талаар баримтлах бодлого / Монгол улсын их хурлын 2015 оны 104 дүгээр тогтоол/	Хүнс, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах чухал үүрэгтэй эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн суурь салбарын нэг мөн.
4	2015-2030 Төрөөс аж үйлдвэрийн талаар баримтлах бодлого/2015 оны 62 дугаар тогтоол/	Үйлдвэрлэл, үйлчилгээг бий болгож, аж үйлдвэрийн салбарыг Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийг хангах тэргүүлэх салбар болгон хөгжүүлэхэд оршино.
5	Хөнгөн үйлдвэрлэлийн урт хугацааны бодлогын чиглэл	Уламжлалт болон дэвшилтэт технологиор түүхий эдийг боловсруулж, аюулгүй байдлыг хангасан шим тэжээллэг, баталгаат хүнсээр хүн амыг тогтвортой хангах
6	Салбарын судалгаа ба хөгжлийн урт хугацааны бодлогын чиглэл:	Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, мэдлэгт суурилсан тогтвортой хөгжлийн чиг баримжаатай хөгжүүлэх, инновацийг нэвтрүүлэх, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх
7	Салбарын хөрөнгө оруулалт, худалдааны урт хугацааны бодлогын чиглэл:	Улс, орон нутгийн төсвөөс ХХАА-н салбарт зарцуулагдах хөрөнгийг нэмэгдүүлэх Хөдөө аж ахуйн чөлөөт бүсийг байгуулан, алслагдсан бүс нутагт экспортын баримжаатай үйлдвэрлэлийг дэмжих Үнэ цэнийн сүлжээний санхүүжилтийн цогц бүтцийг бий болгож, шаардлагатай шатанд хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг тогтворжуулахад даатгал, давхар даатгалын тогтолцоо, лизингийн үйлчилгээг Мал, амьтан, таримал ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эдийг хөдөө аж ахуйн биржээр арилжаалах тогтолцоонд шилжүүлэх

Эх сурвалж: ХХААХҮЯ

Цаашид манай улс аж үйлдвэрийг эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд чухал үүрэгтэй хэмээн үзэж, дэвшилтэт техник, технологи, инновацид суурилсан тэргүүлэх салбар болгон хөгжүүлэх бодлогын зорилтыг дэвшүүлсэн байна.

3. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

3.1 Итали Улс

3.1.1 Итали Улсын ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог¹³³

Итали улсын ДНБ 2019 оны байдлаар Дэлхийн ДНБ-ний 2.3 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд, нэрлэсэн дүнгээр 1 хүнд ногдох ДНБ \$34,997-тай тэнцүү байна. ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээг үйлдвэрлэлийн үндсэн бүтцийн хувьд авч үзвэл хөдөө аж ахуйн салбар 1.93 хувь, аж үйлдвэрийн салбар 21.42 хувь, үйлчилгээний салбар 66.27 хувийг тус тус эзэлж байна.

Итали Улс Европын холбоонд элссэн нь тус улсын эдийн засагт сөргөөр нөлөөлсөн бөгөөд 1999-2015 онд ДНБ-ний өсөлт 0% байсан. Итали Улсад Африк, Албани, Румын, Өмнөд Америкийн оршин суугчдын цагаачилж байна. Сүүлийн үед зөвхөн албан ёсны мэдээллээр Италийн хүн амд 4 сая цагаач нэмэгдсэн нь ДНБ-ний хэмжээ улам бүр буурахад хүргэсэн байна.

Италийн эдийн засаг 2020 онд Дэлхийн 2-р дайнаас хойших хамгийн хүнд уналттай тулгарч, 8.9%-иар унасан. Эдийн засаг 1.6 их наяд еврогоос доош унасан нь 1997 оноос хойших хамгийн доод үзүүлэлт юм. Төсвийн алдагдал өнгөрсөн онд 155.6 тэрбум евро буюу ДНБ-ний 9.5%-ийг эзэлж байна. Төсвийн алдагдал нэмэгдэж байгаа нь COVID-19 цар тахлын гамшигт нэрвэгдсэн бизнес эрхлэгчид, хүн амыг дэмжих зардалтай холбоотой юм. Улсын өр 2019 онд ДНБ-ний 134.6% байсан бол өнгөрсөн онд ДНБ-ний 155.6% болж өссөн байна.

ДНБ-ний бүтэц 2020 (сая евро)

Хөдөө аж ахуй	30,866.1
Уул уурхай	5,609.2
Цахилгаан, дулаан, хий	36,729.4
Боловсруулах үйлдвэрлэл	227,572.7
Ус, цахилгаан, дулаан	36,832.4
Барилга	63,334.1
Үйлчилгээ	1,053,286.0
Бөөний худалдаа Жижиглэнгийн худалдаа Тээвэр, агуулахын үйл ажиллагаа, хоолны үйлчилгээ	276,794.9
Мэдээлэл холбоо	59,778.5
Санхүүгийн зуучлал	80,509.7
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	206,072.3
Мэргэжлийн болон техникийн үйл ажиллагаа	137,157.3
Төрийн удирдлага: батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, нийгмийн хамгаалал	238,753.8
Урлаг соёлын үйлчилгээ	54,641.2

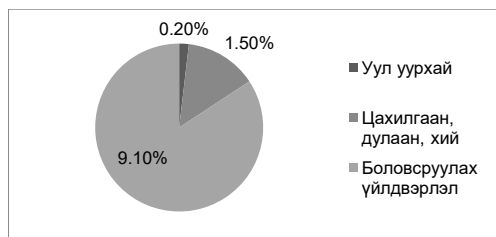
Эх сурвалж: *Italy - OECD Data*

¹³³<https://www.nordeatrade.com/fi/explore-new-market/italy/economical-context>

Аж үйлдвэрийн салбарын тойм

Аж үйлдвэрийн салбарт орох салбаруудын ДНБ-д эзлэх хувийг 2020 оны байдлаар харвал дараах байдалтай байна.

Уул уурхай	0.2%
Цахилгаан, дулаан, хий	1.5%
Боловсруулах үйлдвэрлэл	9.1%

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Тэргүүлэх чиглэл

Итали Улс нь 2020-2021 онд Европын Холбооны гишүүн орнуудын дунд эдийн засгийн хэмжээгээр 3-р байрыг эзэлж байна. Италийн аж үйлдвэрийн түвшин бүс нутгаас ихээхэн хамаардаг, улсын хойд хэсэгт олон үйлдвэр үйл ажиллагаа явуулдаг бол өмнөд хэсэгт хөдөө аж ахуй голчлон хөгжсөн байдаг. Үйлдвэрлэлийн тэргүүлэгч салбар нь машин үйлдвэрлэл юм. Түүнчлэн, төмөрлөгийн үйлдвэрлэл, нефть химийн болон хөнгөн үйлдвэрүүд нь Италийн эдийн засагт чухал үүргийг гүйцэтгэдэг.

Тус улсын машин үйлдвэрлэлд автомашин үйлдвэрлэл тэргүүлэх байрыг эзэлдэг бол унадаг дугуй, мопед үйлдвэрлэхээс гадна хөдөө аж ахуйн тактор, машин техник, автобус, трамвай зэрэг олон нийтийн тээврийн хэрэгслийг мөн үйлдвэрлэдэг. Гэр ахуйн цахилгаан хэрэгслийн хувьд угаалгын машин, хөргөгчний үйлдвэрлэлийг онцолж болох юм.

Мөн тус улс нь байгалийн хий, калийн давс, доломит, мөнгөн усны хүдэр болон бусад олон ашигт малтмалыг олборлодог. Жижиг нутаг дэвсгэрийн улмаас үйлдвэрлэлийн хог хаягдал маш ихээр хуримтлагддаг учир улсын хэмжээнд хог хаягдлыг устгах, боловсруулах хөтөлбөр боловсруулж байна. 2011 оноос аж үйлдвэрлэлийн симбиоз буюу циркуляр/тойрог эдийн засгийн дэмжих чиглэлээр төсөл хөтөлбөр боловсруулж, арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлж байна.

2020 оны сүүлийн зургаан сарын хугацаанд үйлдвэрлэл 1.4%-иар өсөж, автомашин үйлдвэрлэлийн салбар 10.8%-иар өссөн байна.

- Ашигт малтмал, түүхий эдийн олборлолт муу хөгжсөн;
- Машин үйлдвэрлэлийн салбар тэргүүлэх байрыг эзэлдэг;
- Нефть химийн ба химийн үйлдвэрлэлээр дэлхийд 12-т, Европ тивд 3-р байрыг эзэлдэг;
- Хүнсний үйлдвэрлэл, түүнийг дагаад хөнгөн үйлдвэрлэл сайн хөгжсөн;
- жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн эзлэх хувь өндөр, үр дүнтэй үйлдвэрийн кластерыг хөгжүүлсэн.

2002 оноос хойш Итали Улс лирээс еврод шилжсэнээр Италийн хөнгөн үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүний өрсөлдөх чадвар Ази болон Зүүн Европын орнуудтай харьцуулахад буурсан.

Импортын гол түншүүд нь Герман, Франц, БНХАУ, ОХУ, Нидерланд, Испани юм. Экспортын хувьд Итали нь Герман, Франц, АНУ, Швейцар, Испанитай хамтран ажилладаг.

Италийн үндсэн аж үйлдвэрлэлийн салбарын тэргүүлэх чиглэл

- Машин үйлдвэрлэл
- Нэхмэлийн үйлдвэрлэл
- Химийн үйлдвэрлэл
- Хүнсний үйлдвэрлэл,
- Төмөрлөгийн үйлдвэрлэл
- Цахилгаан үйлдвэрлэл
- Усан онгоцны үйлдвэрлэл: Эндээс нэхмэл болон химийн үйлдвэрлэл нь хөнгөн үйлдвэрлэлийн тэргүүлэх чиглэл болж байна.

Дээрхээс гадна Итали Улсад дараах үйлдвэрлэл явагддаг.

- эмийн үйлдвэрлэл;
- харилцаа холбооны тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл;
- үнэртэн, гоо сайхны үйлдвэрлэл.

Итали Улс тоглоом, загварчлалын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх чиглэлээр мөн үйл ажиллагаа явуулдаг.

Машин үйлдвэрлэл

Машин үйлдвэрлэл нь Италийн үйлдвэрлэлийн гол салбаруудын нэг бөгөөд нийт ажилчдын 2/5 нь тус салбарт ажилладаг байна. Нийт үйлдвэрлэсэн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний гуравны нэг нь энэ салбарт ногдож байна. Тус салбар нь дотоодын зах зээлийг машин, механизмаар бүрэн хангадаг. Хөдөө аж ахуйн машин техник, тракторын үйлдвэр сайн хөгжсөн.

Машин үйлдвэрлэл нь төрөлжсөн салбар бөгөөд дараах салбарууд хамаарна. Үүнд:

- ✓ Автомашины үйлдвэрлэл;
- ✓ Машин хэрэгсэл үйлдвэрлэл;
- ✓ Компьютерийн технологийн үйлдвэрлэл;
- ✓ Үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэл;
- ✓ Аж ахуйн нэгжид зориулсан тоног төхөөрөмж;
- ✓ Электроникийн үйлдвэрлэл.

Машин, моторт тээврийн хэрэгслийн үйлдвэрлэлээс гадна машин үйлдвэрлэлийн салбар нь ажлын тоног төхөөрөмж, тооцоолох төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл, цахилгаан тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл зэрэг салбаруудыг хамардаг.

Хөнгөн үйлдвэр

Нэхмэлийн үйлдвэрлэл нь үйлдвэрлэлийн хэмжээгээрээ хоёрдугаарт ордог. Хөвөн даавууны гол үйлдвэрүүд Италийн хойд хэсэг, засаг захиргааны бүс болох Ломбарди, Пьемонтод байрладаг. Эдгээр газарт усны хангамж элбэг, мөн ойролцоо Альпийн усан цахилгаан станцууд байдаг бөгөөд энэ нь хямд цахилгаан эрчим хүчийг үйлдвэрлэлд ашиглах боломжийг олгодог байна.

Италийн Үндэсний статистикийн хүрээлэнгээс гаргасан мэдээллээр Италийн үйлдвэрлэлийн салбараас экспортолж буй бүтээгдэхүүний 8 хувийг загварын

салбар эзэлдэг бөгөөд тус салбар нийт 400,000 ажилтан, 45,000 орчим компани үйл ажиллагаа явуулдаг байна.

Боловсруулах үйлдвэр

Ноосыг Тоскана, Пьемонт, Венециудад боловсруулдаг. Торгыг Комо, Тревисо хотод үйлдвэрлэдэг. 2021 оны хувьд Итали Улс даавуу, хувцас, гутал, тавилга үйлдвэрлэх, экспортлох чиглэлээр дэлхийн улс орнуудын дунд тэргүүлэгчдийн нэг болсон. Гутал үйлдвэрлэлийн хувь Итали нь Хятад, АНУ-ын дараа орж байна.

Химийн үйлдвэрлэл

Итали Улс нефть химийн бодис, полимер, синтетик утас үйлдвэрлэх чиглэлээр түлхүү үйлдвэрлэл эрхэлдэг бөгөөд томоохон үйлдвэрүүд голчлон энэ салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг. Химийн үйлдвэрлэлийн гол төв нь Милан хот, томоохон үйлдвэрүүд нь өмнөд хэсэг, боомтууд дагуу төвлөрдөг. Химийн үйлдвэрлэлд 2800 гаруй компани, 112000 мэргэжлийн өндөр ур чадвар бүхий ажилтнууд ажилладаг.

Хүнсний үйлдвэр

Дарс үйлдвэрлэл, гурил, гоймонгийн үйлдвэрлэл нь тус үйлдвэрийн гол салбарууд юм. Гоймон үйлдвэрлэх томоохон төв нь Неаполь хотод байрладаг.

Жимс, загас, махыг ихээр нөөшилдөг. Сүү, сүүн бүтээгдэхүүний ихэнх хувийг тус улсын хойд хэсэгт үйлдвэрлэдэг. Италид 5000 гаруй сортын дарс байдаг бөгөөд тэдгээрийн гуравны нэгийг экспортолдог. Үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэхэд зориулж тус улсын төсвөөс татаас, дэмжлэг тогтмол олгодог. Усан үзмийн талбайг өргөжүүлэх, талбайн шинэ нөөцийг бүрдүүлэхэд анхаарч ажилладаг.

Хөдөө аж ахуй

Газар дундын тэнгист ойрхон газар нутгууд нь хөдөө аж ахуйг хөгжүүлэх үржил шимт хөрстэй, нийт нутаг дэвсгэрийн 31% тариалангийн талбай юм. Италийн тариаланчдын тариалдаг гол ургац бол улаан буудай. Гэхдээ хойд бүс нутагт ч гэсэн эрдэнэ шиш, овъёос, арвай, цагаан будаа тариалдаг, жимс, чидун жимс, усан үзэм зэргийг далайн эрэг хавиар ургуулдаг.

Тус улсын өмнөд болон төвийн бүс нутгууд нь цитрус болон бусад жимс, төмс, манжин, улаан лооль, вандуй тариалахад тохиромжтой нөхцөлүүдтэй. Итали Улс бүхэлдээ жилд 3.3 сая гаруй тонн цитрус жимс, 5.5 сая тонн улаан лооль, 10 орчим сая тонн усан үзэм үйлдвэрлэдэг бөгөөд үүний 90%-ийг дарс үйлдвэрлэхэд ашигладаг.

Мөн дээрх бүс нутагт маалинга, хөвөн тариалдаг бөгөөд том тариалан эрхэлдэг газар цөөн боловч жижиг фермүүд олон байдаг.

Итали бол махны үйлдвэрлэлээрээ Европт тэргүүлэгчдийн нэг юм. Хойд хэсэгт жижиг фермүүд гол төлөв үхэр, гахай үржүүлдэг. Сардинийн арал дээр хонь өсгөдөг. Шувууны аж ахуй нь томоохон хотуудын ойролцоо байрладаг. Өмнө зүгт далайн хоол, загас боловсруулах үйлдвэрүүд байдаг боловч ерөнхийдөө загас агнуур муу хөгжсөн. Хэдийгээр хөдөө аж ахуй эрхлэгчдийн тоо өндөр боловч нийт улсын 75%-ийг хүнсээр хангах хүчин чадалтай байна.

Эрчим хүч

Италид эрчим хүчний олон эх үүсвэр байдаггүй. Газрын тос нь эрчим хүчний 70%-ийг бүрдүүлдэг. Энэ үзүүлэлтээр Итали Улс нь Японтой төстэй юм. Тус улс жилд 1.5 сая тонн газрын тос олборлодог бол хэрэглээ нь 75 сая тонн юм. Тиймээс Итали нь Орос, Саудын Араб, Ливиэс импортолдог. Байгалийн хийн үйлдвэрлэл нь хэрэгцээний 46% хангадаг бол үлдсэн 54%-ийг Орос, Алжир, Нидерландаас импортолдог. Мөн нүүрсний 80%-ийг импортолдог бөгөөд гол түншүүд нь АНУ, Өмнөд Африк юм.

Төмөрлөгийн үйлдвэрүүд импортын түүхий эдийг ашигладаг. Тиймээс дээрх үйлдвэрлэлүүд нь далайн эрэг дагуу байрладаг. Тус улс нь хүйтэн ган, ган хоолой үйлдвэрлэлээр алдартай. Өнгөт төмөрлөгийн үйлдвэрлэлийн гол бүтээгдэхүүн нь хөнгөн цагаан, мөнгөн ус, цайр, хар тугалга юм. Итали Улс нь Европын хар төмөрлөгийн 40%-ийг үйлдвэрлэдэг бөгөөд металл боловсруулалтаар 6-р байр эзэлдэг.

2020 оны байдлаар Италид цөмийн эрчим хүч байхгүй байна. 1970 он хүртэл Америк загваруудаар атомын цахилгаан станц барьж байсан хэдий ч Чернобылийн атомын цахилгаан станцад гарсан ослын дараа эдгээр төслүүдээс татгалзахаар шийдвэрлэсэн.

2020 онд Итали Улс эрчим хүчний альтернатив эх үүсвэр, ялангуяа салхин эрчим хүчний хэрэглээгээрээ дэлхийд зургадугаарт жагссан. Нийт хүчин чадал нь 5797 МВт бөгөөд Хятад (44,733 МВт), АНУ (40,180 МВт), Герман (27,215 МВт), Испани (20,676 МВт), Энэтхэг (13,065 МВт) зэрэг улсын дараа орж байна.

2019 оны Италийн үйлдвэрлэлийн гарц 297.99 тэрбум доллар байсан нь өмнөх оныхоос 5.07%-иар буурсан үзүүлэлт байна.

Зураг 36. Итали Улсын үйлдвэрлэлийн гарц

Эх сурвалж: <https://www.macrotrends.net/countries/ITA/italy/manufacturing-output>

3.1.2 Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал

Хүснэгт 24. Итали Улсын хөнгөн үйлдвэрлэлийн хэмжээ, мян. евро (2016-2019)

Огноо	2015	2016	2017	2018	2019
Дэд салбар					
13: Ээрэх, нэхэх, даавуун материал бэлтгэх үйлдвэрлэл	16053866	14387022	16077873	16469896	18149454
14: Хувцас үйлдвэрлэл	9539178	10494099	11283642	15054136	19512952
15: Арьс, арьсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	18723501	17905257	21406067	19095912	22454882
16: Тавилгаас бусад мод болон модон бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл; сүрэл, дэрсэн эдлэл үйлдвэрлэл	9766663	9544048	10941664	9619201	8645899
17: Цаас болон цаасан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	21271206	21753851	24013849	21538773	22208789
18: Хэвлэх, дуу бичлэгийг хувилах, дахин үйлдвэрлэх үйл ажиллагаа	8167150	8992540	9397926	10152239	9237216
19_20: Кокс болон газрын түүхий тосны боловсруулсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл Химийн бодис болон химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	37675999	36999027	45562043	38142008	34912420
21: Үндсэн эмийн бүтээгдэхүүн болон эмийн бэлдмэлийн үйлдвэрлэл	12728010	13291521	16865084	14386608	12542816
22: Резинэн болон хуванцар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	33794214	34190708	38898763	36554710	29990346
23: Төмөрлөг бус эрдэс бодисоор хийсэн эдлэл үйлдвэрлэл	23104091	23376995	26660434	20993185	23569465
26: Компьютер, электроник болон оптик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	10274727	10206949	12357167	12593743	13061627

27: Цахилгаан тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэл	24822535	24453573	28853200	27531306	24969544
31: Тавилга үйлдвэрлэл	17663486	17943185	19857522	19059720	19726359

Эх сурвалж: Италийн Статистикийн үндэсний хүрээлэн, <https://www.istat.it>

3.1.3 Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого, авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ¹³⁴

Эдийн засгийн хөгжлийн яам (ЭЗХЯ) аж үйлдвэрийн бодлогыг тодорхойлж, Боловсрол, их сургууль, эрдэм шинжилгээний яам (БИСЭШЯ) нь зарим судалгаа шинжилгээний ажлыг удирдан зохион байгуулдаг бол, *Cassa Depositi e Prestiti* (CDP) хөрөнгө оруулалтын банк нь аж үйлдвэрийн салбарын санхүүжилттэй холбоотой асуудлыг хариуцах “албан бус” нэгж байна. ЭЗХЯ-наас боловсруулж буй бодлогыг судалгаа шинжилгээний ажил ба инноваци, олон улсын худалдаа, Шинэ бизнес эрхлэх, Орон нутаг, үйлдвэрлэлийн хөгжил зэрэг томоохон “хэвтээ” зорилгуудыг хэрэгжүүлэх зорилготой юм. Дээрх бодлогын арга хэмжээ нь ЕХ-ны хөтөлбөрүүдтэй ижил чиглэлүүдэд чиглэгдэж байгаа бөгөөд үндэсний болон ЕХ-ны тэргүүлэх чиглэлүүдийг уялдуулахыг зорьсон байна. Тухайлбал, Horizon 2020, Европын долоон томоохон нийгмийн сорилтууд, Европын дижитал хөтөлбөр гм.

Эдийн засгийн хөгжлийн яам (ЭЗХЯ)¹³⁵ нь Италийн аж үйлдвэрийн бодлого, олон улсын худалдаа, харилцаа холбоо, эрчим хүчний бодлого боловсруулах, бодлогын удирдлагаар хангах Засгийн газрын нэгж юм. Үйлдвэрлэлийн яам (2001 он хүртэл Үйлдвэр, худалдаа, гар урлалын яам)-ыг өөрчлөн 2006 онд Эдийн засгийн хөгжлийг яамыг байгуулан, 2008 онд Харилцаа холбооны яам, Олон улсын худалдааны яамыг нэгтгэсэн.

Шинэ технологи, эрчим хүч, эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийн үндэсний агентлаг¹³⁶-аас 2011 оноос эхлэн Аж үйлдвэрлэлийн симбиоз буюу циркуляр/тойрог эдийн засгийн дэмжих чиглэлээр бүс нутгийн хэмжээнд үйлдвэрлэлийн симбиозыг хэрэгжүүлэх арга зүй, хэрэгслийг бий болгох, жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдийг бүс нутаг дахь симбиозтой болох боломжийг дэмжих зорилгоор Үйлдвэрлэлийн симбиозын платформыг бий болгосон байна.

“Industria 4.0” Үндэсний төлөвлөгөө¹³⁷

2017 оны 3-р сараас Франц, Герман, Итали улсууд үйлдвэрлэлийн салбарыг дижитал хэлбэрт шилжүүлэх, Европын Холбооны энэ чиглэлээр явуулж буй хүчин чармайлтыг дэмжих чиглэлээр гурван талт хамтын ажиллагааг эхлүүлсэн. Энэхүү хамтын ажиллагаа нь ХБНГУ-ын Аж үйлдвэрийн Платформ 4.0, Францын Alliance Industrie du Futur, Италийн Piano Impresa 4.0 зэрэг үндэсний стратегийг хэрэгжүүлэгч байгууллагуудыг нэгтгэж байна.

¹³⁴http://www.isigrowth.eu/wp-content/uploads/2016/01/working_paper_2016_2.pdf

¹³⁵<https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/organisation/centro-i/ministry-economic-development-italy>

¹³⁶<https://www.urbanwins.eu/industrial-symbiosis-platform-in-italy/>, <http://www.industrialsymbiosis.it>

¹³⁷<https://www.mise.gov.it/index.php/en/201-contents/2038848-trilateral-cooperation-between-italy-france-and-germany-for-industry-4-0>

Удирдах хороо нь улс бүрээс зургаан гишүүнээс бүрдэж, Эдийн засгийн яамдын Аж үйлдвэрийн газрын гурван захирлаар ахлуулдаг. Ажлын хэсэг нь институц, шинжлэх ухаан, үйлдвэрлэлийн төлөөллөөс бүрдэх бөгөөд хороодод дараах байдлаар тайлагнана:

WG1 -Стандартчилал

Удирдагч: Plattform Industrie 4.0 (Герман)

Зорилго: үйлдвэрлэлийг дижиталчлах холбогдох техникийн стандартыг тодорхойлох, зохицуулалтын хүрээг уялдуулах хэлбэрийг санал болгох.

WG2 - SMEs оролцоо ба түршилтын ор

Удирдагч: Piano Impresa 4.0 (Итали)

Зорилго: Гурван улсын I4.0 технологийг ашиглахтай холбоотойгоор зураглах, сурталчлах, сүлжээнд хамруулах замаар ЖДҮ эрхлэгчдийг дижиталчлах үйл явцыг дэмжих.

WG3 - Европын түвшний бодлогыг дэмжих бүлэг

Удирдагч: Alliance Industrie du Futur (Франц)

Зорилго: Бодлогын хөтөлбөрүүд болон түүнтэй холбоотой хэрэгжүүлэх арга хэмжээний шилдэг туршлагуудыг солилцох, олон улсын форум (ялангуяа ЕХ-ны байгууллагуудын хувьд)-д харилцан уялдаа бүхий байр суурь боловсруулах.

Итали Улсын “Industria 4.0” үндэсний төлөвлөгөө¹³⁸ нь 2017-2020 оны хооронд богино, дунд хугацаанд олон төрлийн арга хэмжээ авахаас гадна урт хугацааны үр ашигтай хүрээний суурийг хамтад нь хангахад чиглэсэн. Стратегийн арга хэмжээ нь инноваци, өрсөлдөх чадвар, ур чадварыг хөгжүүлэхэд чиглэгдэж байна. Түүнчлэн, Industria 4.0-ийн хүчин чармайлтыг дэмжих чиглэлээр нэмэлт арга хэмжээнүүдийг янз бүрийн чиглэлээр хэрэгжүүлж байна. Засгийн газар уг санаачилгын хүрээнд нийтдээ 18 тэрбум еврогийн санхүүгийн эх үүсвэрийг төвлөрүүлжээ.

3.1.3.1 Итали Улсын хөнгөн үйлдвэрлэлд төрөөс үзүүлдэг дэмжлэг¹³⁹

Тус улсад хөнгөн үйлдвэрлэлийн хөгжүүлэхэд төрөөс тухайлсан дэмжлэг үзүүлэх, тусдаа арга хэмжээ байдаггүй хэдий ч Италийн хөнгөн үйлдвэрлэл нь дэлхийн хамгийн өндөр хөгжилтэй үйлдвэрлэлийн нэг юм. Түүнчлэн, Итали Улс нь өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний хамгийн том экспортлогчдын нэг бөгөөд энэ нь дэлхий даяар эрэлт хэрэгцээтэй өндөр, чанарын хувьд ихээхэн үнэлэгддэг.

Италийн хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар нь тус улсын хамгийн чухал салбаруудын нэг юм. Тус салбарын амжилтын үндэс нь инноваци, загвар, бүтээлч хэв маягийг үйлдвэрлэлийн технологитой хослуулах чадвар оршино. Италийн хөнгөн үйлдвэрлэлийг жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчид голдуу бүрдүүлдэг.

¹³⁸https://ati.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-06/DTM_Industria4.0_IT%20v2wm.pdf

¹³⁹http://www.eurasiancommission.org/ru/act/prom_i_agroprom/dep_prom/SiteAssets/Материалы%20в%20разделе%20Аналитика/Отраслевые%20обзоры/Аналитическая%20записка%20по%20гос%20поддержке%20ЕС%20легкая%20промышленность.pdf

ЕХ-ны бүх орнуудын нэгэн адил Итали Улсад хөнгөн үйлдвэрт чиглэсэн дэмжлэг байдаггүй гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Харин тус улсад жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдэд үзүүлэх дэмжлэгийн нэлээд өргөн хүрээ бүхий тогтолцоотой. Энэхүү үйл ажиллагааны гол зохицуулагч нь Итали Улсын Эдийн засгийн хөгжлийн яам, улсын аж үйлдвэр эрхлэгчдийн холбоо “Конфиндустри”- тай шууд холбоотой ажилладаг бөгөөд энэ нь аж үйлдвэр, бүс нутгийн холбоод, нэгдлүүд юм.

Бүс нутгийн Худалдааны танхимууд нь орон нутгийн банк, санхүүгийн байгууллагуудын оролцоотой консорциум байгуулж томоохон дэмжлэгүүдийг үзүүлдэг. Түүнчлэн “SACE” (экспортын зээлийн даатгал)¹⁴⁰, “Simest” (гадаад дахь Италийн хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах) зэрэг байгууллагууд дэмжлэг үзүүлдэг.

Үүний зэрэгцээ, жижиг, дунд бизнесийг дэмжихэд төрөөс идэвхтэй оролцдог хэдий ч ЖДҮ эрхлэгчдэд татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт олгодоггүй байна. Одоогийн байдлаар Италийн бүх бизнес эрхлэгчид холбооны түвшинд татвар ногдуулдаг бол бизнесийн үйл ажиллагаанд бүс нутгийн болон орон нутгийн татвар ногдуулдаггүй байна. Татвартай холбоотойгоор ЖДҮ эрхлэгчид зарим тохиолдолд давуу тал эдэлдэг бол эдгээр нь санхүүгийн гэхээсээ техникийн шинж чанартай байдаг. Жишээлбэл, зарим тохиолдолд ЖДҮ эрхлэгчдэд татвараа сар бүр бус харин улирал тутам төлөхийг зөвшөөрдөг байна.

Ийнхүү Италийн ЖДҮ эрхлэгчдэд үзүүлэх төрийн дэмжлэгийн тогтолцоо татварын салбарт төвлөрөөгүй байгаа боловч жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдийн гадаад эдийн засгийн үйл ажиллагааг төрөөс дэмжих тогтолцооны хүрээнд үйлдвэрүүдэд хөнгөлөлттэй зээл олгох, ЖДҮ-ийг бий байгуулахад залуу бизнес эрхлэгчдийг дэмжих, Италийн бизнес эрхлэгчдэд нэн чухал шинэ технологийг хөгжүүлэхэд зохион байгуулалт, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх зэрэг хэлбэрээр илэрхийлэгдэж байна. Тухайлбал:

а) *хөнгөлөлттэй зээл олгох.* Итали Улсын хууль тогтоомжийн дагуу аж ахуйн нэгжүүдийн өөрсдийн хэрэгцээнд зориулж тоног төхөөрөмж худалдан авахад шаардагдах зардлыг хөнгөлөлттэй зээлээр олгохоор заасан.

Худалдан авсан машин, тоног төхөөрөмж нь шинэ, хамгийн багадаа 500 еврогийн үнэтэй, Итали Улсын нутаг дэвсгэрт ашиглагдах нөхцөлөөр хөнгөлөлт олгоно. Зээлийн хэмжээ нь тээвэрлэлт, суурилуулалт, ашиглалтад оруулах зардлыг багтаана. Санхүүжилтийн техникийн туслалцаа нь худалдан авагчаас худалдагчид вексель бичиж, дараа нь холбогдох банкуудад бүртгүүлэх замаар хийгддэг. Ийм зээлийг 5-аас дээшгүй жилийн хугацаатай олгох ба дээд хэмжээ нь 1.5 сая евро байна.

б) *Инновацилаг аж ахуйн нэгжийг байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх.* 317/1991 хуулиар шинэ технологи хөгжүүлэхэд ЖДҮ эрхлэгчдэд зохион байгуулалт, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх механизмыг тодорхойлсон болно. Энэ хуулийн дагуу аж ахуйн нэгжүүдэд эргэн төлөгдөхгүй нөхцөлтэй зээл, хөнгөлөлттэй зээл олгох ажлыг дараах чиглэлээр хэрэгжүүлнэ.

- өндөр технологийн тоног төхөөрөмж худалдан авах (“инновацийн систем” гэж нэрлэдэг);
- хөдөлмөрийн бүтээмжийн өсөлтийг хангах “ноу-хау”, хэрэглээний програм, баримт бичиг хэлбэрээр шинэ технологи олж авах;

¹⁴⁰<https://www.sace.it/en>

- тэдний бүрэлдэхүүнд багтсан аж ахуйн нэгжүүдэд тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор консорциум байгуулах;
- шинэлэг “туршилтын” аж ахуйн нэгж байгуулах;
- судалгаа, боловсруулалтын ажлыг хэрэгжүүлэх.

ЖДҮ эрхлэгчид эдгээр чиглэлээр үйл ажиллагаа эрхэлдэг тохиолдолд тухайн аж ахуйн нэгжийн холбогдох зардлыг нөхөхөд төр оролцохыг хуулиар зохицуулсан байдаг.

Инновацийн үйл ажиллагаанд ЖДҮ-ийн зардлыг хамруулах хувь хэмжээ нь тухайн аж ахуйн нэгжийн хэмжээ, байршил (өмнөд бүсэд тусгай үнийг тогтоодог) болон хөрөнгө оруулалтын объект (СБА, орчин үеийн тоног төхөөрөмж, технологийг олж авах, хөгжүүлэх борлуулалтын шинэ зах зээлийг эзлэх).

в) *Шинээр үйлдвэр байгуулах, одоо үйл ажиллагаа явуулж буй ЖДҮ-ийг өргөтгөх, шинэчлэх, өөрчлөн байгуулах, нутаг дэвсгэрийн нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг дэмжих.*

Санхүүгийн тусламжийн хэмжээ нь улс орны хойд хэсэгт аж ахуйн нэгжийн нийт хөрөнгө оруулалтын 10%, өмнөд хэсгийн хамгийн хоцрогдсон бүс нутагт 65% хүртэл хэлбэлздэг. Төслүүдийг орон нутгийн төсвөөс орон нутгийн нийгэм, эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэлийг үндсэн шалгуур болгон шалгаруулж, санхүүжүүлнэ.

д) *консорциум зэрэг холбоод байгуулах.* Бүс нутгийн түвшинд бүс нутгийн эрх баригчдын хяналтан дор консорциум зэрэг холбоо байгуулахад ЖДҮ-д санхүүгийн туслалцаа үзүүлэх механизм байдаг. Ийм тусламжийг эдгээр байгууллагын хөрөнгө оруулалтын зардалд хөнгөлөлттэй зээл олгох замаар хэрэгжүүлдэг.

Эдгээр нөхцөлд олгосон зээлийн хэмжээ нь өмнөд бүсийн аж ахуйн нэгжүүдийн консорциумуудын зардлын 80%, бусад бүс нутагт 60% хүртэл байж болно.

д) *шинэчлэлийн зардалд хөнгөлөлттэй зээл олгох.* 598/1994 оны хуулиар үндсэн хөрөнгийн дараах элементүүдийг худалдан авахад зориулж ЖДҮ эрхлэгчдэд хөнгөлөлттэй зээл хэлбэрээр тусламж үзүүлэхээр заасан.

- аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд тохирсон машин, тоног төхөөрөмж, автоматжуулсан технологийн шугам;
- патент ба лиценз;
- аж ахуйн нэгжийн зураг төслийн товчооны лабораторийн тоног төхөөрөмж;
- байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээний зардал. Санхүүжилтийг хөрөнгө оруулалтын зардлын 70%-иар нийт 1.5 сая орчим евро хэтрэхгүй хэмжээгээр хөнгөлөлттэй үнээр 7 жил хүртэл хугацаагаар санхүүжүүлдэг бөгөөд энэ нь Италийн банкны дахин санхүүжүүлэх түвшингээс 23%-иар доогуур байна.

е) *санхүүгийн эх үүсвэр олж авах боломжийг хөнгөвчилсөн.* "Аж ахуйн нэгжийг дэмжих тухай" 2013 оны 6-р сарын 21-ний өдрийн 69 тоот тогтоол-хуульд ЖДҮ-д зээл олгох, шаардлагатай зээлийн баталгааг авах (Батлан даалтын санд хандах), урамшуулал олгох журмыг хялбарчлах арга хэмжээ авахаар тусгасан. Италийн төв ба хойд бүсийн аж үйлдвэрийн салбар дахь гэрээнүүдийг дахин санхүүжүүлэх (150 сая евро хуваарилсан), дотооддоо болон хөгжиж буй орнуудад

хамтарсан үйлдвэр байгуулахад венчур капиталын квотын санхүүжилтийг баталгаажуулах хөнгөлөлттэй зээл олгох тухай хуульд тусгасан болно.

г) *цахилгааны тарифыг бууруулах*. Хэрэглэгчийн ангиллаас хамааран аж ахуйн нэгжүүдийн нийт 800 сая евроны цахилгааны тарифыг бууруулсан. 2015 онд Италийн эрх баригчид энэхүү хөтөлбөрт зориулж 1.5 тэрбум евро хуваарилсан байна.

h) *өрсөлдөөнийг хөгжүүлэх*. Тус улсын бизнесийн уур амьсгалыг сайжруулах зорилгоор 2014 онд Италийн Засгийн газар эдийн засгийн өсөлт, өрсөлдөөний хөгжлийг хангахад чиглэсэн тогтоолыг баталсан. Тодруулбал, Италийн аж ахуйн нэгжүүд 2015 оны 6-р сарын 30-ны өдөр хүртэл шинэ тоног төхөөрөмж худалдан авахад 15%-ийн татварын хөнгөлөлт, эрчим хүч хэрэглэгчдийн ангилалд тохирсон татварын хөнгөлөлт үзүүлснээр ЖДҮ эрхлэгчдэд аж ахуйн нэгжийн дүрмийн санг дор хаяж 40% -иар нэмэгдүүлэх боломжтой болсон.

i) *санхүүгийн байгууллагуудыг өргөжүүлэх*. Засгийн газраас даатгалын компаниуд, хөрөнгө оруулалтын сангуудад аж ахуйн нэгжийг санхүүжүүлэхийг зөвшөөрсөн, өмнө нь зөвхөн банкууд энэ үйл ажиллагаа эрхлэх боломжтой байв. Мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар энэхүү багц арга хэмжээ нь улс орны эдийн засгийн бодит салбарт 20 орчим тэрбум еврогийн хөрөнгө татах юм.

к) *инновацийг дэмжих*. Инновацийн үйл ажиллагааг хөгжүүлэх зорилгоор аж ахуйн нэгжүүд 2014-2016 онуудад судалгаа шинжилгээ, боловсруулалтын ажлын зардлын өсөлтийн 25%-ийн татварын хөнгөлөлт эдлэх эрхийг авсан. Суутгалын дээд хэмжээг жилд 5 сая еврогоор тогтоосон. Энэхүү давуу эрхээ ашиглахын тулд аж ахуйн нэгж жилд доод тал нь 30 мянган евро судалгаа шинжилгээ, боловсруулалтын ажилд зарцуулах ёстой байна.

3.2 Америкийн Нэгдсэн Улс¹⁴¹

3.2.1 Америкийн Нэгдсэн Улсын ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог

2020 оны байдлаар АНУ-ын ДНБ дэлхийн ДНБ-ний 24 хувийг эзэлж, 1 хүнд ногдох ДНБ 53240.00 ам доллар-тай тэнцэж байна. ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээг үйлдвэрлэлийн салбарын үндсэн бүтцийн хувьд авч үзвэл ХӨАА 0.9 хувь, Аж үйлдвэр 18.9 хувь, үйлчилгээ 80.2 хувийг тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт 25. ДНБ-ний бүтэц 2020 (тэрбум ам доллар)

Санхүүгийн зуучлал	4660.5
Мэргэжлийн болон техникийн үйл ажиллагаа	2673.6
Төрийн удирдлага: батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, нийгмийн хамгаалал	2645.7
Боловсруулах үйлдвэрлэл	2269.19
Боловсрол, эрүүл мэнд	1807.55
Бөөний худалдаа	1217.73
Жижиглэнгийн худалдаа	1200.89

¹⁴¹usda-strategic-plan-2018-2022.pdf

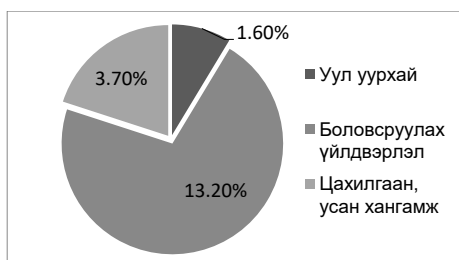
Мэдээлэл холбоо	1161.44
Урлаг, орон сууц, хоолны үйлчилгээ	679.73
Барилга	897.57
Тээвэр, агуулахын үйл ажиллагаа	595.87
Бусад үйлчилгээ	421.92
Цахилгаан, дулаан, усан хангамж	336.88
Уул уурхайн олборлолт	192.46
Хөдөө аж ахуй	175.8

Эх сурвалж: *Value added to U.S. GDP by industry 2020 | Statista*

Аж үйлдвэрийн салбарын тойм

Зураг 37. ДНБ-д эзлэх хувь

Боловсруулах үйлдвэрлэл	10.8%
Цахилгаан, дулаан, усан хангамж	1.6%
Уул уурхайн олборлолт	0.9%

Эх сурвалж: *Судлаачийн боловсруулснаар*

Тэргүүлэх чиглэл

Аж үйлдвэрийн тэргүүлэх чиглэл

- ✓ Газрын тос
- ✓ Байгалийн хий
- ✓ Ган
- ✓ Авто тээврийн хэрэгсэл
- ✓ Сансрын тоног төхөөрөмж
- ✓ Химийн үйлдвэрлэл, химийн бүтээгдэхүүн
- ✓ Харилцаа холбоо
- ✓ Цахилгаан бараа
- ✓ Хоол боловсруулах үйлдвэрлэл
- ✓ Өргөн хэрэглээний бараа
- ✓ Уул уурхай
- ✓ Мэдээллийн технологи

Хөнгөн үйлдвэрийн тэргүүлэх чиглэл

- ✓ Химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл
- ✓ Резин болон хуванцар бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл
- ✓ Нийтлэх, хэвлэх, дуу бичлэг хийх үйл ажиллагаа

3.2.2 Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал

Хүснэгт 26. Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын үйлдвэрлэлийн хэмжээ

Нэхмэл	18.79
Хувцас үйлдвэрлэл	9.5
Мод, модон эдлэл	6
Нийтлэх, хэвлэх, дуу бичлэг хийх үйл ажиллагаа	80.2
Цаас, цаасан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	4.3
Цахилгаан хэрэгсэл үйлдвэрлэл	41.3
Тавилга үйлдвэрлэл	19
Химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	605.8
Резин болон хуванцар бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	240

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

3.2.3 Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого¹⁴²

Хөгжлийн стратеги ба аж үйлдвэрийн бодлого, үндэслэл, бүтэц¹⁴³

Америкийн нэгдсэн улс үйлдвэрлэлийн хөгжилд дараах хүчин зүйлсийн нөлөөлөл өндөр байсан гэж үзсэн байдаг. Эдгээр нь:

- ✓ Төмөр зам
- ✓ Засгийн газрын бодлого
- ✓ Байгалийн нөөц
- ✓ Цагаачлал
- ✓ Шинэ бүтээл
- ✓ Бизнесийн шинэ туршлага: Хэвтээ ба босоо интеграцчилал: өрсөлдөөнийг арилгах янз бүрийн арга замууд энэ үед бий болсон (бизнесийг илүү үр дүнтэй болгодог) зэрэг юм.

Ерөнхийдөө үйлдвэрлэгчид эдийн засгийн үйл ажиллагаа, судалгаа шинжилгээ явуулах, боловсруулалт, инновацид хөрөнгө оруулалт хийх, бараа бүтээгдэхүүнийг экспортлох талаараа цар хүрээний хувьд бусдаас хавьгүй илүү байдаг гэж хэлж болох тул АНУ дараах үзүүлэлтүүдэд анхаарлаа хандуулж, бодлого үйл ажиллагаандаа тусгах замаар үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Татвар ба зохицуулалтын шинэчлэл

АНУ нь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах дэлхийн хамгийн сайн орчин, газар байх болно гэсэн уриаг хэрэгжүүлж ирсэн. Үүний тулд судалгаа, боловсруулалт, үйлдвэрлэлийг дэмжих татвар, зохицуулалтын орчин заавал хэрэгтэй юм.

¹⁴²India's Industrial Policy (drishtias.com)

¹⁴³IndustrialpolicyintheUnitedStates.pdf

Илүү сайн боловсрол, тасралтгүй сургалт

Хүний нөөц бол хөгжлийн хамгийн анхдагч эх сурвалж болохын зэрэгцээ үйлдвэрлэлийн чухал орц болж байдаг.

Нээлттэй зах зээл болон дэлхийн худалдааны хуулийн хэрэгжилт

Зах зээл хэдий чинээ нээлттэй байна тэр хэрээр үйлдвэрлэлийн хөгжил эрчимжих боломж өндөр байна. Ялангуяа дэлхийн болон бүс нутгийн худалдааны байгууллагад элсэн орж, холбогдох шаардлагыг хангаснаар хөнгөлөлт эдлэх зэрэгтэй холбоотой эерэг, таатай боломжуудыг ашиглах боломжтой болно.

Холбооны засгийн газрын суурь болон хэрэглээний судалгааг дэмжих үйл ажиллагаа

Судалгааны чанар технологийн хөгжлийг тодорхойлж байдаг тул холбооны засгийн газраас судалгаа шинжилгээний чанарыг нэмэгдүүлэх, үр дүнг нь бодит амьдралд нэвтрүүлбэл үйлдвэржилтийн хөгжил илүү сайн байх боломжтой.

Дэд бүтэц болон эрчим хүчний стратеги

Дэд бүтцийн хангалттай сайн орчингүйгээр үйлдвэрлэл явуулах боломжгүй тул дэд бүтцийн орчин хүрэлцээтэй байгаа эсэхэд үнэлгээ өгч, ямар хэмжээний дэд бүтэц ирээдүйд хэрэгтэй байгаа талаар тооцоо судалгаа хийж байх нь үйлдвэрлэлийн тасралтгүй хөгжлийг хангахад чухал.

3.2.4 Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Сүүлийн жилүүдэд мэдлэг шингэсэн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх явдлыг дэлхийн улс орнууд, ялангуяа өндөр хөгжилтэй орнууд үйлдвэрлэлийн ирээдүйн хөгжлийн суурь байх болно гэж үзэж байна. АНУ 2014 онд “АНУ-ын Үйлдвэрлэл, Инновацийг сэргээн хөгжүүлэх” акт батлагдсан байдаг. Энэхүү хуулийн зорилтууд нь:

- ✓ АНУ-ын үйлдвэрлэлийн өрсөлдөх чадварыг сайжруулах;
- ✓ АНУ-ын дотоодод үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх;
- ✓ Үйлдвэрлэлийн дэвшилтэт судалгаа, инноваци, технологи дахь АНУ-ын манлайллыг идэвхжүүлэх;
- ✓ Өндөр түвшний үйлдвэрлэлийн боловсон хүчний хөгжил, мэргэжлийн ур чадварыг хангах;
- ✓ Ажлын байрыг хадгалах, бий болгох зэрэгт оршиж байна.

АНУ дахь аж үйлдвэрийн бодлого

“Бид аж үйлдвэрийн бодлого явуулдаггүй” гэж мэдэгддэг хэдий ч АНУ тодорхой салбар, аж үйлдвэрийг дэмжин сурталчлах тал дээр бусад улс орнуудаас илүү идэвхтэй байсан. Гэхдээ АНУ аж үйлдвэрийн талаар баримтлах бодлогыг үргэлж боловсруулж, хэрэгжүүлж байсан гэж хэлж болно.

АНУ-ын аж үйлдвэрийн бодлогын мөн чанар

2009 оны 2-р сарын 17-нд Обама Америкийн сэргээн босголт, хөрөнгө оруулалтын тухай (American Recovery and Reinvestment Act) хуульд гарын үсэг зурсан юм.

Энэ хуулийн үр нөлөөг одоогийн холбооны засгийн газрын буцалтгүй тусламж, үзүүлсэн татварын хөнгөлөлтүүдээс харж болно. 2000-2015 оны хооронд АНУ-ын холбооны Засгийн газар 68 тэрбум долларын буцалтгүй тусламж үзүүлж, бизнес эрхлэгчдэд татварын хөнгөлөлт үзүүлсэн байдаг. Ингээд Америкийн аж үйлдвэрийн бодлогын хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, туршлагыг танилцуулъя.

Засгийн газрын худалдан авалт

Хорьдугаар зууны үед АНУ холбооны төсвийнхөө нэлээд хэсгийг цэргийн чадавхыг бэхжүүлэхэд зарцуулсан. Энэ нь цэрэг дайны холбогдолтой төрийн худалдан авах ажиллагааны асар өндөр дүнтэй гэрээнүүдийг байгуулахад хүргэсэн. Хүйтэн дайн нь цэргийн стратегийг агаарын, цөмийн, автоматжуулсан, алсын удирдлага зэрэг шинэ чадавхыг бэхжүүлэх шалтгаан болж өгсөн юм. Ерөнхийдөө засгийн газрын худалдан авалт аж үйлдвэрийн хөгжлийг сайн дэмжиж өгдөг гэж үздэг.

Худалдааны бодлого

АНУ-ын засгийн газар дотоодын үйлдвэрүүдэд гадаадын зах зээлд нэвтрэхэд нь улам бүр туслалцаа үзүүлэх болжээ. Обама засгийн газраас жижиг бизнес эрхлэгчидтэй холбооны гэрээ байгуулахыг чухалд үзсэн бөгөөд Холбооны гэрээгээр дамжин хийгдэх худалдан авалтын хангалтын 23 хувийг жижиг, дунд үйлдвэрүүдэд (ЖДҮ) олгохоор Засгийн газар Америкийн сэргээн босголт, хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн дагуу үүрэг хүлээсэн юм. Нийтдээ холбооны засгийн газрын гэрээний үнийн дүнгийн 32.6 хувьтай тэнцэх бараа үйлчилгээг жижиг бизнес эрхлэгчдээс худалдаж авсан байдаг. Үнийн дүн нь ойролцоогоор 221 тэрбум доллар-тай тэнцэж байв.

Гарааны хөрөнгө буюу Венчур капитал (venture capital)

АНУ-ын холбооны олон агентлагууд өөрсдийн олон нийтийн хөрөнгө оруулалтын (VC) санхүүжилтийг хэрэгжүүлэх санаачлагыг гаргасан юм. Гэхдээ ашиг олох зорилготой хувийн сангуудаас ялгаатай нь төрийн байгууллагууд сангийн хөрөнгийг арилжааны зориулалттай технологийг хөгжүүлэх, нутагшуулах, хэлбэржүүлэхэд ашигладаг.

Агентлагууд нь ихэвчлэн жижиг бизнесүүдийн захирлуудын зөвлөлд гишүүнчлэлийн үүрэг гүйцэтгэж, туршилт хийх аль эсвэл зохион байгуулалт, техникийн хамтын ажиллагаагаар дамжуулан шинэ технологийг хөгжүүлэх үйл ажиллагаанд гар бие оролцдог. Энэ нь өндөр технологийн ЖДҮ эрхлэгчдэд таатай орчныг бүрдүүлэх сайн нөлөөтэй тул арилжааны хувьд ашигтай байхын зэрэгцээ шинэлэг технологийг хөгжүүлэхэд хялбар байдлыг бий болгож байлаа.

Холбооны засгийн газрын анхны Венчур капиталыг Тагнуулын төв газар (CIA) 1999 онд байгуулсан түүхтэй. Төсөв нь 28 сая доллар байсан бөгөөд энэхүү сангийн зорилго нь зах зээлд борлогдох боломжтой, ТТГ-ын шаардлагад нийцүүлэн ашиглах аль эсвэл үйл ажиллагаанд нь дасан зохицох боломжтой шинэ технологийг хөгжүүлэхэд хөрөнгө оруулах явдал байв.

Эдгээр төрлийн технологийг өндөр технологийн ЖДҮ эрхлэгчид улам бүр боловсронгуй болгож байсан хэдий ч уламжлалт аргаар худалдан авах боломж хязгаарлагдмал байсан юм. Холбооны засгийн газар ЖДҮ-ээс инновацийг хөгжүүлснийх нь дараа гаргаж авсан технологийг нь худалдаж авахыг илүүд үзсэн.

ТТГ ихэвчлэн удаан хугацаагаар хүлээсний дараа бэлэн болсон технологийг худалдаж авдаг байсан бөгөөд технологи нь маш боловсронгуй байсан хэдий ч цөөнгүй тохиолдолд агентлагийн үйл ажиллагааны хэрэгцээ шаардлагад нийцэхгүй байв.

Агентлаг нь жижиг пүүсүүдэд хувьцааны хөрөнгө оруулалт хийх, стратегийн зөвлөгөө өгөх, зохион байгуулалтын удирдамжаар хангах, бусад венчур капиталистуудтай хөгжлийн түншлэл хийх замаар технологийн хөгжлийг дэмжсэн.

Өөрөө хөрөнгө оруулалт хийснээр ТТГ нь ЖДҮ-ийн инновацийн үйл ажиллагаатай танилцах боломжтой болохын зэрэгцээ тэдний судалгааны зарим хэсгийг хэсэгчлэн удирдан чиглүүлэх боломжтой болж байсан юм. Түүнчлэн холбооны агентлаг нь лаборатори эсвэл худалдан авах ажиллагааны агентлаг шиг ажилладаг байв. Тусгай зөвшөөрөл худалдан авах, технологи хөгжүүлэх чиглэлээр компаниудтай гэрээ байгуулж, зарим бизнесийн түншүүдэд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд өөрийн лабораторийг ашиглахыг санал болгож байлаа.

АНУ-ын мужууд Венчур капиталын санг түгээмэл ашиглаж байна. 2015 онд Нью-Йорк муж “Инновацийн венчур капиталын сан”-г байгуулав. 100 сая долларын төсөвтэй байгуулагдсан энэхүү сан нь өндөр өсөлттэй шинэ бизнесүүдийг дэмжихийг гол зорилгоо болгон ажилладаг. Ялангуяа шинэ технологийг сурталчлах, эдийн засгийн өсөлт, ажлын байрыг нэмэгдүүлэхэд сангийн үйл ажиллагаа чиглэж байна. 2013 онд Обамагийн үед байгуулагдсан “Улсын Жижиг Бизнесийн Зээлийн Санаачлага” (SSBCI) -тай хамтран байгуулагдсан улсын хэмжээний 36 Венчур капиталын 30 муж улсад сан ажиллаж байсан юм.

Том үйлдвэрүүдийг зориуд дэмжих нь

АНУ уналтад орсон дотоодын үйлдвэрүүдэд тусалж, дэмжлэг үзүүлж байсан түүхтэй. Гангийн үйлдвэр, Chrysler гэх зэрэг эдийн засгийн урт хугацааны тогтвортой өсөлтөд шийдвэрлэх ач холбогдолтой зарим үйлдвэрүүдийг дэмжиж, шаардлагатай гэж үзвэл өрсөлдөх чадвартай болгохын тулд компаний засаглалын бүтцэд хөндлөнгөөс оролцож байлаа. Үүний нэг жишээ нь АНУ-ын Засгийн газар 2008 онд General Motors (GM) -ийг худалдаж авсан явдал юм.

Санхүүгийн хямралын дараа Буш, Обамагийн засаг захиргаа хоёулаа санхүүгийн үйлчилгээний салбарт хөндлөнгөөс оролцсон. Тэд АНУ-ын эдийн засгийн богино хугацааны тогтвортой байдал, урт хугацааны өсөлтөд санхүүгийн салбарын шинэчлэл нэн чухал үүрэг гүйцэтгэсэн гэж үзсэн байдаг.

Татварын бодлого

Хувийн хөрөнгө оруулалтын салбарт татварын хөнгөлөлт үзүүлэхээс гадна болон тодорхой нөхцөлөөр татаас өгдөг. АНУ-ын татварын хөнгөлөлтийн бодлогын ихэнх нь муж улсын түвшинд хэрэгждэг.

Сүүлийн дөчин жилийн хугацаанд муж улсууд нутаг дэвсгэр дээрээ бизнесийг хөгжүүлэх, эрхлэх компаниудыг татах, аль хэдийн байгуулагдсан компанийг авч үлдэхийн тулд хоорондоо өрсөлдөж ирсэн байдаг. Татвар нь муж улсын эдийн засгийн хөгжлийн стратегийн гол хэрэгсэл бөгөөд татварыг эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, ажлын байрыг бий болгох, хадгалах, өндөр үнэ цэнэтэй технологид түшиглэсэн аж үйлдвэрийн салбар компаниудыг бий болгох зорилтот зорилгоор ашигладаг. 2002 онд муж улсын болон орон нутгийн бизнес эрхлэгчдийн үзүүлсэн татварын урамшууллын хэмжээ жил бүр 50 тэрбум доллар-аас буудаггүй байсан.

Татварын хөнгөлөлттэй холбоотой хөтөлбөрүүдийн зорилго нь муж доторх бизнес эрхлэгчдийн харилцан ялгаатай төрөл бүрийн хэрэгцээг хангах замаар муж улсын эдийн засгийг хөгжүүлэхэд оршино. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр муж улсууд одоогийн бизнесээ хөгжүүлэх, хадгалан үлдэх, бизнесийн ерөнхий уур амьсгалыг таатай болгох, дэд бүтцийг сайжруулах, шинэ бизнес эрхлэхэд нь бизнес эрхлэгчдэд дэмжлэг үзүүлдэг.

2015 онд АНУ-д татварын хөнгөлөлттэй холбоотой 1934 хөтөлбөр хэрэгжиж байжээ. Эдгээр хөтөлбөрийн ихэнхийг мужийн эдийн засгийн хөгжлийн тэргүүлэх агентлаг удирддаг. Тэргүүлэх агентлаг нь татварын хөнгөлөлт, буцалтгүй тусламж, зээл, хувьцааны хөрөнгө оруулалт, татвараас чөлөөлөх зэрэг бизнес эрхлэгчдэд үр өгөөж өгөх олон хөшүүргийг үйл ажиллагаандаа ашигладаг. 2015 онд татварын хөнгөлөлт нь татварын 69 төрлийн хөнгөлөлт бүхий урамшууллын хөтөлбөрөөр дамжин хэрэгжсэн байдаг. Татварын урамшууллын хөтөлбөр нь улсын хэмжээнд хэрэгжүүлж буй төрийн захиргааны хөтөлбөрүүдийн 45 хувийг эзэлдэг.

Түүнчлэн хөрөнгө оруулалтын томоохон байгууламжийг бий болгох, өсгөхөд нь түлхэц үзүүлэх зорилгоор томоохон хөрөнгө оруулалтын зарим хэсгийг үл хөдлөх хөрөнгийн татвараас чөлөөлөх саналыг гарган хэрэгжүүлдэг.

Үйлдвэрлэл нь олон шалтгаанаар мужуудын ашиг сонирхлыг татдаг гэж хэлж болно. Нэгдүгээрт, үйлдвэрийн газрууд нь ажиллагсдад ихэвчлэн харьцангуй өндөр цалин, тэтгэмж санал болгодог. Хоёрдугаарт, томоохон үйлдвэрүүд ханган нийлүүлэгчдийг ойр хавиасаа олохыг эрмэлздэг тул тухайн мужид орших үйлдвэр, аж ахуйн газруудын орлогыг нэмэгдүүлэх, илүү олон ажлын байр бий болгох боломжийг олгодог гэж үздэг байна.

Санхүүгийн хүртээмж

Жижиг бизнес хариуцсан удирдах байгууллага (Small Business Administration) нь 1953 онд хувийн зах зээл дэх өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлэх, жижиг бизнес эрхлэгчдийн ашиг сонирхлыг дэмжих зорилгоор байгуулагдсан.

Одоогийн байдлаар бизнес эрхлэх боломжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор олон төрлийн хөтөлбөрөөр дамжуулан жижиг бизнес эрхлэгчдийг дэмжиж байна. Холбооны гэрээ байгуулах, жижиг бизнес эрхлэгчдийн хөрөнгийн хүртээмжийг сайжруулахад чиглэгдсэн хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх, зээлийн баталгаа гаргах зэрэг үйл ажиллагааг зохион байгуулахын зэрэгцээ шинэ бизнесийг бий болгох, өргөжүүлэхэд дэмжлэг болох сургалтуудыг явуулж байна. Эдгээр арга хэмжээнүүд нь нэгдэж, олгосон санхүүжилтийн ашиглалтын үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх, зээлийн эргэн төлөлтийг сайжруулах нөлөөг үзүүлнэ гэж үзсэн. Түүнчлэн зээлдүүлэгчийн олгосон зээлийн тодорхой хэсэгт SBA нь баталгаа гаргадаг. Зээлдүүлэгч нь зээлийн холбоо, зохицуулалттай банк эсвэл олон нийтэд түшиглэсэн зээлийн байгууллага байж болно.

Үйлдвэрлэл явуулдаг бизнесүүдийн ажилчдын дундаж тоонд интервал тогтоодог бөгөөд энэ нь үйлдвэрлэлийн төрлөөс хамаарч 500-аас 1500-ийн хооронд хэлбэлздэг. Барилгын салбарын бизнесүүдийн жилийн дундаж орлогыг мөн доод, дээд утгынх нь хувьд тодорхойлж 15-36,5 сая долларын хооронд байна гэж үзжээ. Ингэж хязгаарлалтууд тогтоох нь зээл, санхүүжилтийн бодлогыг харилцан ялгаатайгаар боловсруулж хэрэгжүүлэхэд тустай гэж үзсэн байдаг.

Америкийн сэргээн босголт, хөрөнгө оруулалтын тухай хууль нь жижиг бизнес эрхлэгчдийн санхүүжилтийн хүртээмжийг сайжруулж, SBA-ийн дэмжлэгтэйгээр зээлдэгчдэд төлөх төлбөрийн хэмжээг бууруулсан.

Жижиг бизнесийн зээлийн сан (Small Business Lending Fund) нь олон нийтийн хөгжлийн зээлийн сан (community development loan funds) болон банкуудад санхүүжилт олгож байлаа. Санхүүжилтийн зорилго нь жижиг бизнес эрхлэгчдэд олгох зээлийг нэмэгдүүлэх, урамшуулах явдал байв.

Санхүүжилт авсан байгууллагууд нь жижиг бизнесийн зээлийн сангийн дэмжлэгтэйгээр авсан санхүүжилтээсээ хэд дахин өндөр дүнтэй зээлийг бодитойгоор олгосон нь дамжиггүй юм.

Экспортын дэмжлэг

Худалдааны саадыг арилгах нь чухал боловч АНУ-ын үе үеийн засгийн газрууд АНУ-ын экспортлогчдыг илүү өрсөлдөх чадвартай болгох замаар экспортыг дэмжих алхмуудыг хийсээр ирсэн байна. Экспортыг дэмжих хүрээнд экспортыг дэмжих хөтөлбөрүүдийг сурталчлах, экспортын санхүүжилт болон АНУ-ын экспортлогчдод гадаад зах зээлийн талаар боловсрол зэрэг үйл ажиллагааг зохион байгуулж байна.

Худалдааны яамны нөлөөллийн төв (Department of Commerce's Advocacy Centre) нь АНУ-ын пүүсүүдэд гадаадын худалдан авалтын гэрээг байгуулахад нь тусалдаг. Энэхүү төв нь 2010 оны 1-р сараас 2012 оны 9-р сарын хооронд АНУ-ын олон зуун бизнес эрхлэгчдэд АНУ-ын экспортын нийт 111 тэрбум орчим долларын өртөгтэй гадаад худалдан авалтын гэрээг байгуулахад нь туслах зорилгоор байгууллагууд хоорондын бүлгийн зохицуулалтыг хийсэн.

Түүнчлэн АНУ-ын экспортыг гадаадын худалдан авагчдад сурталчлахад холбооны засгийн газрын зүгээс хүчин чармайлт гаргасан. АНУ, Гадаад худалдааны алба нь АНУ-ын экспортлогчид болон гадаадын худалдан авагчдын хоорондын харилцааг зохион байгуулах, гадаад зах зээлийг хөгжүүлэх, худалдааг сурталчлах арга хэмжээг зохион байгуулах зэрэг олон арга хэлбэрүүдийг ашиглаж экспортыг дэмжиж байна.

АНУ-ын экспортлогчид Экспорт-импортын банк (Ex-Im Bank) -аар дамжуулан санхүүжилт авах боломжтой. Түүнээс гадна энэхүү банк нь АНУ-ын бараа бүтээгдэхүүнийг гадаадын компаниуд худалдаж авахад нь тэдэнд туслах зорилгоор зээлийн баталгаа гаргадаг, мөн зээл олгодог, даатгалын үйлчилгээг үзүүлдэг. 2015 оны 1-р сард Обама “Экспорт, Импортын” банк нь “Made in America” бүтээгдэхүүний Энэтхэг Улсад чиглэсэн экспортыг 1 тэрбум доллараар санхүүжүүлнэ” гэж мэдэгдэж байсан. Энэ ч үр дүнгээ өгсөн.

Үүний үр дүнд холбооны засгийн газар ЖДҮ эрхлэгчдээс экспортыг санхүүжүүлэхийн тулд илүү их зээл авахыг санал болгож байв. 2012 онд “Экспорт, Импортын” банк нь жижиг бизнес эрхлэгчдэд зориулсан экспортын санхүүжилтийн дээд хэмжээг 6.1 тэрбум доллар гэж тогтоосон. Энэ нь 2012 онд 3300 гаруй жижиг бизнес эрхлэгчдэд экспортын борлуулалтаа өргөжүүлэхэд нь тусалсан юм. “Экспорт, Импортын” банк нь санхүүжилтийн 81 хувь нь жижиг бизнес эрхлэгчдэд ашиг тусаа бодитойгоор өгсөн гэж дүгнэжээ.

Үйлдвэрлэлийг дэмжих нь

Энэ салбар нь ойролцоогоор 12 сая ажилчинтай. 2014 онд хувийн хэвшлийн судалгааны хөгжлийн зардлын 75 хувийг, нийт барааны экспортын 86 хувийг эзэлж байна. АНУ-ын үйлдвэрлэлийн салбар нь нэг улсад хамаатай гэж төсөөлбөл зөвхөн энэ үзүүлэлтээрээ 2014 онд дэлхийн найм дахь том эдийн засагтай орны тоонд орох байлаа.

Обамагийн засаг захиргааны үйлдвэрлэлийн салбарыг сэргээх стратегийн чухал зорилтыг ‘Make it in America’ хөтөлбөрт багтаажээ. 2010-2012 оны хооронд Обама үйлдвэрлэлийн салбарыг хөгжүүлэх, инновацийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх, патентын системийг хөгжүүлэх, ажлын байрны өсөлтийг бий болгох, АНУ-ын үйлдвэрлэлийг дэмжих гэсэн дөрвөн хүрээний томоохон зорилтуудыг тусгасан “Америкт үүнийг хий” гэсэн эрх зүйн бичиг баримтыг баталсан юм. Жишээ нь 2010 оны АНУ-ын Үйлдвэрлэлийг сайжруулах тухай (United States Manufacturing Enhancement Act) хуульд АНУ-ын үйлдвэрлэгчдийн ашигладаг түүхий эд, зуучлагчдын түүхий эдийн зуучлагчдын тарифыг бууруулах, судалгаа хөгжлийн ажилд татаас өгөх, дэд бүтцийг сайжруулахтай холбоотой тодорхой заалтуудыг тусгасан юм.

Сүүлд нь Обама ‘Buy American’ заалтыг хуульд нэмж тусган, дотоодын үйлдвэрлэгч компаниудын хувьд АНУ-ын төрийн худалдан авах ажиллагааны гэрээнд оролцоход хялбар байдлыг бий болгосон. Холбооны засгийн газар гадаад орнуудын өрсөлдөгчидтэй өрсөлдөхүйц байхын тулд бараа бүтээгдэхүүний экспортын 88 хувийг эзэлж байгаа энэ салбарын урт хугацааны бүтцийн өөрчлөлтийг дэмжихийг хичээв.

Энэ нь АНУ-ын гадаад худалдааны алдагдлыг арилгахад үйлдвэрлэл чухал үүрэг гүйцэтгэж чадна гэдэгт Холбооны засгийн газар итгэсэн хэрэг байсан юм. Шинэ технологид түшиглэсэн өндөр технологийн үйлдвэрлэл нь гадаадын цөөн тооны, өрсөлдөгч, өндөр бүтээмж, цалин хөлс зэргээс шалтгаалан онцгой ач холбогдолтой байв. Гэсэн хэдий ч АНУ өндөр технологийн батерей, салхин цахилгаан үүсгүүр, нарны зай хураагуур, биотехнологи, өндөр хурдны төмөр зам, компьютерт суурилсан архитектур зэрэг өндөр технологийн олон салбарт сорилттой тулгарч байв.

Автомашин дэвшилтэт үйлдвэрлэлийн зээлийн хөтөлбөр, АНУ-ийн сэргээн босголт, хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн дагуу Нано технологийн чиглэлээр хийгдэх судалгаа, хөгжлийн санхүүжилт зэрэг аж үйлдвэрийн зорилтот салбарын бодлоготой холбоотой арга хэмжээнүүдийг үйлдвэрлэлийн салбарыг илүү өрсөлдөх чадвартай болгоход чиглүүлэхийг чухалчлан бодлогын хэрэгжилтийг хангаж ажилласан байдаг.

ЖДҮ эрхлэгчдэд үзүүлэх дэмжлэг

2008 оны дэлхийн санхүүгийн хямралын дараа Ерөнхийлөгч Б.Обама ЖДҮ эрхлэгчид Америкт гурван ажлын байр тутмын хоёрыг өөртөө шингээж, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжиж, улс орон даяар шинэ үйлдвэрүүдийг бий болгож байна хэмээн онцлон тэмдэглээд АНУ-ын аж үйлдвэрийн бодлогыг шинэчлэн боловсруулсан байдаг. АНУ-ын жижиг дунд үйлдвэрлэгчдийг дэмжих дэмжлэгийг тоймлон харвал дараах байдалтай байна.

- ✓ Зээлийн баталгаа
- ✓ Хөнгөлөлттэй зээл
- ✓ Экспортын зээл
- ✓ Татварын хөнгөлөлт
- ✓ Жижиг бизнесийн инновацийн судалгаа хөтөлбөр, энэ нь жижиг бизнесүүдийг урт хугацаат санхүүжилтийнхээ тодорхой хэсгийг заавал судалгаа хөгжлийн үйл ажиллагаанд зарцуулах ёстой болохыг зохицуулсан байдаг тул пүүсийн нэр хүндийг өсгөх нөлөөг үзүүлж,

улмаар венчур капиталын санхүүжилтийг олж авахад хялбар байдлыг бий болгодог байна.

- ✓ Технологийн бизнес эрхлэгчдэд зориулсан санхүүжилтийн дэмжлэг
- ✓ Татаас өгөх
- ✓ Төрийн худалдан авах ажиллагааны гэрээ
- ✓ Тарифын хөнгөлөлт
- ✓ Судалгаа шинжилгээний ажилд татвараас хөнгөлөх
- ✓ Санхүүгийн хүртээмжтэй байдлыг хангах
- ✓ Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааг дэмжих
- ✓ Төрийн хүнд суртлыг багасгах зэрэг болно.

3.3 БНХАУ

3.3.1 Хятад улсын ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог¹⁴⁴

2020 оны байдлаар БНХАУ-ын ДНБ дэлхийн ДНБ-ний 17 хувийг эзэлж, 1 хүнд ногдох ДНБ 11,819 ам доллартай тэнцэж байна. ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээг үйлдвэрлэлийн салбарын үндсэн бүтцийн хувьд авч үзвэл ХӨАА 7.7 хувь, Аж үйлдвэр 37.7 хувь, үйлчилгээ 54.5 хувийг тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт 27. ДНБ-ний бүтэц 2020 он тэрбум ам. Доллар

Хөдөө аж ахуй	1234.19
Уул уурхайн олборлолт	401.321
Боловсруулах үйлдвэрлэл	4590.6
Цахилгаан, дулаан	320.614
Барилга	1055.79
Бөөний болон жижиглэнгийн худалдаа	1482.29
Тээвэр	709.526
Зочид буудал	280.393
Мэдээлэл холбоо	503.917
Санхүүгийн зуучлал	1248.22
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	1030.05
Лизингийн болон бизнесийн үйлчилгээ	417.78
Мэргэжлийн болон техникийн үйл ажиллагаа	309.186
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	90.9091
Өрхийн үйлчилгээ, засвар үйлчилгээ	280.668
Боловсрол	571.06
Эрүүл мэнд, нийгмийн үйлчилгээ	363.18
Урлаг, спорт, соёлын үйл ажиллагаа	126.889
Төрийн удирдлага	649.42

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

¹⁴⁴Innovative-China-New-Drivers-of-Growth,%20Industrial%20policy.pdf

Аж үйлдвэрийн салбарын тойм ¹⁴⁵

Уул уурхайн олборлолт	2.6%
Боловсруулах үйлдвэрлэл	29.3%
Цахилгаан, дулаан	2.0%

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

Тэргүүлэх чиглэл

Аж үйлдвэрийн тэргүүлэх чиглэл

- ✓ Уул уурхай
- ✓ Хүдэр боловсруулах
- ✓ Төмөр
- ✓ Ган
- ✓ Хөнгөн цагаан
- ✓ Болон бусад металлууд
- ✓ Нүүрс
- ✓ Машин үйлдвэрлэл
- ✓ Нэхмэл эдлэл
- ✓ Хувцас
- ✓ Газрын тос
- ✓ Цемент
- ✓ Химийн бодис
- ✓ Бордоо
- ✓ Хоол боловсруулах үйлдвэрлэл
- ✓ Мэдээллийн технологи
- ✓ Тээвэрлэлтийн тоног төхөөрөмж
- ✓ Автомашин

Хөнгөн үйлдвэрийн тэргүүлэх чиглэл

- ✓ Химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл
- ✓ Хувцас үйлдвэрлэл
- ✓ Нэхмэл

3.3.2 Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал

(2020 он тэрбум ам.доллар)

Нэхмэл	522.15
Хувцас үйлдвэрлэл	320
Мод, модон эдлэл	23.8
Нийтлэх, хэвлэх, дуу бичлэг хийх үйл ажиллагаа	129.3
Цаас, цаасан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	176
Цахилгаан хэрэгсэл үйлдвэрлэл	14
Тавилга үйлдвэрлэл	107
Химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	1500
Резин болон хуванцар бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	380

¹⁴⁵Manufacturingcompetitiveness.pdf

3.3.3 Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого¹⁴⁶

Хөгжлийн стратеги ба аж үйлдвэрийн бодлого, үндэслэл, бүтэц

1978 оноос хойших 37 жилийн хугацаанд Хятадын эдийн засгийн тогтвортой өсөлт нь аж үйлдвэрийн амжилтын түүхтэй нь шууд холбоотой. Хятад Улс бүтцийн өөрчлөлтийг эрчимтэй хийж, хөгжлийн гүн гүнзгий үйл явцыг хэрэгжүүлж ирсэн. Сүүлийн үед Хятад Улс илүү их хөрөнгө, технологи шаардсан үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхийг эрмэлзэж байна.

Тус улсын үйлдвэрлэгч пүүсүүдийн үйлдвэрлэдэг ихэнх бүтээгдэхүүн нь технологийн хувьд нарийн ажиллагааг шаарддаггүй байсан. Үйлдвэрлэл эрхэлдэг олон жижиг дунд үйлдвэр эрхлэгчид үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнээсээ маш бага хэмжээний ашиг олдог, бизнесийн хүрээ, үйлдвэрлэлийн тоо хэмжээгээ их хэмжээгээр нэмэгдүүлж байж л ашгаа өсгөх боломжтой байлаа.

Эдүгээ экспортын зах зээлийн тэлэлт саарч, үйлдвэрлэлийн өртөг (жишээ нь ажиллах хүч, түүхий эд, эрчим хүч, газар) огцом өсч байгаа үед үйлдвэрлэл эрхлэгчид оршин тогтноход бэрхшээлтэй тулгарч байна. Цаашилбал, их хэмжээний үйлдвэрлэл нь хүрээлэн буй орчны нөхцөл байдлыг ихээхэн эвдэхэд хүрдэг. Төр засгийн газрын зүгээс байгаль орчны талаар илүү хатуу дүрэм журмыг баталж, улмаар бохирдлыг бууруулах шаардлага, хөрөнгө зардлыг нэмэгдүүлж байна.

Сүүлийн 30 жилийн турш харьцангуй давуу талаа ашиглаж, Хятад Улс аж үйлдвэрээ санамсаргүй, богино хугацааных гэхээсээ илүү аж үйлдвэржүүлэлт, урт хугацааны бодлогын зорилтуудаар дамжуулан хөгжүүлэх зарчмуудыг гол чиглэлээ болгож ирсэн гэж хэлж болно. Бодлого нь дараах хүчин зүйлсийг харгалзаж ирсэн. Эдгээр нь зах зээлд чиглэсэн аж үйлдвэрийн хөгжил, экспортыг дэмжсэн үйлдвэрлэл, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт, дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалт, инноваци, томоохон зах зээлийн бизнесийн загвар зэрэг болно.

Хятадын хөгжлийн стратеги нь зах зээлийн өргөн талбар, хүчин зүйлийн орцын хямд өртөг, тухайлбал ажиллах хүч, мөн газар, цахилгаан, түүхий эдийн өртөг зэргийг давуу тал болгон ашиглахад чиглэдэг. Цаг хугацаа өнгөрөхийн хэрээр Хятад Улс эдгээр давуу талуудаа чанаржуулах, сул талуудаа (хүнд суртал, чанаргүй ажиллах хүч гэх зэрэг) аль болох багасгах, ложистикийн чадавхаа сайжруулах, технологийн үнэ цэнийн сүлжээг дээшлүүлэхийг эрмэлзэж ирсэн. Хятад Улс их хэмжээний үйлдвэрлэлийг хөшүүрэг болгох, тээврийн зардлыг бууруулах, экспортын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх зорилгоор дэд бүтэц, ложистикт томоохон хөрөнгө оруулалт хийжээ. Гуандун дахь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалттай кластерууд, Жэжян дахь бүтээгдэхүүний дагнасан кластерууд бүхий Хятадын нийлүүлэлтийн сүлжээний өсөлт зэрэг нь Хятадын Засгийн газар болон аж ахуйн нэгжүүд цар хүрээг өрсөлдөөний байнгын давуу тал болгон хувиргаж байгаагийн төгс жишээ юм.

3.3.4 Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Өнгөрсөн жилүүдэд Хятад улс үйлдвэрлэлийн сууриа нээлттэй хаалганы бодлогыг хэрэгжүүлэх замаар хөгжүүлэхийг эрмэлзэж ирсэн. Ингэхдээ гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг (ГШХО) татах, технологийн импортыг өсгөх, техникийн чадавхыг сайжруулах, хөгжлийн хөшүүрэг болсон зах зээлийнхээ асар том хэмжээг үр дүнтэй ашиглах оролдлогуудыг бүтээлчээр хийж ирсэн юм.

¹⁴⁶India's Industrial Policy (drishtias.com)

Дэлхийн Худалдааны Байгууллага (ДХБ)-д элссэн нь Хятад улс дэлхийн үйлдвэрлэлийн өртгийн сүлжээнд оролцох боломжийг олгосон цаг үеэ олсон чухал үйл явдал байлаа. Олон үндэстэн дамнасан корпорациуд үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаа Хятад руу нүүлгэн шилжүүлсэн нь тус улсын үйлдвэрлэлийн орчны таатай байдалд ихээхэн нөлөөлжээ. Үйлдвэрлэлд ингэж өөрчлөлтүүд орох нөхцөл бүрдсэний дараа орон нутгийн хэмжээний үйлдвэрлэл, зах зээлийн эрэлт хэрэгцээг хангах зорилт бүхий технологийн олон төвүүд, судалгаа шинжилгээний (R&D) байгууламжууд байгуулагдсан.

Үйлдвэрлэлийн салбараа өөрчлөх, шинэчлэх зорилгоор тус улс 2015 оноос “Хятадад үйлдвэрлэл 2025” үндэсний стратегийг хэрэгжүүлж эхэлсэн. Энэ нь 3D инноваци, дижитал дизайн, үйлдвэрлэл, роботын автоматжуулалт гэх зэрэг инноваци, технологийн дэвшилд түшиглэсэн үйлдвэрлэлд түлхүү анхаарсан юм.

Засгийн газар нь боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын тогтвортой өсөлтийг хангахын тулд хөрөнгийн зах зээлийг идэвхжүүлэх, гадны компаниудтай нэгдэх, нийлэх замаар бүтээгдэхүүний өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, зах зээлээ нэмэгдүүлэх боломжтой болж ирсэн юм.

Сүүлийн 20 жилд Хятадын "технологийн зах зээлийг хөшүүрэг болгох нь" стратеги үр дүнгээ харьцангуй сайн өгсөн гэж хэлж болно. Хятадын үйлдвэрлэгч компаниуд техник технологийн чадавхаа эрс дээшлүүлж, 200 гаруй бүтээгдэхүүний ангиллаар дэлхийн зах зээлд тэргүүлэгч болжээ. Дэлхий даяар үндэстэн дамнасан компаниуд болон нутгийн уугуул компаниудыг багтаасан нарийн зохион байгуулалт бүхий ханган нийлүүлэлтийн сүлжээ байгуулагдсан.

Зөвхөн санхүүгийн эх үүсвэр төдийгүй техникийн мэдлэг, менежментийн ур чадварыг хөгжүүлж чадах бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх, боловсруулах чадварыг мөн ихээхэн дээшлүүлсэн. Энэ нь шууд хөрөнгө оруулалтын сайн жишээнд тооцогддог.

Экспорт ба гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт

Хятадаас гадна хөгжиж буй бусад олон орнууд экспортод чиглэсэн болон шууд хөрөнгө оруулалтын чиг баримжаатай стратегийг баримталж ирсэн боловч энэхүү стратеги нь тухайн улсын онцлогоос шалтгаалж аж үйлдвэрийн шинэчлэлд өөр өөр нөлөө үзүүлж байна. Хөгжиж буй орнууд аж үйлдвэрийн салбараа хөгжүүлэхдээ өргөн цар хүрээтэй хувьчлал, нээлттэй зах зээлтэй холбоотой загварыг дагаж мөрдөж байхад Хятад Улс аж үйлдвэрийн салбараа экспорт болон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын боломжит өсөлтөөр дамжуулан хөгжүүлэхийг зорьж байсан.

Зөвхөн импортыг либералчлах нь экспортыг огцом нэмэгдүүлэхэд хангалттай гэж үзэхгүй байв. Хятад нь эдийн засгийн системийн шинэчлэл, гадаад улс орнуудад зах зээлээ аажмаар нэмэгдүүлэх гэсэн аж үйлдвэрийн өсөлтөд зайлшгүй шаардлагатай хоёр чиглэлийг аж үйлдвэрийн хөгжлийн стратегиа болгож ирсэн юм.

Экспортын бүтэц, үйлдвэрлэлийн шинэчлэлд хийгдсэн чухал алхам

Хятад Улс хоёр чухал алхам хийсэн. Нэг нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд (FIEs) нь Хятадын эдийн засгийн тэлэлт, аж үйлдвэрийн шинэчлэлд маш чухал үүрэг гүйцэтгэх боломжийг олгосонд оршиж байв.

Удаах нь Хятадын экспортын өсөлтөд чухал нөлөөтэй бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг гадаад улс оронд үйлдвэрлэгдсэн, импортын татваргүй орцуудыг ашиглан угсрах, бүтээх замаар явуулж байсан үйл явц юм. Өөрөөр хэлбэл, Хятад улс боловсруулах худалдааг хэрэгжүүлсэн. Боловсруулах худалдаа нь түүхий болон туслах материал, эд анги, эд анги, дагалдах хэрэгсэл, сав баглаа боодлын материалыг бүхэлд нь буюу зарим хэсгийг нь гадаадаас импортлох, импортолсон орцуудаа дотоодын аж ахуйн нэгжүүд боловсруулж бэлэн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлээд, түүнийгээ буцааж экспортлох бизнесийн үйл ажиллагааг илэрхийлсэн ойлголт юм.

Хятад улсын үйлдвэрлэлийн томоохон амжилт нь том зах зээлтэй нь холбоотой боловч цаашдын хөгжил нь аж үйлдвэрийн чанараас ихээхэн хамаарна. Хятад Улсын аж үйлдвэрийн хөгжлийн давуу талуудад хүчирхэг, үр дүнтэй төвлөрсөн засаглал, элбэг дэлбэг, хямд боловч бүтээмжтэй ажиллах хүч, асар том, өсөн нэмэгдэж буй дотоод зах зээл, дэд бүтцийн өндөр чанар, хөдөлмөрийн нөөцийн тэвчээртэй, тууштай байдал, инноваци, хэмнэлттэй байх соёл зэрэг багтана.

Хятадын аж үйлдвэрийн хөгжилд сайтар боловсруулсан аж үйлдвэрийн бодлого, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах үр дүнтэй стратеги, экспорт нэн чухал үүрэг гүйцэтгэсэн юм. Өөрөөр хэлбэл, гадаад худалдаа, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг илүү нээлттэй болгох эдийн засгийн шилжилтийг хэрэгжүүлж чадсан.

Эдгээр нь Хятадын давуу талыг үр дүнтэй ашиглах хурдасгуур болж өгсөн. Жишээлбэл, хямд ажиллах хүчийг экспортын боловсруулах болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай, хөдөлмөрийн нөөцийн шингээмж өндөртэй үйлдвэрүүдэд, харин дотоодын томоохон зах зээлийг гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татахад ашигласан билээ.

Хятадын бусдаас ялгарах нэг онцлог нь зах зээлд чиглэсэн шинэчлэл байсан бөгөөд энэ нь үр дүнтэй хөгжлийн стратеги, аж үйлдвэрийн бодлогыг бий болгож, худалдаа, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг нээх, аж үйлдвэрийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэхэд түлхэц болсон юм.

Хятад 1. “MADE IN CHINA 2025” хөтөлбөр

2001 онд Хятад улс ДХБ-д элссэн. Ингэснээр Хятад улс зах зээлээ гадаадын өрсөлдөгчиддөө нээх ажлыг эхлүүлэв. Хийгдсэн гадаадын хөрөнгө оруулалтын ихэнх нь өнөөгийн олон арван мянган үйлдвэр аж ахуйн газруудын үүсэл, хөгжлийн шалтгаан болж хөгжсөн бөгөөд эдгээр нь бүтэц зохион байгуулалтын хувьд хамтарсан болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай байдаг. БНХАУ-ын далайн эрэг хавьд байрладаг экспортод чиглэсэн үйлдвэрлэл эрхэлдэг аж ахуйн нэгжүүд нь өндөр хөгжилтэй орнуудаас орчин үеийн тоног төхөөрөмж худалдаж авч, зардлын давуу талаа ашиглан үнийн хувьд өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүнүүдийг үйлдвэрлэж байсан нь олон улсын үйлдвэрлэлийн салбарын аутсорсингийн бааз болоход нь нөлөөлсөн юм. “Хятадад үйлдвэрлэв” гэсэн шошготой бүтээгдэхүүнүүд нь дэлхийн зах зээлд брэнд болж алдаршиж эхэлжээ. Далайн эргийн аж ахуйн нэгжүүдийн зардлын давуу тал нь илүүдэл ажиллах хүч, ижил төсөөтэй үйлдвэрлэлийг нэгтгэсэнээс үүдэж бий болсон гэж үздэг.

Хятадын дэд бүтцийн барилга байгууламж, интернэтийн хөгжил нь үйлдвэрлэлийн салбарыг цэцэглэн хөгжихөд мөн ихээхэн хувь нэмэр оруулсан. Интернэтээр төлөөлүүлсэн мэдээллийн технологийн хөгжил нь үйлдвэрлэлийн салбарын хөдөлгөгч хүчин зүйл болж эхэлсэн. ERP, PLM, CRM, SCM зэрэг мэдээллийн

системийг Хятадын аж ахуйн нэгжүүд цахим худалдааг хөнгөвчлөх зорилгоор өргөн ашигладаг. Энэ хугацаанд Хятадын аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн, хэрэглээний зах зээл нь борлуулагчдад чиглэсэн зах зээлээс худалдан авагчдад чиглэсэн зах зээл болж бүрэн өөрчлөгджээ.

Үйлдвэрлэлийн зах зээлийг олон улсын түвшинд хүргэх нь нэг талаас бүтээгдэхүүний ангиллыг баяжуулдаг. Нөгөө талаас зах зээлийн өрсөлдөөнийг эрчимжүүлэх нөлөө үзүүлж байна. Хятад улс ДХБ-д элссэний дараа Хятадын үйлдвэрлэлийн салбар дэлхийн эдийн засгийн интегациалд богино хугацаанд хамрагдаж чадсан. Олон улсын худалдааны хэмжээ асар өндөр түвшинд хүрсэн явдал Хятад Улсын худалдааны илүүдлийг нэмэгдүүлэх нөлөөг мөн үзүүлж байгаа тул өнөөгийн нөхцөл байдлыг даван туулахад чиглэгдсэн шинэ стратеги төлөвлөгөө хэрэгтэй байгаа юм.

Улмаар Төрийн зөвлөлөөс Хятадыг үйлдвэрлэлийн аварга том гүрэнгээс дэлхийн үйлдвэрлэлийн том гүрэн болгон өөрчлөх зорилгоор 2015 оны 5-р сарын 8-нд "Хятадад үйлдвэрлэв 2025" хөтөлбөрийг гаргалаа. Ерөнхий сайд Ли Кэцяны баталсан энэхүү төлөвлөгөө нь үйлдвэрлэлийг дэмжихэд чиглэсэн тус улсын анхны үйл ажиллагааны томоохон цогц төлөвлөгөө юм.

“Хятадад үйлдвэрлэв 2025” төлөвлөгөө нь “инновацийг жолоодохуй, чанарыг хамгийн чухалд үзэхүй, ногоон хөгжил, оновчтой бүтэц, хүн рүү чиглэхүй” гэсэн үндсэн зарчмуудыг удирдлага болгож Хятадыг 2049 онд тэргүүлэх үйлдвэрлэлийн гүрэн болгон өөрчлөх “Гурван алхам” стратегийг дэвшүүлсэн юм.

Тэргүүлэх чиглэл. Үйлдвэрлэлийн гүрэн болох стратегийн зорилгын хүрээнд “Хятадад үйлдвэрлэв 2025” төлөвлөгөөнд дараах зорилтуудыг тэргүүлэх чиглэл болгон тусгасан: Эдгээр нь 1) Үйлдвэрлэлийн инновацийг сайжруулах; 2) Мэдээллийн технологи, аж үйлдвэрийг нэгтгэх; 3) Аж үйлдвэрийн баазыг бэхжүүлэх; 4) Хятадын брэндүүдийг дэмжих; 5) Ногоон үйлдвэрлэлийг хэрэгжүүлэх; 6) Чухал салбарууд дахь ололт амжилтыг таниулах зэрэг болно.

Сүүлийн жилүүдэд “Аж үйлдвэр 4.0” гэсэн үйлдвэржилтийн динамик өөрчлөлт дэлхий нийтийг хамарч байна. Хятад дахь “Industry 4.0”-ийн хүрээнд хиймэл оюун ухаан, ухаалаг санхүү, эрүүл мэндийн үйлчилгээ, ухаалаг ложистик зэрэгт гол анхаарлаа хандуулдаг. Хятад Улс Япон, Герман, Францын компаниудтай хамтран ажилласнаар өндөр хурдны галт тэрэг үйлдвэрлэх салбараа хөгжүүлж өндөр түвшинд хүргэж чаджээ. Тус улс дэлхийн хамгийн урт, хамгийн том хурдны төмөр замын сүлжээг аль хэдийн байгуулчихсан байгаа бөгөөд гадаадын хурдны галт тэрэгний төслүүдэд тендерт оролцож дэд бүтцийн ажил гүйцэтгэж байна. Энэ төмөр зам нь Хятадын аж үйлдвэрийн хөгжил, өрсөлдөх чадварыг улам бүр нэмэгдүүлж байна.

2009 оноос хойш Хятадын Засгийн газар дэлхийн 1000 гаруй “Авьяс” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, дотоодоос, ялангуяа гадаадаас олон төрлийн өвөрмөц чадваруудыг олж нээж чаджээ. Хятадын олон дэвшилтэт үйлдвэрлэгч компаниуд бусад компаниудтай төрөл бүрийн салбарт нэгдэх боломжуудыг эрэлхийлж эхэлсэн бөгөөд Хятадын засгийн газар компаниудын өөрчлөн байгуулалтыг дэмжихийн тулд янз бүрийн урамшууллын бодлого боловсруулж хэрэгжүүлсэн байна.

Санхүүжилт

Хятадад хядаж жижиг, дунд үйлдвэрүүд (ЖДҮ) нь бизнесүүдийн 90 гаруй хувийг эзэлдэг, нийт ажилчдын 80 гаруй хувийг ажиллуулдаг, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 60-аас дээш хувийг бүрдүүлдэг боловч тэдний 30 хүрэхгүй хувь нь л зээлийн санхүүжилтийг дайчлах боломжтой байжээ. Төрийн өмчийн газруудад зээл олгох нь эрсдэл багатай гэж үздэг. Эсрэгээрээ хувийн бизнесүүд мэдээллийн тэгш бус байдал, барьцаа хөрөнгө, зээлийн богино түүх, өндөр эрсдэл зэргээс шалтгаалан зээл авах боломж багатай байдаг.

Сүүлийн жилүүдэд зохицуулалтын байгууллагууд арилжааны банкууд болон бусад санхүүгийн үйлчилгээ эрхэлдэг байгууллагуудыг ЖДҮ-ийн зээлийг өргөжүүлэхийг уриалж байна. Тэд зээлийн ялгавартай бодлого, эрсдэлийн нөхөн төлбөрийн сан, засгийн газрын баталгааны сан, татварын урамшууллыг хэрэгжүүлсэн байна. Жишээлбэл, арилжааны банкуудад ЖДҮ-ийн зээлд зориулж тусгайлан бонд гаргахыг зөвшөөрдөг бөгөөд энэ нь ЖДҮ-ийн зээлийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх нөлөө үзүүлдэг. Төв банкных нь зүгээс зээл хадгаламжийн харьцааг тооцохдоо ЖДҮ-ийн зээлийг зээлийг харгалзан үздэггүй. 2015 оны эцсээр улсын хэмжээнд 66 арилжааны банк 549 тэрбум юанийн (83 тэрбум ам.доллар) санхүүгийн бонд гаргасан байна.

Хятадад 2015 оны эцсээр 7340 зээлийн батлан даалтын компани байсан бөгөөд 2.74 их наяд юанийн баталгаатай зээлд (нийт банкны зээлийн бараг 3 хувь) зээл олголтыг хэрэгжүүлжээ. Баталгааг төрийн сектор (мужийн болон хотын захиргаа) болон хувийн хэвшлийн аль аль нь хангаж ажилладаг. 2015 онд ЖДҮХС-д олгосон зээл нь нийт баталгаатай зээлийн 84 хувьтай тэнцэж байсан. Харьцангуй сайн төлөвшсөн ЖДҮ эрхлэгчид зээлийн баталгаанаас үлэмж хэмжээгээр ашиг хүртсэн байдаг байна.

2006 онд байгуулагдсан улсын зээлийн бүртгэлийн газар болох PBOC (CCRC) -ийн зээлийн лавлагааны төв нь банк, хөдөө орон нутгийн зээлийн хоршоо, бичил зээлийн компани, даатгалын компани болон бусад банк бус санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч зэрэг 3000 гаруй санхүүгийн үйлчилгээ эрхлэгчдээс мэдээлэл цуглуулдаг. Зээлийн санхүүжилтээс гадна Хятад Улс өмчийн санхүүжилтийг чухалд үзэж байгаа.

Одоогийн байдлаар Хятадад “ChiNext” “ЖДҮ-ийн зөвлөл”, “Үндэсний хөрөнгийн бирж-үнэт цаасны арилжаа (NEEQ)” гэсэн ЖДҮ-ийг санхүүжүүлэхэд чиглэгдсэн гурван үндсэн хөрөнгийн зах зээл үйл ажиллагаагаа явуулж байна. ЖДҮ-ийн зөвлөл нь өндөр технологийн компаниудад тэргүүлэх ач холбогдол өгч, хөгжлийн харьцангуй төлөвшсөн, тогтвортой ашиг орлоготой ЖДҮ эрхлэгчдэд үйл ажиллагаагаа түлхүү чиглүүлдэг. Үүний эсрэгээр ChiNext нь шинэлэг, өндөр өсөлттэй гарааны бизнес эрхлэгчдэд харьцангуй бага шаардлага тавьж, үйл ажиллагааг нь санхүүжүүлэхэд тусалдаг.

ЖДҮ-ийн хөрөнгийн гуравдахь гол зах зээл бол ЖДҮ-ийн санхүүжилтийн сонголтуудыг хангадаг Үндэсний хөрөнгийн бирж (NEEQ) юм. Энэ нь өсөлтийн хэтийн төлөв, ялангуяа мэдээллийн технологийн шинэлэг гарааны бизнес эрхлэгчдийг дэмждэг бөгөөд тухайн бизнесийн ашигт ажиллагааны үзүүлэлтэд шаардлага тавихгүй, харьцангуй зөөлөн нөхцөлүүдийг санал болгодог. Өргөдөл гаргах үйл явц нь ч хурдтай хийгддэг.

Венчур капиталын санхүүжилт болон засгийн газрын удирдамжийн (Government guidance fund) сангийн үйл ажиллагаа хурдацтай өсч байгаа. Хөрөнгийн нийлүүлэлт, эрэлт ч мөн өсөж байна. Сангийн тоо хурдацтай өсч байгаа, санхүүжилтийн хэмжээ их байгаа нь засгийн газар сангийн менежментийн чанарт хяналт тавих шаардлагыг нэмэгдүүлж байна.

Венчур капиталын хөрөнгө оруулалтын өндөр нийлүүлэлттэй орчинд зах зээлийг хэвийн ажиллуулахын тулд инновацийн талаарх засгийн газрын удирдамжийг илүү анхаарах шаардлагыг бий болгож байна. Ингэснээр өмчийн санхүүжилт дайчилсан бизнесийн үйл ажиллагаа өрсөлдөх чадвартай болно. Хувьцааны санхүүжилтийн эхний шатанд өмчийн санхүүжилтийг хийхэд менежерийн мэдлэг, ур чадвар чухал байдаг болохыг Хятадын хөрөнгө оруулалтын сангууд анхааран ажиллаж байна. Түүнээс гадна засгийн газар, хувийн санхүүгийн байгууллагууд, бизнесийн сектор, хувь хүмүүс хамтран сан үүсгэж, үүсгэсэн сангаараа дамжуулан үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд чиглэгдсэн өмчийн санхүүжилтийн менежментийн үйл ажиллагааг ч явуулж байна.

3.4 Их Британи

3.4.1 Их Британийн ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог¹⁴⁷

Дэлхийн банкны 2019 оны эцсээр гаргасан тайланд тэмдэглэснээр Их Британийн эдийн засаг нь 2,829.1 тэрбум ам.доллар, нэг хүнд ноогдох ДНБ-ний хэмжээ 42,300 ам.доллараар хэмжигдэх дэлхийн хамгийн баян чинээлэг бөгөөд том эдийн засагтай улсын нэг юм. Их Британийн ДНБ дэлхийн ДНБ-ний 3.3 хувийг эзэлж байна. ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээг үйлдвэрлэлийн салбарын үндсэн бүтцийн хувьд авч үзвэл ХӨАА 0.61 хувь, Аж үйлдвэр 17.41 хувь, Үйлчилгээ 71.26 хувийг тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт 28. ДНБ: тэрбум ам.доллар: 2020 он

Бөөний худалдаа	311.30
Мэргэжлийн болон техникийн үйл ажиллагаа	270.88
Боловсруулах үйлдвэрлэл	258.52
Мэдээлэл холбоо	204.97
Төрийн удирдлага: батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, нийгмийн хамгаалал	197.65
Барилга	160.10
Тээвэр, агуулахын үйлчилгээ	130.41
Орон сууц, хоолны үйлчилгээ	81.63
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	71.31
Эрүүл мэнд	58.15
Цахилгаан	41.18
Боловсрол	38.88
Урлаг	38.55
Усан хангамж	32.19

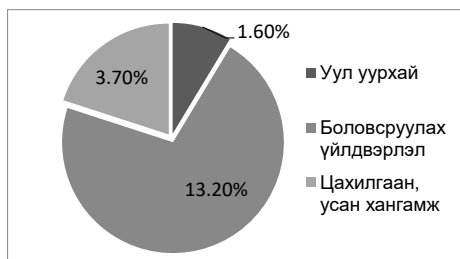
¹⁴⁷<https://www.nordeatrade.com/fi/explore-new-market/italy/economical-context>

Уул уурхай	30.65
Бусад үйлчилгээ	29.72
Хөдөө аж ахуй	3.90

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

Аж үйлдвэрийн салбарын тойм

Уул уурхай	1.6%
Боловсруулах үйлдвэрлэл	13.2%
Цахилгаан, усан хангамж	3.7%

Эх сурвалж: Судлаачийн боловсруулснаар

Тэргүүлэх чиглэл

Аж үйлдвэрийн тэргүүлэх чиглэл

- ✓ Ган
- ✓ Тээврийн тоног төхөөрөмж
- ✓ Газрын тос
- ✓ Байгалийн хий
- ✓ Мэдээллийн технологи

Хөнгөн үйлдвэрийн тэргүүлэх чиглэл

- ✓ Химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл
- ✓ Резин болон хуванцар бүтээгдэхүүн
- ✓ Цахилгаан хэрэгсэл үйлдвэрлэл

Эдийн засгийн хувьд аж үйлдвэрийн дараах эдийн засагтай (post industrial economy). Эдийн засгийн бүтэц нь үйлчилгээнд тулгуурласан бөгөөд нийт эдийн засгийн 79%-ийг бүрдүүлдэг.

2019 оны байдлаар аж үйлдвэрийн салбар эдийн засгийн 13%, үүнээс боловсруулах салбар 9.7%-ийг бүрдүүлсэн байна.¹⁴⁸ Хэдийгээр боловсруулах салбарын эдийн засагт эзлэх хувь хэмжээ нь бага боловч Их Британи аж үйлдвэрийн хэмжээгээрээ дэлхийд тэргүүлэх орнуудын тоонд багтдаг.

Хөгжиж буй орнуудад ажиллах хүч хямд, үйлдвэрлэлийн өртөг бага байгаатай холбоотой бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл хөгжингүй орнуудаас хөгжиж буй орон луу шилжих үйл явц сүүлийн хэдэн арван жил дэлхийн эдийн засгийн даяаршлын нөлөөгөөр эрчимтэй явагдаж байна. Капитал бага, ажиллах хүч их шаарддаг үйлдвэрлэл, ялангуяа хөнгөн үйлдвэрлэл хөгжиж буй орнуудад, харин капитал хөрөнгө оруулалт их шаардагдах болон өндөр технологийн үйлдвэрлэл хөгжингүй орнуудад төвлөрч улс орнуудын аж үйлдвэр төрөлжих шинж байдалтай болж байна.

Их Британийн хувьд ч аж үйлдвэрийн салбар, түүн дотроо хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар нь хөгжиж буй орнуудад бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг аутсорсинг (outsourcing) хийж бүтээмжээ нэмэгдүүлэн, өртөг бууруулах замаар өрсөлдөх чадвараа нэмэгдүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн үе шатны судалгаа, шинжилгээ, дизайн, маркетингийн үйл ажиллагаа болон шинэ

¹⁴⁸<https://commonslibrary.parliament.uk/topic/economy-business/economy-economy/economic-situation/>

бүтээгдэхүүн бий болгох зэрэг өндөр технологи, мэдлэг, нарийн ур чадвар шаардсан өндөр бүтээмжтэй хэсгийг Их Британид гүйцэтгэж, харин маржин багатай үйлдвэрлэлийн үе шатыг аутсорсинг хийж байна. Ингэснээр бүтээмж өсөн, өртөг буурч өрсөлдөх чадвараа өсгөөд зогсохгүй, хөгжиж буй орнуудын зах зээлд шууд гарах, түүхий эд ойр газар үйлдвэрлэлээ өргөжүүлэх зэрэг боломж нээгдэж байна.

3.4.2 Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал

/Сая паунд/

Хөнгөн үйлдвэрлэл	2015	2016	2017	2018	2019
1 Нэхмэлийн үйлдвэрлэл /Manufacture of textiles/	4 193	4 301	4 083	4 281	4 211
2 Хувцас үйлдвэрлэл /Manufacture of wearing apparel/	1 665	1 620	1 513	1 522	1 610
3 Арьсан эдлэл /Manufacture of leather and related products/	690	683	741	755	725
4 Мод, модон эдлэл (тавилгаас бусад) /Manufacture of wood and of products of wood and cork, except furniture; manufacture of articles of straw and plaiting materials/	6 534	6 453	6 924	7 343	7 286
5 Цаас, цаасан бүтээгдэхүүн /Manufacture of paper and paper products/	10 105	9 866	10 240	10 773	10 612
6 Нийтлэх, хэвлэх үйлчилгээ /Printing and reproduction of recorded media/	7 910	7 821	8 123	8 232	7 580
7 Химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл /Manufacture of chemicals and chemical products/	20 453	21 703	24 082	24 968	24 564
8 Резин болон хуванцар бүтээгдэхүүн /Manufacture of rubber and plastic products/	19 226	19 541	20 244	20 466	20 035
9 Цахилгаан хэрэгсэл үйлдвэрлэл / Manufacture of electrical equipment/	10 288	10 005	10 629	10 927	11 529
10 Тавилга /Manufacture of furniture/	6 709	7 359	6 996	7 178	7 182
НИЙТ	87 773	89 352	93 575	96 445	95 334

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

Хүнс, хөнгөн үйлдвэрлэл

Их Британийн хүнс, хөнгөн үйлдвэрлэлийг дараах 3 салбар тэргүүлдэг. Үүнд:

1. Хүнс, ундаа, тамхины үйлдвэрлэл.¹⁴⁹ Энэ нь Их Британийн боловсруулах үйлдвэрлэлийн хамгийн том хувь хэмжээ буюу 16 орчим хувийг бүрдүүлдэг.
Жилд дунджаар 110 илүү тэрбум паундын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж 21.6 тэрбум паундын нэмүү өртгийг бий болгон, 12.8 тэрбум паундын бүтээгдэхүүн экспортолдог.
Нийт 6360 аж ахуйн нэгж үйл ажиллагаа явуулдгаас 96% нь жижиг дунд үйлдвэрлэл байна. Хүнс, ундаа, тамхины үйлдвэрлэлд 400 мянга илүү шууд ажлын байр бий болгодог. 2022 онд нэмж 110,0 мянган ажлын байрыг шинээр бий болгох хүлээлттэй байна. Салбарын бүтээмж сүүлийн 5 жилд дунджаар 11%-иар өссөн.
2. Хувцас, арьс, шир, даавуун бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл нь Европт Итали, Германы дараа гуравт ордог салбар бөгөөд жилд дунджаар 11.5 тэрбум паундын нэмүү өртөг бий болгож, 8.2 тэрбум паундын бүтээгдэхүүн экспортлодог.
Нийт 79,0 мянга илүү аж ахуйн нэгжид 340,0 мянган хүн ажилладаг. Нэг ажилтанд ноогдох нэмүү өртөг нь 34,220 паунд байна.
3. Мод болон цаасан эдлэл, хэвлэх үйлдвэрлэл. Энэ нь нийт боловсруулах үйлдвэрлэлийн 12%-ийг эзэлдэг бөгөөд нийт боловсруулах салбарын ажиллах хүчний 10%-ийг бүрдүүлдэг.
Мод болон модон эдлэлийн үйлдвэрлэл нь орон сууц, барилгын салбарын өсөлттэй холбогдон өргөжиж байгаа бөгөөд 2015-2020 оны хооронд жилд дунджаар 5.1% өсөлттэй байсан.

Харин эсрэгээрээ цахим технологийн хөгжилтэй холбоотой цаас болон хэвлэх үйлдвэрлэлийн хэмжээ мөн хугацаанд жилд дунджаар 2.8% буурсан байна.

Их Британийн хүнс, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар нь инновац, шинэ технологийг нэвтрүүлж өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлд илүү их анхаарч байна. Ялангуяа хүнс, ундааны үйлдвэрлэлийн салбарт энэ чиглэлээр Европтоо тэргүүлдэг. Энэ салбарын нийт аж ахуйн нэгжийн 32% орчим нь шинэ бүтээгдэхүүнд, 18% орчим нь үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаандаа инноваци нэвтрүүлэх, 32% орчим нь олон талт инновацийг хөгжүүлэх чиглэлээр ажилладаг.

Хүнс, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт дотоод болон уламжлалт зах зээлээс гадна хурдацтай өсч буй хөгжиж буй орнуудын зах зээл чухал байр суурь эзлэх болсон.

Нийгэм, эдийн засаг, технологийн хөгжилтэй уялдан хүмүүсийн амьдралын хэв маяг өөрчлөгдөж илүү эрүүл орчин, эрүүл бүтээгдэхүүн хэрэглэх хандлага давамгайлах болсон. Үүнтэй уялдан Их Британийн хүнс, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар нь хүмүүсийн шинэ амьдралын хэв маягт нийцсэн эрүүл мэнд, байгаль орчинд ээлтэй бүтээгдэхүүн, технологи нэвтрүүлэхэд ихээхэн анхаарч судалгаа, шинжилгээ, хөрөнгө оруулалт хийж байна.

Хүнс, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар нь бусад аж үйлдвэрийн салбаруудын нэгэн адил дараах чиглэлд идэвхтэй хөгжиж байна.

- Байгаль орчинд ээлтэй технологи
- Шинэлэг, илүү нарийн материал

¹⁴⁹<https://www.themanufacturer.com/uk-manufacturing-statistics/>

- Нано материал болон нано технологи
- Биотехнологи
- Цахим технологи

3.4.3 Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого¹⁵⁰

Хөгжингүй буюу аж үйлдвэржилтийн дараах эдийн засагтай орнууд (post industrial economy) тухайн нэг салбар гэхээсээ илүү нийт аж үйлдвэр, эдийн засгийн салбарт нэгдсэн бодлого боловсруулж хэрэгжүүлдэг.

Их Британийн Засгийн газраас 2017 онд гаргасан “Аж үйлдвэрийн стратеги” нь хүнс, хөнгөн аж үйлдвэрийн салбарт ч хэрэгжих бөгөөд энэхүү стратегийг 3 чиглэлд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн.

1. Стратегийн эхний чиглэл нь нийт аж үйлдвэрийн салбарт хэрэгжих “Таван суурь” (Five Foundations) бодлого. Five Foundations буюу Таван суурь бодлого нь эдийн засгийн бүх салбарт нөлөөлөх бодлого бөгөөд 5 үндсэн хэсэгтэй.

- **Ideas буюу шинэ сэтгэлгээ:** Дэлхийд хамгийн шинэлэг эдийн засагтай болох.

Аж үйлдвэрийн салбарт инновац, шинэ технологи нэвтрүүлэх чиглэлээр дэмжлэг үзүүлэх бөгөөд энэ хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

- 2027 онд Судалгаа, шинжилгээнд (Research&Development) зарцуулах хөрөнгө оруулалтыг ДНБ-ний 2.4% хүргэх.
- Судалгаа, шинжилгээнд зарцуулах зардалд ноогдох татварын хөнгөлөлтийг 12% болгож нэмэгдүүлэх /2018 оноос нэмэгдүүлсэн/.
- Аж үйлдвэрийн стратегийн сорилтын санд 4 жилийн хугацаанд 725 сая паунд зарцуулах. Энэ сан нь “Их сорилт”-ын бодлогын хүрээнд зарцуулагдана.
- Их Британийн Судалгаа, Шинжилгээний зөвлөл нь Судалгаа, шинжилгээний чиглэлийн олон улсын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх чиглэлд ажиллана.

- **People буюу Хүн:** Хүн бүр сайн ажилтай, илүү их орлого олох боломжийг бүрдүүлэх.

Ажиллах хүч, боловсон хүчний хөгжлийг дэмжихэд чиглэсэн арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлнэ.

- “Ур чадвар” төлөвлөгөөнд тусгагдсан Шинэ техник, технологийн боловсролын систем бий болгох. Үүнд “Т” (техникийн ур чадвар) зэргийн болон ажлын байрны сургалтууд орно.
- Математик, цахим болон техникийн боловсролд 400 сая паунд зарцуулах.
- Үндэсний Мэргэжил дээшлүүлэх сургалтын схемийг Парламентын бүрэн эрхийн хугацаа дуусахад бий болгож барилгын болон цахим технологийн чиглэлд мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад 64 сая паунд зарцуулах.
- Үндэсний цөөнх болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажил эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх.

- **Infrastructure буюу Дэд бүтэц:** Дэд бүтцийн томоохон шинэчлэл хийх. Орчин үеийн болон ирээдүйн технологийн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх дэд бүтцийг бий болгоход чиглэсэн.

¹⁵⁰<https://www.gov.uk/government/publications/industrial-strategy-the-foundations/industrial-strategy-the-5-foundations>

- Үндэсний Бүтээмжийн Хөрөнгө оруулалтын сангийн хэмжээг 2022-2023 онд 31 тэрбум паунд хүртэл нэмэгдүүлж, Тээвэр, орон сууц, цахим дэд бүтцийг хөгжүүлэх.
- Цахилгаан тээврийн хэрэгсэлд зориулсан дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг 100 сая паундаар нэмэгдүүлэх.
- Орон нутаг дахь интернэт хүрэлцээ болон 5G-д зориулсан цахим дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтын асуудал.
- **Business environment буюу Бизнесийн орчин:** Бизнес эхлүүлэх, хөгжүүлэхэд хамгийн тохиромжтой газар болох. Бүтээлч, өрсөлдөх чадвартай бизнес шинээр бий болж, хөгжих боломжоор хангасан бизнесийн орчин бүрдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлнэ.
 - “Салбарын хэлцэл”-ийн бодлого нь энэ хүрээнд хэрэгжих арга хэмжээний гол цөм байна. Энэ нь тухайн салбарт тулгарч буй онцлог асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэнэ.
 - British Business Bank-ны хүрээнд “Инкубатор сан” үүсгэн ирээдүйтэй шинэ салбарт хувийн сектороос 7.5 тэрбум паундын хөрөнгө оруулалтыг татах
 - Жижиг дунд үйлдвэрүүдийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх.
- **Place буюу Бүс нутаг:** Их Британи даяар цэцэглэн хөгжиж буй нийгэм байгуулах. Бүс нутагт эдийн засгийн өсөлтийг авчрах бизнесийг бий болгон, хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.
 - Орон нутгийн Аж Үйлдвэрийн стратегиар дамжуулж улс даяар эдийн засгийн өсөлтийг бий болгож, “эрчимтэй хөгжлийн кластер”-уудыг тухайн бүс нутагт бий болгож хөгжүүлэх.
 - Хотуудыг шинэчлэх сангаар (Transforming Cities Fund) дамжуулж хот хоорондын тээврийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх.
 - Багшийн хөгжлийн хөтөлбөрийг эхлүүлж сургалтын түвшин доогуур бүс нутгийг өндөр ур чадвартай багшаар хангах.

2. Стратегийн 2 дахь чиглэл нь салбарт чиглэсэн аж үйлдвэрийн бодлого буюу “Салбарын хэлцэл”-ийн бодлого (Sector Deals). Британий эдийн засагт чухал ач холбогдолтой эсвэл, стратегийн салбаруудад төр, хувийн хэвшлийн хороонд түншлэл буюу “Салбарын хэлцэл” байгуулж салбарт тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх, хөгжүүлэх чиглэлээр бодлого боловсруулж хэрэгжүүлнэ. Энэ бодлогыг 3 аргаар хэрэгжүүлнэ.

- Хувийн хэвшил, төр, судлаачдыг хамруулсан Салбарын зөвлөлийг байгуулах.
- Өрсөлдөөний зарчмаар салбарын Судалгаа, шинжилгээнд зориулж санхүүжилт олгох.
- Салбарын ажилчдад шаардагдах мэргэжлийн ур чадварыг олгох, хөгжүүлэх чиглэлээр бодлого хэрэгжүүлэх.

2019 байдлаар 11 салбарт зориулсан “Салбарын хэлцэл” байгуулжээ. Эдгээрээс хүнс, хөнгөн үйлдвэрт хамааралтай “Салбарын хэлцэл”-ийн бодлого болох Креатив /creative/ аж үйлдвэрийн секторын хэлцэлд дараах арга хэмжээг тусгасан байна.

- Бизнесийн соёлыг хөгжүүлэх санд 20 сая паундын санхүүжилт олгож тухайн креатив буюу бүтээлч бизнест хөрөнгө оруулалт татах.
- 58 сая паундын санхүүжилт хийж онцгой технологийг нэвтрүүлэх,

өндөр технологийн салбарт Их Британийн эзлэх хувь хэмжээг 2 дахин нэмэгдүүлэх. Мөн “Урлаг, хүн амын судалгааны зөвлөл”-өөр дамжуулан их сургууль, креатив бизнесийн 8 түншлэлийг бий болгож 64 сая паундын санхүүжилт олгох.

- Эрчимтэй хөгжиж буй бизнесийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих хөтөлбөрийн хүрээнд креатив бизнест 4 сая хүртэл паундын санхүүжилт олгох.
- Креатив бизнесийн санаачилгаар 2 жилийн хугацаанд 2000 сургууль, 600 мянган суралцагчдыг креатив ажлын байрны хөтөлбөрийг боловсруулан, ажлын байрны дадлага хийх стандартыг тогтоож 2 сая хүртэлх паундын төслийн санхүүжилт олгох.

1. Стратегийн 3 дахь чиглэл нь зорилтыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн аж үйлдвэрийн бодлого буюу “Их сорилт” (Grand Challenge). Энэ нь дэлхий нийтэд тулгарч буй асуудлуудыг аж үйлдвэрийн салбар шийдсэнээр Их Британийн эдийн засгийг улам хүчирхэгжүүлж, амьдралын түвшинг сайжруулах бодлого юм. Дараах 4 зорилтыг “Их сорилт”-ын хүрээнд шийдвэрлэнэ.

- Хиймэл оюун ухаан ба мэдээлэл, өгөгдлийн боловсруулалт
- Насжилт нэмэгдэж буй нийгэм
- Байгаль орчинд ээлтэй өсөлт- Орон сууцны эрч хүчний хэрэглээг 50% бууруулах.
- Ирээдүйн тээврийн хэрэгсэл- Нүүрсхүчлийн хий ялгаруулдаггүй тээврийн хэрэгслийг зохион бүтээх, загварыг гаргах. 2040 онд нүүрс хүчлийн хий ялгаруулалтыг “0” болгох.

Их Британи дэлхийн худалдааны байгууллагад 1995 оны 1-р сарын 1-нд элссэн. 2020 оны 1-р сарын 31 хүртэл Европын холбооны гишүүн улс байсан /одоо гишүүнээс гарсан/. 2017 онд Британий Засгийн газраас гаргасан “Аж үйлдвэрийн стратеги” нь бүх салбарт хамааралтай. Түүнд ‘Five Foundations’ буюу Таван суурь зарчмыг тодорхойлсон

Хөгжлийн стратеги ба аж үйлдвэрийн бодлого, үндэслэл, бүтэц

Их Британийн Аж үйлдвэрийн стратегийн зорилго нь ажлын байр, ур чадвар, аж үйлдвэр, дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалт хийх замаар орон даяар иргэдийн орлого олох чадварыг нэмэгдүүлэх бизнесийг дэмжих замаар бүтээмжийг нэмэгдүүлэх явдал байв. Их Британи Улс аж үйлдвэрийн стратегийг засгийн газар аж үйлдвэрийн салбартай түншлэн ажиллаж, ажлын байр, эдийн засгийн өсөлтийг хангахад чиглэгдсэн урт хугацааны төлөвлөгөө боловсруулж, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа гэж тодорхойлсон бөгөөд аж үйлдвэрийн салбарын хөгжлийн бодлогын хүрээнд дараах 5 зорилтыг чухалд үзсэн байдаг. Эдгээр нь:

Салбарын түншлэл: Дэлхийд өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх, инновацийг дэмжих, экспортын боломжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэгдсэн бүхий л салбарт дэмжлэг үзүүлэх

Технологи: Их Британи нь технологийн хөгжлөөрөө дэлхийд манлайлах судалгааны чадварыг хөгжүүлэх, технологийн дэвшлийг арилжааны эргэлтэд оруулах

Чадвар: Ажил олгогч болон ажиллагсад шаардлагатай ур чадварыг эзэмшүүлэхийн тулд энэ чиглэлээр төрөөс гаргаж буй санхүүжилтийг бизнес эрхлэгчдэд түлхүү хүргэх, ямар ур чадвар хэрэгцээтэй байгааг тодорхойлох чиглэлээр хамтран ажиллах

Санхүүгийн хүртээмж: Хөдөлмөр, шинэлэг тоног төхөөрөмжид хөрөнгө оруулж, үйлдвэрлэлийн үнэ цэнийг өсгөхөд шаардлагатай санхүүжилтийг олж авахад нь бизнес эрхлэгчдэд дэмжлэг үзүүлэх

Худалдан авах ажиллагаа: Их Британийн ханган нийлүүлэлтийн сүлжээг хөгжүүлэх, улсын секторын худалдан авалтын энгийн, ил тод системийг бий болгох зэрэг болно.

Ингээд аж үйлдвэрийн салбарыг хөгжүүлэх бодлогын хүрээнд дараах хүчин зүйлсийг харгалзаж үзжээ. Эдгээрийг жагсаавал дараах байдалтай байна.

- ✓ Салбарын бодлогын үр нөлөө
- ✓ Улсын өмч хувьчлал
- ✓ Хөрөнгө оруулалтын татаас
- ✓ Төрийн салбарын худалдан авалт
- ✓ Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт
- ✓ Салбарын бус микро эдийн засгийн бодлогод томоохон нөлөө бүхий бодлогын үр нөлөө
- ✓ Шинжлэх ухаан, технологийн бодлого
- ✓ Бүс нутгийн бодлого ба бөөгнөрөл
- ✓ Өрсөлдөөний бодлого
- ✓ Эрэлтийн менежмент
- ✓ Олон улсын худалдаа
- ✓ Валютын ханшийн дэглэм

3.4.4 Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Мэргэжлийн ур чадвар

Ур чадвар нь бизнесийн үйл ажиллагаа явуулахад бүх бизнес эрхлэгчдэд зайлшгүй шаардлагатай байдаг. Ур чадварыг хөгжүүлэхдээ түншлэлд тулгуурласан бодлогыг хэрэгжүүлжээ.

Засгийн газар, анхан шатны боловсролд хөрөнгө оруулах, өөртөө хөрөнгө оруулж чадахгүй насанд хүрэгчдийг дэмжих, сургалтад хамрагдахад нь аж ахуйн нэгж, иргэдийг туслах, залуу боловсон хүчнүүдэд ажлын туршлага олгох, мэргэжлийн бүх боловсрол нь нарийн төвөгтэй стандартыг хангаж, байнга өөрчлөгдөж буй хэрэгцээтэй зэрэгцэн хөгжих ёстой болохыг мэдэрч байгууллагын чадавхад хөрөнгө оруулах зэрэг чиглэлүүдээр ур чадварыг хөгжүүлэх бодлогыг тодорхойлсон байна. Түүнчлэн дагалдан суралцах нь мэргэжлийн боловсролын хөгжлийн тулгын чулуу бөгөөд төр, аж ахуйн нэгжүүд дагалдан суралцах орчин, чадварыг чанарын өндөр түвшинд жигд хангаж, хэрэгцээтэй санхүүжилтийг шударга, үр дүнтэй хуваарилах тал дээр бизнесүүдтэй хамтран ажиллах нь чухал гэж үзжээ.

Ингээд Их Британийн Засгийн газар хөдөлмөрийн нөөцийн мэргэжлийн ур чадварыг хөгжүүлэхтэй холбоотой дараах ажлуудыг хийсэн байна. Үүнд:

STEM ур чадварыг дээшлүүлэх

Шинжлэх ухаан, технологи, инженер ба математикийн (STEM) ур чадвар нь эдийн засгийн олон салбарт өсөхөд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг болохын ач холбогдлыг

дөвийлгөж инженер мэргэжилтнүүдийн ажил олгогч, сургагчдыг хоорондоо болон засгийн газартай нэгдэж ажиллахыг уриалан тодорхой ажлуудыг хийсэн.

Үндсэн түвшний сургалт

Сургалтын үнэлгээ хангалтгүйн улмаас сургуулиас гарсан залуу хүмүүсийн хэрэгцээг тасралтгүй хангах шаардлага гарч ирдэг. Их Британид хэрэгжиж байгаа үндсэн түвшний сургалтаар анхан шатны англи хэл, математикийн мэдлэгийг олгодог байна. Бизнес эрхлэгчид болон засгийн газрын өмнө тулгарч буй гол бэрхшээл нь хамтын амжилтыг бий болгоход хүмүүсийнхээ чадварыг ашиглах, хөгжүүлэх явдал юм. Энэ нь ажил олгогч, засгийн газар, хувь хүмүүсээс урт хугацааны, нэгдсэн хүчин чармайлтыг шаардаж байдаг бөгөөд наад захын мэдлэгтэй байхаас дараагийн шатны сургалтын чанар шалтгаалдаг тул үндсэн түвшний сургалтад ач холбогдол өгсөн байна.

Ажил олгогчоор удирдуулсан санхүүжилт

Сургалтын саналын чанар, үнэ цэнийг ажил олгогчид засгийн газраас илүү сайн мэдэрдэг тул ажил олгогчдын санал, хүсэлтийг харгалзан хөдөлмөрийн нөөцийг бэлтгэхтэй холбоотой үйл ажиллагаа, шаардагдах санхүүжилтийг төлөвлөдөг байна.

Шинэ сорилтуудыг шийдвэрлэх түншлэл

Засгийн газар болон ажил олгогчид аж үйлдвэрийн гол салбарт хамаарах өндөр технологийг эзэмших ур чадварыг нэмэгдүүлэхэд чиглэгдсэн төслүүдийн санхүүжилтийг хамтын оролцоонд тулгуурлан хийж байна.

Үндэсний коллежуудыг хөгжүүлэх

Техникийн гол салбаруудад мэргэшсэн ур чадварыг эзэмшүүлэх үйл ажиллагаа явуулдаг үндэсний коллежийн шинэ үеийг орчин үеийн хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн хөгжүүлж байна.

Санхүүжилт

Засгийн газар нь Их Британийг бизнес эхлүүлэх, санхүүжүүлэх, хөгжүүлэх хамгийн тохиромжтой газруудын нэг болгохыг зорьж байна. Одоогийн байдлаар банкууд ЖДҮ-т жил бүр 100 тэрбум фунт стерлинг олгодог боловч олон жижиг пүүсүүд санхүүжилттэй холбоотой томоохон асуудлуудтай тулгарсаар байна. Эдгээр нь:

- Өрсөлдөөн багатай, төвлөрөл өндөртэй банкны зээлийн зах зээл;
- Хөрөнгө оруулагчид аль эсвэл зээлдүүлэгчид жижиг бизнесүүдийн зээлийн чадварыг үнэлэх ёстой байдаг тул хүссэнээс нь багаар санхүүжилт олгох үйл явц;
- Пүүсүүд санхүүжилтийн өөр хувилбаруудын талаарх ойлголт, мэдлэггүй байдал зэрэг болно.

Их Британийн Засгийн газар бизнесийн сонголтыг нэмэгдүүлж, үйлчилгээгээ сайжруулах чиглэлээр банкуудыг шахаж, харилцагчдын зардлыг бууруулах, олон төрлийн үйлчилгээ үзүүлдэг, өрсөлдөх чадвартай банкны салбарыг хөгжлийг бий болгохын төлөө тууштай ажиллаж байна.

Британийн бизнесийн банк

Их Британийн Бизнесийн банк нь ЖДҮ эрхлэгчдийг цэцэглэн хөгжих боломжийг олгох зорилгоор төрөөс дэмжлэг бүхий эдийн засгийн хөгжлийн банкны хэлбэрээр ажиллаж байна. Их Британийн санхүүжилтийн хөтөлбөрүүд нь зөвхөн банкны зээлжилтэд анхаарлаа төвлөрүүлэхээс гадна гарааны санхүүжилт, венчур капитал болон банк бус зээл гэх мэт санхүүгийн өөр хэлбэрүүдэд ач холбогдол өгдөг.

Банкны хөтөлбөрүүд нь хөрөнгө оруулалт хийх, хөрөнгө оруулалт хийх боломжтой олон тооны бизнес эрхлэгчдийг дэмжиж байна. Тухайлбал, 2013 онд 660 сая фунт стерлингийн зээл, хөрөнгө оруулалтын дэмжлэгийг үзүүлж, үүний талаас илүү хувийг санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч өөр компаниудаар дамжуулан хэрэгжүүлжээ. Нийт 500 сая фунт стерлингийн багтаамжтай капиталын санг байгуулсан байна. Эдгээр нь хувийн болон улсын мөнгийг нэгтгэж, өндөр өсөлттэй бизнесүүдэд өмчийн санхүүжилтийг бий болгоход чиглэгдсэн арилжааны чиглэлээр төвлөрсөн сангууд юм.

Засгийн газрын зүгээс аж үйлдвэрийн хөгжилд санхүүгийн бие даасан дэмжлэгийн үзүүлэх үр нөлөөг дээшлүүлэх зорилгоор санхүүгийн үйлчилгээний шинээр гарч ирж буй загваруудыг дэмжиж, санхүүгийн зах зээл дээр өрсөлдөх чадвартай олон янзын бүтээгдэхүүнийг хөгжүүлэх чиглэлээр ажиллаж байгаагийн зэрэгцээ амьдрах чадвартай, гарааны аль эсвэл өсөлтөд чиглэсэн бизнес эрхлэхэд зориулж олон тэрбум фунт стерлингийн санхүүжилтийг олгосон.

Өрсөлдөөнийг сайжруулах нь

2011 онд Банкны бие даасан комиссоос дөрвөн том банк жижиг бизнесийн банкны үйлчилгээний 85%-ийг хангадаг болохыг тогтоожээ. Банкны салбар дахь өрсөлдөөний дутагдалтай байгаа энэ байдал нь бизнес эрхлэгчид заримдаа таагүй нөхцөлийг хүлээн зөвшөөрөх аль эсвэл санхүүгийн эх үүсвэрийг огт авахгүй байхаас өөр аргагүй байдалд хүргэж байсан юм.

Жижиг бизнес эрхлэгчдийн дунд санхүүжилтийн өөр хувилбар, зохицуулалтын хязгаарлалтын талаар мэдлэг дутмаг байгаа нь бусад үйлчилгээ үзүүлэгчдийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэхэд саад болж байна. Дээр дурдсан Их Британийн Бизнес Банкны хөтөлбөрүүдтэй зэрэгцэн санхүүжилтийг нэмэгдүүлэхтэй холбоотой тодорхой арга хэмжээг авч байна. Тухайлбал, хөрөнгө оруулагчдад олон нийтийн санхүүжилтийн платформуудын схемийг ашиглах боломжийг олгож, 1100 гаруй жижиг компанид хөрөнгө босгоход нь тусалсан. Шинэ банкуудад эрх олгох үйл явцыг боловсронгуй болгож, хөрвөх чадварын шаардлагыг өөрчилж, зах зээлд гарч, бизнес эрхлэх санхүүжилтийн боломжуудыг нэмэгдүүлэхийн сацуу өрсөлдөгч банкууд болон үйлчилгээ үзүүлэгч бусад компаниудаар дамжуулан авах боломжтой үйлчилгээнүүдийг нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж байна. Санхүүжилтийн шинэлэг сонголтууд нь илүү эрсдэлтэй хэдий ч хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг илүүтэй татаж байна.

Уян хатан чанарыг сайжруулах, хариуцлагыг дээшлүүлэх

Бизнесүүдээ урт хугацаанд тогтвортой хөгжүүлэхийн тулд Их Британи тогтвортой, хариуцлагатай банкны салбартай байх нь чухал юм. Их Британид өмнө нь олон нийтийн санхүүгийн үйлчилгээнд итгэх итгэлийг доройтуулсан үйл явц гарч байсан. Банкны салбарыг илүү тэсвэртэй, хариуцлагатай болгох чиглэлээр банкны салбартай хамтран ажиллаж байна.

Инноваци болон технологийг ашиглах нь

Их Британийн эдийн засгийн өсөлт, хөгжил цэцэглэлтийн гол хөдөлгөгч хүчин зүйл байсаар ирсэн бөгөөд цаашид ч эдийн засгийн өсөлтийн шалтгааны ихэнх хэсгийн тайлбарласаар байх болно. Инноваци болон технологи нь эрүүл мэнд, халамжийг сайжруулах, байгальд ээлтэй, тогтвортой эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг хангах, хүнсний аюулгүй байдлын асуудлыг шийдвэрлэх, хүн ам зүйн өөрчлөлтөд хариу үйлдэл үзүүлэх зэрэг нийгэмд тулгарч буй гол бэрхшээлүүдийг даван туулахад бидэнд тусалдаг.

Мэдлэг, хөгжил дэвшил, шинэ технологийг ашиглах хил хязгаарыг тэлэх нь аж үйлдвэрийн стратегийн гол үүрэг юм. Catapult нь бизнес, эрдэмтэн, инженерүүд сүүлийн үеийн судалгаа, шинжилгээний ажилд зэрэгцэн ажиллаж, өндөр боломжит санаануудыг шинэ бүтээгдэхүүн болгон өөрчлөх физик төв юм. Энэхүү төв нь шинэ технологийг ашиглахтай холбоотой эрсдэлийг бууруулж, эргэлзээ төрүүлэхүйц байдлыг багасгахдаа лабораториос илүү өргөн цар хүрээг хамарсан шинэ программүүдийг танилцуулж, үйлдвэрлэлийн цар хүрээг өргөжүүлж болохыг харуулах, технологийг сурталчлах ажлыг эрчимжүүлэх, шинэ технологи боловсруулж, турших шинэ судалгаа, шинжилгээний байгууламжаар хангаж, тэргүүлэх зэргийн судалгаа хийх боломжийг олгож байна.

Жишээлбэл, судалгааны бааз, аж үйлдвэрийн хүчийг нэгтгэх зорилгоор их дээд сургуулиуд, инновацийн төвүүд, шинжлэх ухааны паркууд, аж ахуйн нэгжүүдтэй хамтран ажиллаж, тэдгээрийн эргэн тойронд байгаа робот, автономит системийн шилдэг төвүүдэд судалгаа хийхэд шаардлагатай шинэ байгууламж, тоног төхөөрөмжийн хөрөнгө оруулалт хийхэд нь санхүүгийн дэмжлэг үзүүлж байна.

Технологийг хөгжүүлэх манлайллын бүлгүүдтэй зохицуулалтын асуудлуудыг шийдвэрлэж, төрийн болон хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалт, мэргэжлийн ур чадварын хэрэгцээ гэх зэрэг хөгжлийн томоохон хөшүүргүүдийг ашиглах чиглэлээр хамтран ажиллаж технологи болон аж үйлдвэр хоорондын холболтыг бэхжүүлж байна.

3.5 Энэтхэг Улс

3.5.1 ДНБ-ний өнөөгийн байдал, бүтэц, онцлог¹⁵¹

Энэтхэг Улс нь 2020 оны байдлаар Дэлхийн хэмжээнд нийт ДНБ-ний 6.67%-ийг, Азийн орнуудын ДНБ-ний 16%-ийг тус тус эзэлдэг байна. Энэтхэгийн эдийн засаг 2020 онд 8.681 тэрбум ам. долларт хүрчээ.¹⁵² 1 хүнд ногдох ДНБ 2,227 ам доллар. Статистик, Хөтөлбөр Хэрэгжилтийн Яам (Ministry of Statistics and Programme Implementation)-ны мэдээлснээр (2021 оны 1 дүгээр сарын 4-ний байдлаар)¹⁵³

ДНБ-ний салбараар:

- ✓ Хөдөө аж ахуй 17.76%
- ✓ Аж үйлдвэр 24.48%
- ✓ Үйлчилгээ 54.77% эзэлж байна.

¹⁵¹<https://www.nordeatrade.com/fi/explore-new-market/italy/economical-context>

¹⁵²<https://statisticstimes.com/economy/country/india-gdp.php>

¹⁵³<https://statisticstimes.com/economy/country/india-gdp-sectorwise.php>

Зураг 38. ДНБ-ний бүтэц

Эх сурвалж: <https://statisticstimes.com/economy/country/india-gdp-sectorwise.php>

- Хөдөө аж ахуйн салбартаа ойн аж ахуй, мод бэлтгэл, загас агнуур, загасны аж ахуй, газар тариалан, мал аж ахуй болон холбогдох бусад салбаруудыг хамруулжээ.
- Аж үйлдвэрийн салбарт нь уул уурхай олборлох, үйлдвэрлэл, хүнсний бүтээгдэхүүн, нэхмэл хувцас, арьсан бүтээгдэхүүн, металл, машин тоног төхөөрөмж, цахилгаан, хий, усан хангамж, ба бусад үйлчилгээ, барилга зэрэг салбаруудыг багтдаг.
- Үйлчилгээний салбарт худалдаа, зочид буудал, зоогийн газар, тээвэр холбоо, үйлчилгээ, төмөр зам, авто тээвэр, усан болон агаарын тээвэр, мэдээллийн технологи, харилцаа холбоо, дэд бүтэц, боловсрол, эрүүл мэнд, банк, даатгал, үл хөдлөх, төрийн захиргаа, батлан хамгаалах болон бусад холбогдох салбаруудыг хамруулсан байна.

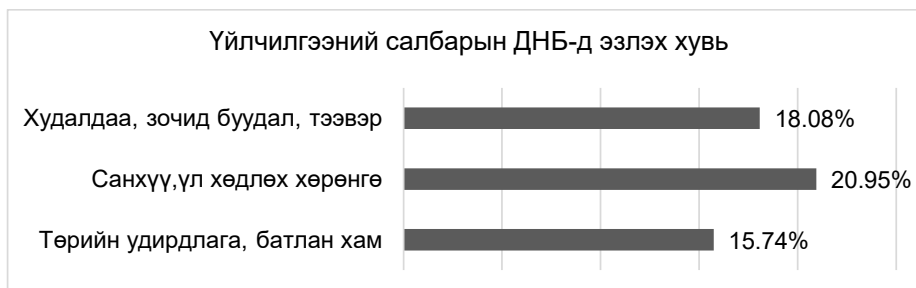
Хүснэгт 29. ДНБ үйлдвэрлэлийн салбаруудаар

	Салбар	2019-2020 оны Нэмэгдсэн өртгийн хэмжээ (Gross Value Added) рупи-гээр			
		Тогтмол үнэ	Хувь (%)	Одоогийн үнэ	Хувь (%)
1.	ХАА салбар	1,948,110	14.65%	3,257,443	17.76%
1.1	ХАА, ойн аж ахуй, загас агнуур	1,948,110	14.65%	3,257,443	17.76%
2.	Аж үйлдвэрийн салбар	4,015,068	30.19%	5,040,100	27.48%
2.1	Уул уурхай олборлох	355,680	2.67%	393,102	2.14%
2.2	Боловсруулах үйлдвэрлэл	2,317,280	17.42%	2,775,587	15.13%
2.3	Цахилгаан,хий, усан хангамж, бусад хэрэглээний үйлчилгээ	308,832	2.32%	486,516	2.65%
2.4	Барилга	1,033,276	7.77%	1,384,895	7.55%
3.	Үйлчилгээний салбар	7,337,941	55.17%	10,045,694	54.77%
3.1	Худалдаа, зочид буудал, тээвэр, харилцаа, холбоо, үйлчилгээ	2,577,945	19.38%	3,316,653	18.08%
3.2	Санхүү, үл хөдлөх хөрөнгө, проф үйлчилгээ	2,915,680	21.92%	3,842,524	20.95%
3.3	Төрийн захиргаа, батлан хамгаалах, бусад үйлчилгээ	1,844,316	13.87%	2,886,517	15.74%
	Нийт дүн	13,301,120	100%	18,343,237	100%

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

Үйлчилгээний салбарын ДНБ-д эзлэх хувь:

- ✓ Төрийн удирдлага, батлан хамгаалах, бусад үйлчилгээ- 15.74%
- ✓ Санхүү, үл хөдлөх хөрөнгийн үйлчилгээ-20.95%
- ✓ Худалдаа, зочид буудал, тээвэр, харилцаа, холбоо, үйлчилгээ-18.08%

Эх сурвалж: <https://statisticstimes.com/economy/country/india-gdp-sectorwise.php>

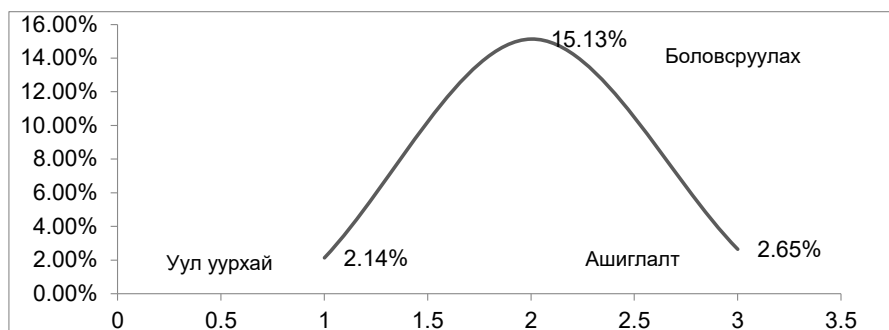
Энэтхэгийн энэ салбаруудыг 2019-2020 оны нэмэгдсэн өртгийн хэмжээгээр үзүүлбэл: (2020 оны 1 дүгээр сарын 1-ний байдлаар \$1 USD = ₹71.321рупи)

Аж үйлдвэрийн салбарын тойм

ДНБ-д эзлэх хувь:

- ✓ Уул уурхай олборлох 2.14%
- ✓ Боловсруулах үйлдвэр 15.13%
- ✓ Цахилгаан, хий, усан хангамж, бусад хэрэглээ 2.65%

Зураг 39. Аж үйлдвэрийн салбарын ДНБ-д эзлэх хувь

Эх сурвалж: <https://statisticstimes.com/economy/country/india-gdp-sectorwise.php>

Тэргүүлэх чиглэл

Аж үйлдвэрийн тэргүүлэх чиглэл Хөнгөн үйлдвэрийн тэргүүлэх чиглэл

✓ Нэхмэл	✓ Хими, химийн бүтээгдэхүүн
✓ Химийн бодис	үйлдвэрлэл
✓ Хоол боловсруулах	✓ Эмийн бүтээгдэхүүн, эмнэлгийн
✓ Хөдөө аж ахуйн бизнес	бүтээгдэхүүн
✓ Гар урлал	✓ Нэхмэлийн үйлдвэрлэл
✓ Газрын тос	
✓ Нефть	
✓ Үнэт чулуу, үнэт эдлэл	
✓ Савхин	
✓ Төмрийн хүдэр	
✓ Ган	
✓ Хөнгөн цагаан	
✓ Цемент	
✓ Уул уурхай	
✓ Мэдээллийн технологи	
✓ Цахилгаан	
✓ Эмийн үйлдвэрлэл	

3.5.2 Хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын өнөөгийн байдал

Хөнгөн үйлдвэрлэлийн нэрс	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Хими, химийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	8,108,310	11,898,751	11,970,904	12,405,946	13,973,575
Эмийн бүтээгдэхүүн, эмнэлгийн бүтээгдэхүүн	7,211,578	8,268,793	8,756,082	9,129,166	10,619,492
Нэхмэлийн үйлдвэрлэл	4,497,222	4,811,398	5,237,865	5,594,451	6,141,267
Рензин ба хуванцар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	3,746,777	4,127,996	4,568,081	4,326,804	5,101,566
Цахилгаан тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл	3,500,748	4,321,733	4,578,531	4,743,665	4,990,801
Хувцасны үйлдвэрлэл	2,214,838	2,862,569	2,876,159	3,238,377	3,561,893
Цаас,цаасан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл	1,090,733	1,243,335	1,261,676	1,728,626	2,133,571
Арьсан эдлэл, түүнтэй холбоотой үйлдвэрлэл	646,519	952,886	1,021,001	1,091,491	1,255,702
Принтер, хэвлэлийн эх бэлтгэх, цэвэрлэх	264,761	1,050,376	961,382	1,050,897	1,154,413
Тавилга үйлдвэрлэл	290,290	298,760	273,003	356,103	431,140
Мод, модон эдлэл үйлдвэрлэл	306,971	357,749	397,347	368,650	425,083
Хэвлэх үйл ажиллагаа	264,761	257,825	223,995	232,969	194,352
Нийт дүн	32,143,508	40,452,171	42,126,026	44,267,145	49,982,855

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

3.5.3 Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлого

Энэтхэгийн аж үйлдвэрийн бодлогод Засгийн газрын бодлого, шийдвэр, дүрэм журам, тарифын болон хөдөлмөрийн бодлого, гадаад хөрөнгө оруулалтыг дэмжих зэрэг үйл ажиллагаануудыг хамруулжээ.

Аж үйлдвэрийн бодлогын үндсэн зорилтууд нь:

- ✓ Хөдөлмөрийн бүтээмжийг тогтвортой өсөлтөөр хангах;
- ✓ Ажил эрхлэлтийг дэмжих;
- ✓ Ажиллах хүчийг нэмэгдүүлэх;
- ✓ Олон улсад өрсөлдөх чадварыг тогтворжуулах;
- ✓ Дэлхийн хэмжээнд Энэтхэг Улс томоохон түншлэгч болох.

Энэтхэг улс нь тусгаар тогтносон үеэс хойш 1948, 1956, 1977, 1980, 1990, 1991 онуудад аж үйлдвэрийн бодлогод шинэчлэлүүдийг хийсэн байна. Эдгээр онуудад аж үйлдвэрийн бодлогын гол асуудлуудыг дараах байдлаар тодорхойлжээ. Үүнд:

1. 1948 онд “Холимог эдийн засгийн загвар” (Mixed Economic Model)-тай болохыг тодорхойлсон. Энэ салбаруудыг дөрвөн хүрээнд авч үзжээ.

- ✓ Стратегийн аж үйлдвэрүүд (зэр зэвсэг болон тэсрэх сум, атомын энерги, төмөр зам);
- ✓ Гол аж үйлдвэрүүд (нүүрс, төмөр, гангийн үйлдвэр, онгоц болон хөлөг онгоцны үйлдвэрлэл, утас, телеграф, утасгүй төхөөрөмж, ашигт малтмалын тос);
- ✓ Чухал салбарууд (хүнд химийн бодис, элсэн чихэр, даавуу, нэхмэл, ноосны үйлдвэр, цемент, цаас, багаж хэрэгсэл, бордоо, резин, далайн тээвэр, мотор, трактор, цахилгаан хэрэгсэл);
- ✓ Бусад салбарууд (дээр дурдсан ангилалд багтаагүй бусад бүх салбар)

1948 онд “Аж үйлдвэрийн хөгжил, зохицуулалтын тухай хууль” (Industries Development and Regulation Act)-ийг боловсруулж 1956 онд баталсан байна.

2. Засгийн газар анхны аж үйлдвэрийн бодлогоо 1956 онд шинэчлэн боловсруулжээ. Үүнийг Энэтхэгийн Эдийн Засгийн Үндсэн Хууль (“Economic Constitution of India”) гэж нэрлэсэн. Энэ бодлогыг дараах байдлаар 3 хуваажээ. Үүнд:

- ✓ А хэсэг нь: Энэ хэсэгт заасан зэр зэвсэг болон тэсрэх сум, атомын энерги, төмөр зам, агаарын тээвэр гэсэн 4 салбарт Засгийн газар монополь эрхтэй. Үлдсэн 13 салбарын бодлогыг мужийн Засгийн газар боловсруулсан.
- ✓ Б хэсэг төрийн болон хувиараа бизнес эрхлэгчдийн аль алинд нээлттэй.
- ✓ С хэсэгт дээрх 2 ангилалд багтаагүй бүх салбаруудыг хамруулжээ. 1956 онд хувийн хэвшлийг дэмжих хүрээг багасгаж, шинэ үйлдвэр нээх, үйлдвэрлэлээ өргөжүүлэхийн тулд Засгийн газраас тусгай зөвшөөрөл (лиценз) олгодог болсон байна.

3. 1977 оны Засгийн газрын аж үйлдвэрийн бодлогын гол зорилго нь жижиг хотуудад өргөнөөр тархсан жижиг үйлдвэрүүдийг дэмжих явдал байв. Жижиг үйлдвэрийн салбарыг зуслан, өрхийн, бичил гэж гурван бүлэгт хуваасан байна. Томоохон хэмжээний аж үйлдвэрийн салбарт; үндсэн аж үйлдвэрүүд, хүнд аж үйлдвэрүүд, өндөр технологийн аж үйлдвэрүүд, бусад жагсаалтад багтаагүй жижиг үйлдвэрүүдийг хамруулжээ.

4. 1980 оны аж үйлдвэрийн бодлого нь холбооны эдийн засгийн үзэл баримтлалыг дэмжих, төрийн салбарын үр ашгийг дээшлүүлэх, аж үйлдвэрлэлийн чиг хандлагыг өөрчлөх явдал байв. Монополь ба Худалдааны хязгаарлалтын үйл ажиллагааны тухай хууль (Monopolies and Restrictive Trade Practices Act), Валют зохицуулалтын тухай хууль (Foreign Exchange Regulation Act)-иудыг баталсан байна.

5. 1991 оны аж үйлдвэрийн шинэ бодлогын онцлог шинжүүд:

- ✓ Төрийн салбарт зэр зэвсэг болон тэсрэх сум, атомын энерги, ашигт малтмалын тос, төмөр зам, уул уурхай гэсэн үндсэн 5 салбар тэргүүлэх байр суурийг эзэлдэг байна. (Одоогийн байдлаар атомын энерги болон төмөр замын салбар нь Төрийн салбарт хамрагдсан хэвээр байна)
- ✓ Аж үйлдвэрийн жагсаалтаас гадна бүх төслүүдэд аж үйлдвэрийн тусгай зөвшөөрөл лицензийг цуцалсан. (Одоогийн байдлаар сансар, электроник болон батлан хамгаалах; аюултай химийн бодисууд; үйлдвэрийн тэсрэх бодис; тамхи болон навчин тамхины үйлдвэрлэл зэрэгт аж үйлдвэрийн лиценз шаардлагатай)
- ✓ Төрийн байгууллага хөрөнгө оруулалтаа багасгах: Төрийн байгууллагын үр ашиг болон өрсөлдөх чадварыг ихэсгэсэн ч Засгийн газар санхүүжилтээ бууруулсан.
- ✓ Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг либералчлах: Тэргүүлэх чиглэлийн 47 аж үйлдвэрийн салбарт Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (Foreign Direct Investment)-ын 51%-ийг хүлээн зөвшөөрсөн байна. Экспорт худалдааны хувьд Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг 74%-ийг хүлээн зөвшөөрчээ. (Өнөөгийн байдлаар Засгийн газар эдийн засагт Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг хүлээн зөвшөөрдөг олон салбар байдаг)
- ✓ Гадаад технологийн гэрээ: Технологитой холбоотой гэрээний автомат зөвшөөрөл.
- ✓ Монополь ба Худалдаа Хязгаарлах Практикийн тухай хууль (1980)-д нэмэлт өөрчлөлт оруулж, хөрөнгө давамгайлсан компаниудын хязгаарлалтыг хассан байна. 2002 онд Монополь ба Худалдаа Хязгаарлах Практикийн тухай хуулийг Өрсөлдөөний тухай хууль (Competition Act) -иар сольсон байна.

Аж үйлдвэрийн шинэ бодлогын үр дүн

- ✓ 1991 оны аж үйлдвэрийн бодлого нь тусгай зөвшөөрлийн лиценз (Licence Raj)-ийг аж үйлдвэрийн өсөлт, хүнд суртлыг арилгах замаар эдийн засгийг либералчлах бодлогыг хэрэгжүүлсэн.
- ✓ Төрийн байгууллагын хязгаарлагдмал үүрэг нь Засгийн газрын ачааллыг бууруулсан.
- ✓ Энэ бодлого нь гадаад орны компаниудыг Энэтхэгт нэвтрүүлж, хөрөнгийн хязгаарлалтыг арилгаж, либералчлах тусгай зөвшөөрөл олгох боломжийг бүрдүүлсэн. Өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлж, цахилгаан барааны үнэ гэх мэт олон барааны үнийг бууруулахад хүргэсэн. Энэ нь хувийн хэвшлийн бүх салбарт дотоод болон гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих боломжийг бүрдүүлсэн.
- ✓ Мөн экспортыг нэмэгдүүлэх бодлого баримталсан.

Аж үйлдвэрийн ахиц, дэвшил

- ✓ Аж үйлдвэрийн бодлого нь 1956 оноос хойш Социалист нийгмээс 1991 онд Капиталист нийгэм рүү шилжсэн байна.
- ✓ Энэтхэгт гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, зохицуулалт хийхэд либералчлагдсан аж үйлдвэрийн бодлогын дэглэмийг ашигласан.
- ✓ 2018 онд Дэлхийн банкны бизнесийн тайланд Энэтхэг Улс 77 дугаар байранд жагсжээ. Төлбөрийн чадваргүй байдалтай холбоотой шинэчлэл нь Дампуурал болон төлбөрийн чадваргүй байдлын тухай хууль (Bankruptcy and Insolvency Act, 2017), Бараа, ажил, үйлчилгээний татвар (Goods and Services Taxes) бөгөөд аж үйлдвэрийн салбарт урт хугацааны турш үр дүнгээ өгнө гэж үзэж байна.
- ✓ “Make in India” болон “Start up India” зэрэг хөтөлбөр нь бизнесийн экосистемийг сайжруулсан байна.
- ✓ Цахилгаан эрчим хүчний дутагдал, өндөр үнэ, зээлийн хязгаарлалт, хөдөлмөрийн зохицуулалт, улс төрийн оролцоо, дүрэм журмын өөрчлөлт зэрэг нь аж үйлдвэрийн өсөлтөд тулгамдсан асуудал хэвээр байна.
- ✓ Энэтхэг Улсын Засгийн газар 2018 оны 12 дугаар сард бүх бизнес эрхлэгчдэд чиглэсэн “Аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх шинэ бодлого”-ыг нэвтрүүлэх шаардлагатай гэж үзсэн байна.¹⁵⁴

Хэрэгжиж буй гол хөтөлбөрүүд:

- ✓ НҮБ-ын хөгжлийн байгууллагатай хамтран “Тогтвортой аж үйлдвэрийн хөгжлийн 2018-2022 оны хөтөлбөр” (ISID);
- ✓ Арьсан гутлын үйлдвэр болон түүнтэй холбогдох дагалдах хэрэгслийг хөгжүүлэх хөтөлбөр;
- ✓ Бүх мужийн Засгийн газартай хамтран дижитал хөтөлбөр;
- ✓ Засгийн газар нь аж үйлдвэрлэлийн салбарт “Үндэсний Үйлдвэрлэлийн Бодлого” (National Manufacturing Policy) хөтөлбөр;
- ✓ Make in India” болон Start up India хөтөлбөр;
- ✓ Ноосон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх нэгдсэн хөтөлбөр 2017-2018, 2019-2020 болно.

Энэтхэгийн аж үйлдвэрийн гол салбарт:

- ✓ Уул уурхай олборлох;
- ✓ Боловсруулах үйлдвэрлэл;
- ✓ Хүнсний бүтээгдэхүүн, ундаа, тамхи;
- ✓ Нэхмэл, хувцас, бусад бүтээгдэхүүн;
- ✓ Металл бүтээгдэхүүн;
- ✓ Машин тоног төхөөрөмж;
- ✓ Бусад үйлдвэрлэлийн бараа;
- ✓ Цахилгаан, хий, усан хангамж, бусад үйлчилгээ;
- ✓ Барилга зэргийг багтжээ.

¹⁵⁴<https://www.drishitias.com/to-the-points/paper3/india-s-industrial-policy>

Боловсруулах үйлдвэрлэл¹⁵⁵

Энэтхэгийн өсөлттэй өндөртэй салбаруудын нэг нь боловсруулах үйлдвэрлэл юм. Энэтхэгийн Засгийн газар “Make in India” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, 2022 он гэхэд энэ салбарт 100 сая ажлын байр шинээр бий болгохыг зорьж байна.

Энэтхэгийн боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО) 2000 он 3-4 дүгээр сард 89.40 тэрбум ам. долларт хүрчээ. 2020 оны 5 дугаар сард Энэтхэгийн Засгийн газар Батлан хамгаалах салбарын шууд хөрөнгө оруулалтыг 49%-иас 74% болон өссөн байна. Энэ нь боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт хөрөнгө оруулалтыг татах таатай боломжийг бүрдүүлжээ.

Энэ салбарыг 2025 он гэхэд 1 их наяд ам. долларт хүрэх боломжтой гэж үзэж байна. Бараа, үйлчилгээний татвар (GST)-ийг хэрэгжүүлснээр Энэтхэгийг ДНБ нь 2.5 их наяд ам. доллар болох ба нийт 1.32 тэрбум хүн амтай болно гэж төсөөлж байна.

Энэтхэгийн үүрэн холбоо ба электроникийн холбоо (ICEA) нь Энэтхэг Улс 2025 он гэхэд зөөврийн компьютер, таблет үйлдвэрлэх хүчин чадлаа 100 тэрбум ам.долларт хүргэх боломжтой гэж таамаглаж байна. Боловсруулах үйлдвэрлэлд гар утас, дээд зэрэглэлийн автомашины брэндийг шинээр байгуулахаар зорьж байна. Аж үйлдвэрийн салбарт ухаалаг хотыг хөгжүүлэхэд Засгийн газар улс үндэстний цогц хөгжлийг хангахыг зорьж байна.

Нэхмэл хувцас, оёдлын үйлдвэр¹⁵⁶

Энэтхэгийн нэхмэл хувцас, оёдлын үйлдвэр нь ДНБ-ний 2.3%, аж үйлдвэрийн 13%, экспортын 12%-ийг тус тус эзэлдэг байна.

Нэхмэлийн үйлдвэр нь хөдөө аж ахуй (хөвөн түүхий эд) болон эртний соёл, уламжлал (гар нэхмэл)-тай байдаг тул бусад үйлдвэрүүдээс өвөрмөц ялгаатай. Энэтхэгийн нэхмэлийн үйлдвэр нь дэлхийн зах зээлд тохирсон олон төрлийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хүчин чадалтай.

Батлан хамгаалах судалгаа, хөгжлийн байгууллага (Defence Research and Development Organisation) нь Энэтхэгийн нэхмэлийн үйлдвэрт гадаадаас импортоор оруулж ирэх, нэхмэлийн утас үйлдвэрлэх, цэргийн дүрэмт хувцас зэргийг арилгаж, өөрснөө үйлдвэрлэх боломжийг бүрдүүлжээ. Мөн гараар нэхсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, экспортод дэмжлэг үзүүлэх ажлыг эхлүүлсэн.

2020 онд Нэхмэлийн яамнаас (Ministry of Textiles) нэхмэлийн шинэ бодлогыг боловсруулсан. Гадаад худалдааны ерөнхий газар (The Directorate General of Foreign Trade) нь нэхмэлийн үйлдвэрийн дэд салбар болох хувцас, бусад гар хийцийн бүтээгдэхүүний хувьд Энэтхэгээс бараа экспортлох схем (Merchandise Exports from India Scheme)-ийн дагуу шимтгэлийг 2%-иас 4%-ийн болгон шинэчилжээ.

Хөгжлийн стратеги ба аж үйлдвэрийн бодлого, үндэслэл, бүтэц

Энэтхэг Улс аж үйлдвэрийн хөгжлийн бодлогоо тодорхойлохдоо дараах хүчин зүйлсийг харгалзан үзсэн байдаг. Эдгээр нь 1. Хөрөнгө оруулалт 2. Хөдөлмөр 3. Ур чадвар 4. Аж ахуйн нэгжүүд (ялангуяа жижиг үйлдвэрүүд) болон кластерууд 5. Худалдаа 6. Технологи 7. Өрсөлдөөн ба зохицуулалт зэрэг болно. Энэтхэгийн

¹⁵⁵<https://www.ibef.org/industry/manufacturing-sector-india.aspx>

¹⁵⁶<https://www.ibef.org/industry/textiles.aspx>

хэрэгжүүлж буй аж үйлдвэрийн бодлогын хүрээнд ЖДҮ чухал байр суурь эзэлдэг. Учир нь ЖДҮ-ийн салбар нь аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний 45%, нийт экспортын 40%-ийг бүрдүүлдэг, 60 гаруй сая ажиллагсадтай, жил бүр 1.3 сая ажлын байр бий болгож, дотоодын болон олон улсын зах зээлд 8000 гаруй төрлийн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэдэг. Энэтхэгт ойролцоогоор 30 сая ЖДҮ үйл ажиллагаа явуулдаг, салбарын үйлдвэрлэл нь жилд дунджаар 8%-иар өсч байна.

3.5.4 Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Үндэсний үйлдвэрлэлийн бодлого: Энэхүү бодлогын хүрээнд дараах арга зорилтуудыг дэвшүүлсэн байна.

- ✓ Сургалт, хүний нөөцийн ур чадварыг хөгжүүлэх: Сая сая бага боловсрол эзэмшсэн хүмүүсийг үйлдвэрлэлийн сургалтын байгууллагуудаар дамжуулан сургаж, орон нутгийн хэмжээнд хэлний сургалтуудыг орон даяар явуулах болно. Мэргэжлийн сургалт, ур чадварыг дээшлүүлэх нь үйлдвэрлэл дахь хүний нөөцийн оролцоог дээшлүүлж, ажилчдын бүтээмжийг дээшлүүлнэ.
- ✓ Хөдөлмөрийн бүтээмжийг дээшлүүлэх: Ур чадвар, үйлдвэрлэлийн түвшинг дээшлүүлж, хүмүүс инновацийг боловсруулж, дадлагажуулах, дагалдан суралцах загварыг гаргах нь компаниудыг илүү нягтралтай ажиллах хүчээр ажиллуулах, зардал багатай ажиллах боломжийг сайжруулах боломжийг олгоно.
- ✓ Өргөн цар хүрээний дэд бүтцийн сайжруулалт: Дэлхийн жишигт нийцсэн боомт, ачаа тээвэрлэлт, хурдны зам, төмөр замын коридорыг хөгжүүлэх нь түүхий эд худалдан авах, нэвтрүүлэх сувгийг сайжруулах, зах зээлд нэвтрэх боломжийг өргөжүүлнэ. Энэ нь компаниудад уян хатан байх, зах зээлийн динамик нөхцөл байдалд хурдан хариу үйлдэл үзүүлэх, үйлдвэрлэл, зах зээлээ өргөжүүлэх, үр ашигтай нийлүүлэлтийн сүлжээг бий болгох, ачаа тээврийн зардлыг бууруулах боломжийг олгож, өрсөлдөх чадварыг нь сайжруулахад тусална.
- ✓ Компаниудын бөөгнөрөл, төвлөрөл: Үндэсний хөрөнгө оруулалт, үйлдвэрлэлийн бүс (National investment and manufacturing zone)-ээр дамжуулан салбар дотроо үйл ажиллагаагаа явуулбал жижиг, дунд, том ханган нийлүүлэгчид, үйлдвэрлэгчид орон зайн хувьд хоорондоо ойрхон ажиллах боломжийг олгож, ханган нийлүүлэлтийн асуудлыг нэгдсэн зохион байгуулалттай, хурдтай шийдэх боломжийг бүрдүүлнэ. Энэ нь эдийн засагт давуу талыг олгож, хүргэх хугацаа болон ачааны зардлыг бууруулах нөлөөг үзүүлнэ.
- ✓ Технологи олж авах, хөгжүүлэх: Татварын хөнгөлөлт, татаас зэрэг урамшуулал нь ЖДҮ эрхлэгчид болон томоохон аж ахуйн нэгжүүдэд үйлдвэрлэлийн үндсэн үйл ажиллагаанд шаардлагатай технологийн хүртээмжийг өсгөх боломжийг олгоно. Татаас нь технологийн хөгжлийг дэмжиж, хөрөнгө оруулалтыг илүү сонирхол татахуйц болгож, судалгаа шинжилгээний чанарыг сайжруулах, оюуны өмчийн эрхийг бий болгоход түлхэц болно.
- ✓ Зохицуулалтын шинэчлэл: Түргэн шуурхай, үр дүнтэй зохицуулалт нь бодлогуудын нийцлийн чанарын шалгуур болдог. Энэ нь нэг цэгийн цахим үйлчилгээг хурдан хүргэж, аж ахуйн нэгжүүдийн бизнесийн

үндсэн үйл ажиллагаанд анхаарлаа төвлөрүүлэх, үйл ажиллагааг нь цаг алдалгүйгээр өргөжүүлэх таатай уур амьсгалыг бүрдүүлэх болно.

- ✓ Гадаадын хөрөнгө оруулалт: Засгийн газар гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг (ГШХО) татахын тулд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын зохицуулалтыг ойлгомжтой болгож хөнгөвчлөх, салбарын шинэчлэлд шуурхай дүгнэлт хийж, хөрөнгө оруулалтын эерэг орчныг бүрдүүлэхийг зорьж байна. Гадаадын хөрөнгө оруулагчид дотоодын үйлдвэрлэгчидтэй түншлэлийн замаар (хөрөнгө оруулалт хийх, технологийг хуваалцаж) аль эсвэл ногоон үйлдвэрлэлийг эрхлэх, ажлын байр бий болгох, орон нутгийн бизнес эрхлэгчид, ханган нийлүүлэгчид, ложистикийн үйлчилгээ эрхлэгчид, дэд бүтэц хөгжүүлэгчидтэй хамтран ажиллаж томоохон хөрөнгө оруулалт хийх зорилгоор орж ирдэг.
- ✓ Худалдааны бодлого: Засгийн газар худалдааны бодлогоо шинэчилж, олон улсын зах зээлийг нээхээр төлөвлөж байна. Энэ нь зах зээлийг тэлэх, эрэлтийн хэлбэлзлийг бууруулах, үйлдвэрийн ашиглалт, капиталын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх болно.
- ✓ Хөдөө аж ахуйн банк: Засгийн газраас хөдөө аж ахуйн банкны төрөлжсөн үйл ажиллагааг дэмжсэнээр газрын ашиглалтыг нэмэгдүүлэх, бүтээмжийг нь дээшлүүлэх, эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, дотооддоо үйлдвэрлэлийг богино хугацаанд байгуулах, хөрөнгө оруулалтыг татах боломжийг олгох юм.
- ✓ Үндэсний хөрөнгө оруулалт, үйлдвэрлэлийн бүсийн хүрээнд гарах механизмууд нь ажлын байрны бодлого, хөрөнгө хуваарилалтын төлөвлөгөө, татварын чөлөөлөлтийг (тодорхой нөхцөлд) тодорхойлох замаар засгийн газар бүс нутгийн хөдөлмөрийн харилцаа, энэхүү харилцааны хяналтын асуудлыг шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.
- ✓ Инноваци болон оюуны өмчийн эрх (IPR): Засгийн газрын инноваци, оюуны өмчийн эрхийн бүртгэлийг дэмжин сурталчлах нь үйлдвэрлэгчдийн хувьд дэлхийн тавцанд өрсөлдөхөд стратегийн чухал, урт хугацааны давуу талыг бий болгоно.
- ✓ Түншлэлээр дамжуулан аж үйлдвэрийн өсөлтийг дэмжих: Бодлого нь түншлэлээр дамжуулан өсөлтийг дэмжинэ. Энэ нь компаниудын уялдаа холбоог нэмэгдүүлэх, бүтээгдэхүүн, технологийг хөгжүүлэх чиглэлээр хамтран ажиллах, бизнесүүдийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх боломжийг олгохын зэрэгцээ харьцангуй үнэ цэнэ өндөртэй бараа бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх эерэг таатай орчныг бүрдүүлнэ.

Санхүүжилт

Энэтхэгийн төв банк нь ЖДҮ-ийн салбарт зээлийн удирдлагын талаар шаардлагатай зааврыг банкуудад өгөх нь зайлшгүй чухал гэж үзсэн. Засгийн газар зээл авч чадахгүй байгаа ЖДҮ эрхлэгчдэд санхүүжилтийн таатай орчин бүрдүүлэхийг хичээх ёстой. ЖДҮ-ийн салбарын зээл олгоход тэргүүлэх ач холбогдол өгдөг төвлөрсөн банкууд, ББСБ-уудыг байгуулснаар хэрэгжилтийг хангаж болно. ЖДҮ-ийн эрсдэл өндөртэй санхүүжилтийн схем байж болох ч өгөөжийн хэмжээг тогтвортой болгох боломжтой. Түүнээс гадна зээлийн төлбөрийг хойшлуулах нь ЖДҮ-ийн хөгжилд, ялангуяа байгуулагдаад удаагүй байгаа бизнесүүдэд чухал байдаг.

Төлбөрөө төлж чадахгүй байгаа ихэнх үйлчлүүлэгчид нь томоохон аж ахуйн нэгжүүд байдаг бөгөөд ЖДҮ эрхлэгчид бизнесээ алдах вий гэж болгоомжилсондоо зээлийн төлөлтийн талаар мэдээлэх сонирхолгүй байдаг. Төлбөрийн асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд Засгийн газар дэлгэрэнгүй мэдээллийг өгдөг автоматжуулсан портал байгуулж болно. Төлбөрийг төлөөгүй тохиолдолд Засгийн газар төлбөрөө төлж чадахгүй байгаа байгууллагууд уруу автомат санамж илгээж болно.

Төсөв нь засгийн газар санхүү, эдийн засгийн шинэ зорилт дэвшүүлэх, бодлогын чиглэл өгөх, санхүүгийн эх үүсвэрийг хуваарилах боломж гэж тооцогддог. Сангийн сайд нийгэм, эдийн засгийн өсөлтийн нийтлэг зорилтыг хангахын тулд шинэ бодлого, схем, төслүүдээ зарлаж, эдийн засгийн төрөл бүрийн салбарыг хөгжүүлэхэд санхүүгийн нөөцийн хуваарилалтыг төслийг боловсруулдаг. Жижиг дунд бизнес эрхэлсэн яам эдийн засагт чухал ач холбогдолтойг харгалзан үзэж, эдийн засгийн уналттай нөхцөлд бизнесийн үйл ажиллагаанд нөлөөлөх хүчин зүйлүүдийг судлан үзэж, шийдвэр гаргах нь чухал юм.

Үндэсний үйлдвэрлэлийн бодлогын хүрээнд дэд хөтөлбөр хэрэгжиж байгаагийн нэг нь “Санхүүгийн дэмжлэг-Ерөнхий сайдын хөдөлмөр эрхлэлтийг бий болгох хөтөлбөр” юм. Энэхүү хөтөлбөрийн хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн байна.

- Зээлийн хөрөнгөөр технологийн шинэчлэл хийсэн бизнест татаас өгсөн.
- Бичил, жижиг үйлдвэрүүдэд зориулсан зээлийн баталгааны итгэлцлийн сан байгуулсан.
- Банкинд олгосон зээлийн дүнгийн багагүй хувьтай тэнцэх хэсэгт Итгэлцлийн сан (Trust Fund) баталгаа гаргадаг. Баталгаа гаргах үйл явцыг хэрэгжүүлсэн.
- ЖДҮ-ийн 2%-ийн хүүтэй зээл олгосон.
- Бага хүүтэй зээлийг олгохын хажуугаар бараа үйлчилгээний татварын платформыг нэвтрүүлсэн. Энэ нь эдийн засгийг бүртгэлжүүлэх, бодлогын үр ашигтай байдлыг хангахад тусалсан.
- Түүнчлэн subordinated debt буюу доогуур зэрэглэлийн өрийн санхүүжилтээр бизнесүүдийг хангасан. Энэ нь өр төлбөрүүдийн хамгийн сүүлд төлөгддөг онцлогтой барьцаагүй өрийн эх үүсвэр бөгөөд зээлдүүлэгч нь тухайн бизнес төлбөрөө төлөх боломжгүй тохиолдолд доогуур зэрэглэлийн энэхүү өрийг хувьцаа болгож хөрвүүлэх боломжийг олгосноороо зээлдэгчийн төлбөрийн чадварын эрсдэлийг бууруулах нөлөөг үзүүлэх сайн талтай юм. Өөрийн хөрөнгийг хэмжээ нь нэмэгдсэн бизнесийн өр, эздийн өмчийн харьцаа өсөж, өрийн эх үүсвэрийг дахин дайчлах боломжоо нэмэгдүүлнэ.
- Засгийн газраас бизнесүүдэд хүүний татаас өгсөн. Энэ нь бага хүүтэй зээлээр хөрөнгөө санхүүжүүлэх боломжийг олгосон.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- <https://www.nordeatrade.com/fi/explore-new-market/italy/economical-context>
- http://www.isigrowth.eu/wp-content/uploads/2016/01/working_paper_2016_2.pdf
- <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/organisation/centro-i/ministry-economic-development-italy>
- <https://www.urbanwins.eu/industrial-symbiosis-platform-in-italy/>
- <http://www.industrialsymbiosis.it>
- http://www.eurasiancommission.org/ru/act/prom_i_agroprom/dep_prom/SiteAssets/Материалы%20в%20разделе%20Аналитика/Отраслевые%20обзоры/Аналитическая%20записка%20по%20рос%20поддержке%20ЕС%20легкая%20промышленность.pdf
- <https://www.sace.it/en>
- <https://www.themanufacturer.com/uk-manufacturing-statistics/>
- ibisworld.com
- https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/31785/10-1333-manufacturing-in-the-UK-an-economic-analysis-of-the-sector.pdf
- [https://www.cgisf.gov.in/docs/1597953122New Industrial Policy.pdf](https://www.cgisf.gov.in/docs/1597953122New%20Industrial%20Policy.pdf)
- <https://www.prnewswire.com/news-releases/setting-up-nemanufacturing-facilities-in-india-2020-competitive-benchmarking-of-leading-states-301078802.html>
- https://twitter.com/IndLandBank_Gol/status/1387714265365159937/photo/1
- <https://statisticstimes.com/economy/country/india-gdp.php>
- <https://statisticstimes.com/economy/country/india-gdp-sectorwise.php>
- [India's Industrial Policy \(drishtias.com\)](http://India's%20Industrial%20Policy%20(drishtias.com))
- <https://www.drishtias.com/to-the-points/paper3/india-s-industrial-policy>
- <https://www.ibef.org/industry/manufacturing-sector-india.aspx>
- [World_manufacturing_production_2020_Q1.pdf](#)
- [High_Value_Manufacturing_Strategy_2012-15.pdf](#)
- [Manufacturing%20White%20Paper%20May%202018_UK.pdf](#)
- [Microsoft PowerPoint - _EDIIN_NUUTs_\(201005135341\) \(mofa.gov.mn\)](#)
- [Manufacturing-in-the-UK-an-economic-analysis-of-the-sector.pdf](#)
- [UK%20government-policy-since-1945.pdf](#)
- [Hoos ноолууран бүтээгдэхүүн - ХХААХҮЯам \(mofa.gov.mn\)](#)
- [India/A_NEW INDUSTRIAL POLICY FOR INDIA.pdf](#)
- [India/IMP.pdf](#)
- [Factors%20on%20american%20industryization.pdf](#)
- [usda-strategic-plan-2018-2022.pdf](#)
- [IndustrialpolicyintheUnitedStates.pdf](#)
- [Case_Study_4%20\(1\).pdf](#)
- [Innovative-China-New-Drivers-of-Growth.pdf](#)
- [2015-006.pdf](#)
- [2015-Manufacturingcompetitiveness.pdf](#)
- [Feng2018_Article_CurrentProblemsInChinaSManufac.pdf](#)
- [IF10964_industrial%20priorities.pdf](#)
- [Naughton2021_Industrial_Policy_in_China_CECHIMEX.pdf](#)
- [The_Concept_of_Chinas_Light_Industry_Development_%20\(1\).pdf](#)
- [2016huulitogtoomj.pdf](#)
- [2016uildeverjilt.pdf](#)
- [GDP_GNI.pdf](#)
- [c60255ec3c075e622575fa120a2ba866769fc%20\(1\).pdf](#)
- [2017moriinhotolbor.pdf](#)
- [2019%20gender.pdf](#)
- [2020tog203h2.pdf](#)
- [20181moriinhot.pdf](#)
- [12283339_02.pdf](#)
- [economic_impact.pdf](#)
- [Factors%20on%20developing%20country%20industrialization.pdf](#)
- [factors%20on%20industrialization.pdf](#)
- [Mongol%20uls/Financial_account2018,%20MGL.pdf](#)

- GDP%20class,%20Canada.PDF
- GDP_2019Q4.pdf
- GDP_2020Q4_en.pdf
- HHAA.pdf
- hongon_2016-2020.pdf
- hongon20191.pdf
- Industry_2018.pdf
- IOT_Analysis_2010_2015.pdf
- ISIC 4.0 last.pdf
- MCC_Mongolia_CA_Mongolian, салбарын ангилал.pdf
- moriinhotolbor2020.pdf
- NA_2019.pdf
- Naughton2021_Industrial_Policy_in_China_CECHIMEX.pdf
- plan2019(1).pdf
- salbar2017.pdf
- Sector_acc_2010-2019.pdf
- Sectoral analysis.pdf
- seriesm_4rev4e (1).pdf
- sta_report_on_quarterly_production_2013q3-1.pdf
- stat2016.pdf
- Thailand.pdf
- Бодлогын хэрэгжилийг үнэлсэн тайлан, 2018_USA.pdf
- Яамны бодлого.pdf
- 2016hevlel.pdf
- 2016huulitogtoomj.pdf
- 2016uildeverjilt.pdf
- Industrial_Revolution_in_the_United_States